ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

ADİL HAFIZA
DOĞU KARADENİZ

ADİL HAFIZA
DOĞU KARADENİZ

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ankara ♦ 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI 621

ADİL HAFIZA DOĞU KARADENİZ

[FAIR MEMORY EASTERN BLACK SEA]

Editör
Süleyman Beyoğlu

İnceleyiciler
Esra Özsüer
Yüksel Küçüker

Yayına Hazırlayan
Murat Saygın

Çevrim içi, Ankara, 2025
ISBN: 978-975-17-6408-9

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Erdal Basım Yayın Dağıtım

Atatürk Araştırma Merkezi
Genel Ağ: atam.gov.tr
E-Mağaza: emagaza-atam.ayk.gov.tr

Kapak Fotoğrafı
Giresunlu Osman Ağa ve Giresun Uşakları Anıtı

Bu eser, Adil Hafıza Doğu Karadeniz (Fair Memory Eastern Black Sea) Projesi kapsamında Atatürk Araştırma Merkezi'nin desteğiyle hazırlanmıştır.

This study is part of the Fair Memory: Eastern Black Sea [Adil Hafıza Doğu Karadeniz] project supported by Atatürk Research Centre.

Proje Yürütücüsü (Project Coordinator)
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU

Proje Ekibi (Project Team)
Prof. Dr. Ali SATAN
Prof. Dr. İ. Arda ODABAŞI
Doç. Dr. Hadiye Yılmaz ODABAŞI
Doç. Dr. Ö. Kürşat KARACAGİL
Dr. Uygar AYDEMİR
Dr. Selim HÜSEM
Doktorant (PhD Student) Salih BİLGİN
Doktorant (PhD Candidate) Buğra Can BAYÇİFCİ

TAKDİM

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (ATAM), T.C. Anayasası'nın 134. maddesi gereğince 1983 yılında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren, kendisine mevzuatla verilen görev ve sorumluluklar doğrultusunda, yurt içi ve yurt dışındaki paydaşlarıyla iş birliği içinde çeşitli akademik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar arasında, başta Türkçe olmak üzere farklı dillerde yayımlanan monografik eserler, seçkin indekslerde taranan ATAM Dergisi, ulusal ve uluslararası sempozyumlar, kongreler, paneller, konferanslar ve bilimsel projeler yer almaktadır. ATAM; Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine dair konularda, alanında yetkin akademisyenler ve araştırmacılar ile iş birliği yaparak bilimsel çıktı üretimi yapmakta ve yaptırmaktadır. Bu doğrultuda sürdürdüğü faaliyetlerle, geçmişi geleceğe bağlayan akademik bir köprü olma görevini de yerine getirmektedir.

Uluslararası politikada Türkiye aleyhine kullanılan temel tarihsel kesitlerden başlıcaları I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarıdır. Ne yazık ki bu süreçte olağanüstü savaş koşulları altında devrin iktidarının gayrimüslimlere yönelik bazı politika ve uygulamalarının sonuçları, aradan yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen canlı tutulmaya çalışılmış ve hatta asılsız iddialarla yeniden üretilmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin, Millî Mücadele döneminde ise TBMM hükûmetinin söz konusu politika ve uygulamalarına neden olan faaliyetlerden biri ise başta Yunanistan olmak üzere büyük Avrupalı devletlerin desteğiyle gelişip büyütülen Pontusçuluk siyaseti olmuştur. Fakat İstiklal Harbi'nin kazanılmasından sonra toplanan Lozan Barış Konferansı'nda Anadolu'da bulunan Rumların ve Yunanistan'da bulunan Türk ahalinin yer değiştirmesiyle ilgili olarak imzalanan mübadele sözleşmesinden sonra Türk Hükûmeti için Pontusçuluk tarihe karışmıştır. Ne var ki 1980'lerden itibaren ulusal ve uluslararası politik çıkarlar doğrultusunda asılsız Rum soykırımı iddialarıyla Pontusçuluk siyaseti yeniden üretilmiştir. Politik kazanımlar elde etmek üzere girişilen bu faaliyet Türk ve Yunan milletinin toplumsal travmalarını yeniden canlandırarak iki millet arasına ekilen düşmanlık ve nefret tohumlarının daha da güçlenmesine sebep olmuştur.

Osmanlı'nın son dönemi ve Millî Mücadele'ye ilişkin çalışmalar yalnızca akademik değil aynı zamanda toplumlar arası uzlaşı açısından da önemlidir. Elinizdeki bu çalışma Adil Hafıza Doğu Karadeniz (Fair Memory East Blacksea) Projesi kapsamında Atatürk Araştırma Merkezi'nin desteğiyle gerçekleştirilen ve odağında iki dilde hazırlanan Adil Hafıza Doğu Karadeniz internet sitesi bulunan bir projenin parçasıdır. Eser, yukarıda bahsi geçen anlayışın bir yansıması olarak söz konusu tarihsel kesite dair adil bir ortak hafıza oluşturulmasına yönelik ortaya çıkmış olup yakın tarihimizin hassas bir konusunu incelemekte ve okuyucuya nesnel bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmada çeşitli tarihsel malzemeler ve görüşler doğrultusunda Türklere yönelik iddiaların gerçek dışılığı ve bu iddiaların asıl mahiyetinin ortaya konulması amacıyla çeşitli akademisyen ve tarihçinin Türkçe ve İngilizce dillerinde hazırlanan yazıları görsel malzemeler eşliğinde derlenmiştir. Başta proje yürütücüsü Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu olmak üzere eseri hazırlayan proje ekibi ve yazarlara, eserin inceleyicilerine, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı BE Prof. Dr. Derya Örs'e, kitabı yayına hazırlayan Yüksek Kurum Uzmanı Murat Saygın'a ve idari personele teşekkür eder, çalışmanın tarih meraklıları ve akademik camia için faydalı olmasını ve toplumlar arası uzlaşıya katkı sağlamasını temenni ederiz.

Prof. Dr. Ahmet KILINÇ
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ

İlk kez Herodotos'un tarih sözcüğünü *"insanların ve toplumların hayatlarının kaydedilmesi"* ve Thukydides'in *"geçmişin kaydedilmesinin yanı sıra değerlendirilmesi ve yorumlanması"* olarak kullandığından bu yana tarih bilimi hep siyasetle ilişkili oldu. Dahası geçmiş, dolayısıyla tarih tasarımları her dönem ve genel olarak her coğrafyada iç ve dış politik hedefler için araçsallaştırıldı. Yani geçmişte ne yaşandığından daha çok iç ve dış politik amaçlar doğrultusunda ne yaşanmasının istendiği tarihyazımında belirleyici oldu. Bu durumun en vahim sonuçlarından biri ise aradan on yıllar geçse de çeşitli milletler arasına serpilen düşmanlık ve nefret duygularının üretilen adil olmayan kolektif bellekler vasıtasıyla canlılığını koruması oldu. Böylece yaşanan kolektif travmalar nesilden nesle aktarıldı ve barışçıl, sağlıklı bir uluslararası toplumun inşası sekteye uğradı. İşte en başta bu nedenle olmak üzere kanımızca insanlığın başlıca ihtiyaçlarından biri de tarih bilimi aracılığıyla ortak bir adil hafızanın oluşturulmasıdır.

Uluslararası politikada Türkiye aleyhine araçsallaştırılan temel tarihsel kesitlerden biri I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarıdır. Ne yazık ki bu süreçte olağanüstü savaş koşulları altında devrin iktidarının gayrimüslimlere yönelik bazı politika ve uygulamalarının sonuçları, aradan yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen canlı tutulmaya çalışılmış ve hatta asılsız iddialarla yeniden üretilmiştir. I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin, Millî Mücadele döneminde TBMM hükümetinin söz konusu politika ve uygulamalarına neden olan faaliyetlerden biri ise başta Yunanistan olmak üzere büyük Avrupalı devletlerin desteğiyle gelişip büyütülen Pontusçuluk siyaseti olmuştur. Bu siyasetin hedefi Doğu Karadeniz'de bir "Pontus Rum Cumhuriyeti" kurmaktır. Bu amaçla 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yurt dışından gelen ve Osmanlı memleketinde yaşayan Rumların büyük çoğunluğu silahlı çeteler teşkil ederek isyan ve terör olaylarına sebebiyet vermiştir. Yüzyıllardır ortak yaşam pratiği içinde Osmanlı Devleti'ni oluşturan unsurlardan biri olarak Rumların uluslaşma çağında düşman devletlerle iş birliği yaparak bağımsızlaşma çabası, doğal olarak toprak bütünlüğü ve can güvenliği tehdit edilen Müslüman Türk unsurun hâkim olduğu devleti çeşitli önlemler almaya sevk etmiştir. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı yıllarında Pontusçuluk ile mücadelede iki tedbire başvurmuştur. Bunlar

Pontusçu çeteleri dağıtmak ve düşmanla iş birliği yapan ya da yapabilecek Rumları sahil kesiminden iç kesimlere göndermektir. Millî Mücadele yıllarında ise mevcudu 25 bine ulaşan Pontusçu çetecilere karşı Merkez Ordusu mücadele etmiş, Yunanistan'ın Karadeniz sahillerini bombalamaya başlamasıyla birlikte Rum ahalinin düşmanla iş birliği imkânını ortadan kaldırmak için Karadeniz sahilinde eli silah tutan 15-50 yaşındaki Rum erkeklerin dahile sevk edilmesi kararı alınmıştır. Yaklaşık iki yıl süren Rum çeteleri ile mücadeleden sonra ise nihayet 1923 yılı şubat ayında isyan tümüyle bastırılmıştır. İstiklal Harbi'nin kazanılmasından sonra toplanan Lozan Barış Konferansı'nda Anadolu'da bulunan Rumların ve Yunanistan'da bulunan Türk ahalinin yer değiştirmesiyle ilgili olarak imzalanan mübadele sözleşmesinden sonra Türk Hükümeti için Pontusçuluk tarihe karışmıştır. Ne var ki 1980'lerden itibaren ulusal ve uluslararası politik çıkarlar doğrultusunda asılsız Rum soykırımı iddialarıyla Pontusçuluk siyaseti yeniden üretilmiştir. Yunan iktidarı ve politik çevrelerinin başlattığı Türklere yönelik bu asılsız suçlama çeşitli ülkelerin parlamentolarında da gündem teşkil etmiştir. Öte yandan politik kazanımlar elde etmek üzere girişilen bu faaliyetin gözden kaçan önemli sonuçlarından biri Türk ve Yunan milletinin toplumsal travmalarını yeniden canlandırmak ve iki millet arasına ekilen düşmanlık ve nefret tohumlarının daha da güçlenmesine yol açmak olmuştur.

Bu çalışma ise söz konusu tarihsel kesite dair adil bir ortak hafıza oluşturulması çabasının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmada çeşitli tarihsel malzemeler ve görüşler doğrultusunda Türklere yönelik iddiaların gerçek dışılığı ve asıl mahiyetinin ortaya konulması amacıyla 25 akademisyen ve tarihçinin Türkçe ve İngilizce hazırlanan yazıları görsel malzemeler eşliğinde derlenmiştir. Tarihçiler olarak dileğimiz, Yeni Pontusçuluk siyasetinin eski Pontusçuluk siyasetine benzer olumsuz gelişmelere sebebiyet vermemesi için Türk ve Yunan iktidarları ve halkları ile birlikte uluslararası toplumun da sağduyulu davranması ve milletler arasında düşmanlık ve nefret duygularının artmasına engel olacak şekilde kararlar alınmasıdır.

PREFACE

From the moment Heredotos used the word history to mean "*the recording of the lives of individuals and societies*", and Thucydides meant with it "*the assessment and interpretation as well as recording of the past*", the study of history has been intertwined with politics. In each era and all across the world, the past and, therefore, the ideas of history have been instrumentalized in service of domestic and foreign political goals. Thus, rather than what actually happened in the past, the historiography has been dictated by what individuals wished to have happened in the past, in line with specific domestic and foreign policies. A particularly grave consequence of this has been the feelings of animosity and hatred between various nations, which have endured for decades. Collective traumas were thus transferred from one generation to the next, hampering the construction of a peaceful and healthy international community. For this and a range of other factors, the emergence of a shared, fair memory through the study of history ranks among the most pressing needs of humanity.

A historical junction commonly instrumentalized against Turkey in international politics is the period of the First World War and the Turkish War of Independence (1919-1923). Regretfully, the successive governments' policies and practices involving non-Muslims under the extraordinary dictates of wars have been put into the spotlight and even the most unfounded allegations are reproduced. A leading factor that induced the Ottoman government during the First World War and the Grand National Assembly of Turkey during the War of Independence to such measures was Pontic separatism, which burgeoned with the support of Greece, as well as major European powers. Separatism aimed to establish a "Pontic *Rum* Republic" [a name deriving from the Turkish word for "Roman", later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] in the Eastern Black Sea region. To this end, a clear majority of the *Rums*, many of whom arrived from abroad from the second half of the 19th century onwards and lived in the Ottoman Empire, formed armed gangs, causing rebellions and acts of terrorism. For centuries, the *Rum*s partook in the Empire's mosaic and the shared life of various ethnic and religious groups. Their endeavors to cooperate with enemies of the Empire and gain independence in an age of nationalization naturally pushed the government,

dominated by the Muslim Turkish majority, to certain precautionary measures in response to threats to its territorial integrity and survival. The Ottoman Empire resorted mainly to two measures against Pontic separatism. These were the disbanding of the Pontic separatist gangs and the forced relocation of *Rum*s who did or could cooperate with the enemy from the coastal areas to the interior of Anatolia. During the Turkish War of Independence, the Central Army [*Merkez Ordusu*] fought against the Pontic separatist gangs. Upon the bombardment of the Black Sea coast by Greece, the authorities decided to send male *Rum*s in coastal areas between the ages 15 and 50 who could yield weapons to the interior of Anatolia. This was intended to prevent cooperation between such *Rum*s and the Greek forces. Following nearly two years of fighting against the *Rum* gangs, the rebellion was finally suppressed in February 1923. For the Turkish government, the case of Pontic separatism became history after the Turkish victory in the War of Independence and the population exchange agreement that followed the Lausanne Treaty of 1923, according to which Turks in Greece moved to Turkey while *Rum*s in Anatolia left for Greece. Nevertheless, from the 1980s onwards and in line with certain national and international political interests, Pontic separatism saw a revival bolstered by unfounded claims of a 'genocide' of the *Rum*s. These baseless allegations against the Turks launched by the Greek government and political circles were also discussed in the parliaments of other nations. Such activities target specific political gains. However, a crucial consequence of theirs, namely the rekindling of the social traumas of the Turkish and Greek nations and the exacerbating of the seeds of animosity and hatred between the two, has often been ignored.

This study emerged as a product of the efforts to form a fair and shared memory of this critical junction of history. To throw light on the unfoundedness of the allegations levelled at the Turks, the study compiles texts by 25 academics and historians in Turkish and English, accompanied by relevant visual materials. As historians, we hope that Turkish and Greek governments, their peoples, as well as the international community act with utmost prudence and in ways that prevent the exacerbation of the animosity and hatred between the two nations, lest this neo-Pontic separatism gives rise to regrettable consequences as it happened with the Pontic separatism of the past century.

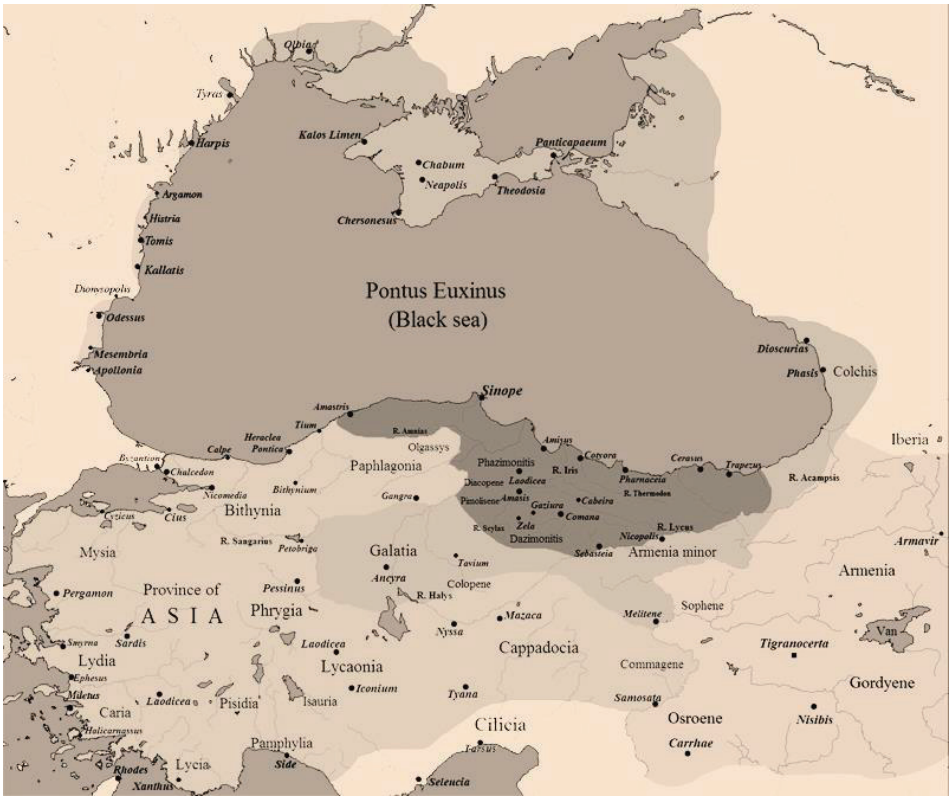

Kaynak: https://www.the-persians.co.uk/pontus_map.htm, erişim tarihi: 08/2/2023

PONTOS KELİMESİNİN MANASI NEDİR VE PONTOS NERESİDİR?

Haşim ALBAYRAK*

Pontos sözünden önce Doğu Karadeniz Bölgesi'ne Aşkenaz denirdi. Seyyah Chardin (Şarden)'e göre Aşkenaz, Nuh Peygamberin oğullarından Yafes'in torununun adı idi. Aynı ifadeyi Minas Pısıjkyan'da doğrular. Dahiliye Vekaleti'nin 1933 yılı "Köylerimiz" adıyla yayımladığı köy listelerinde Trabzon Of'ta İşkenaz diye bir köy vardır. Bu köy adının Aşkenaz ile ilişkisi olduğu aşikârdır.

Bazı kaynaklar Pontos, bazı kaynaklar Pontus ibaresini kullanırlar. "Pontos" Yunanca, Pontus Latince söyleniştir. Büyük Larouse Sözlük ve Ansiklopedisi, cilt 18, sf. 9502'de Pontus (Pontos) kelimesinin açıklaması şöyledir: "Anadolu'nun kuzeyinde Karadeniz (Pontos Eukseinos) kıyısında bölge ve bu bölgede Phasis (Kolkhis'te) ile Halys (Kızılırmak) arasında kalan topraklarda kurulan devlet. Persler döneminde satraplıktı. Mithridates I (MÖ 302-266), Ktistes (kurucu) unvanıyla Pontos Devleti'ni kurdu. Amaseia'yı (Amasya) başkent yaptı. Devlet rahipleri ve feodal beyleri ile Persler'e özgü bir toplumsal yapıya sahipti."

Bu kaynakta Trabzon adı bir kez MÖ 100 civarlarında geçmektedir. Son Pontus kralı VII. Mitridates, Romalılarla yaptığı savaşlarda yenilerek topraklarını Roma'ya kaptırmış, Roma İmparatorluğu da Pontos topraklarını paylaştırarak bir bölümünü Bithynia'ya bağlamıştır. Diğer bölümünü Polemonlara vermiş, MS 63'te Polemon Krallığı merkeze bağlanmıştır.

Romen bilim adamı Aurel Decei, Karadeniz'in bilinen en eski adının "muzlim, karanlık" manasında İranilerin verdiği Ahşaena olduğunu, Yunanlıların Euxinos tabirinin İranilerin Ahşaena'sına dayandığını belirtir. Hakikaten de aynı

* Tarihçi Yazar, hasimalbayrak@hotmail.com

kökten gelen yakın anlamlı İran lehçelerinde" kşap, kşapan" şeklinde olan kelime modern Farsçada "şeb" biçiminde olup Mahmut Gologlu da Decei'nin görüşlerini paylaşmaktadır. Celal Esad Arseven, Karadeniz kıyılarını Yunanlılardan önce keşfeden Fenikelilerin bu denizi "şimal denizi" manasında "Achkenas" olarak adlandırdıklarını ve Yunanlıların bunu Euxionos'a tebdil ettiklerini belirtir. Demek ki Euxinos kelimesi Ahşaena veya Achkenas tabirinin Yunanca yakıştırmasından başka bir şey değildir. Euxinos eski Yunancada "misafir sever", "pontos" da deniz demektir. Pontos Euxinos ise "misafirsever deniz" anlamına gelmektedir. Gerçekte Karadeniz'in hırçın dalgaları, ilk çağlardaki teknik ve coğrafi olumsuzluklar da göz önüne alınırsa "misafir sevmeyen" denizdir. Bu nedenle Decei, Gologlu ve Arseven'in Euxinos tabirinin Ashaena veya Achkenas'tan geldiği yolundaki görüşlerini ispat eder mahiyettedir.

"Pontos" kelimesi, bugünkü Yunancada "Karadenizli Ortodoks, Karadenizli kişi, aptal ya da geri zekalı anlamına gelmektedir. Trabzon'da Milet kolonisi kurulmadan (yaklaşık MÖ 750) önce gelenler, buralardaki yabancı ve tehlikeli kavimler, sahiller, kuvvetli akıntılar, karanlık sis ve bulutlar, korkunç fırtınalar ve onların maceraları sonucu, Karadeniz'e "dost olmayan, misafirperver olmayan deniz" anlamında Pontos Aexeinos demişlerdir. Bu ismin sis, fırtına ve adaların olmayışı, ayrıca sığınılacak yerlerin azlığı nedeniyle Karadeniz'e verildiği anlaşılmaktadır. Bu kelime İonialı Greklerin aksanıyla edebiyata geçmiştir ve onlar bu tabirle Karadeniz'in deniz yolu olarak pek müsait olmadığını ifade etmek istemişlerdir. Aexeinos adının Persçe bir kelime olan ve "karanlık, muzlim" gibi manaları içeren Ahşaena'dan geldiği belirtilir. Antik kaynaklar arasında Karadeniz'e ilk defa Pontos Aexeinos olarak Pindaros'ta rastlanır. Pindaros, aynı zamanda Pontos Euxeinos ifadesine de yer vermiştir.

Bont / Pont / Bontus / Pontus kelimesi Latincede *deniz*, *Karadeniz;* Küçük Asya'da Mithridates'in krallık ettiği bölge, ayrıca büyük yassı gemi anlamında kullanılır. Bu kelime Fransızcaya da geçmiş ve daha çok köprü anlamında kullanılmıştır. İngilizce 'ye *bond* şekliyle geçen kelime, su birikintisi, bent, baraj (set) ve bağ anlamlarında kullanılmaktadır. Kelimenin Farsçadaki bağ/ip, baraj, set manalarına gelen *bend* ve liman manasına gelen *bender* kelimesi ile alakalı olduğu düşünülür. Kelimenin belli bir bölgeye özel isim olarak verilmesi, onun deniz, baraj, deniz taşıtı gibi kök anlamlarından kopuk değildir. Çünkü bu bölge deniz sahilinde bulunmaktadır. Dolayısıyla, Elencede S*ahil, Karadeniz, sevmeyen*

deniz/ sevimsiz deniz gibi anlamlardan alınarak Anadolu'nun belli bölgesine isim verilmiştir. Bu bölge Trabzon vilayetinden ibarettir.

Tarihte kurulan tek Pontus devleti İran kökenli soyluların kurduğu ve Yunanlılık ile ilgisi olmayan, yerli Anadolulların milattan önceki devirlerde kurduğu, başkenti Amasya olan ve Roma İmparatorluğu tarafından tarihten silinen Pontus krallığıdır. Millî Mücadele yıllarında kurulması düşünülen Pontus devleti ilk teşkilatlanmayı Amasya ilçesi Merzifon'da yapmıştır ancak tasarlanan bu devletin deniz kıyısı olması amaçlandığından Trabzon'a kadar sınırlar genişletilmiştir. Trabzon'daki Rum azınlıklar bu konuya sahip çıktıkları için Pontus denilince Trabzon da akla gelmektedir. Daha önce Fatih Sultan Mehmet'in yıktığı Trabzon merkezli kurulan Komnenos Krallığı ise Pontus adını hiç almamıştır.

KAYNAKLAR: P. Minas Bijişkyan, **Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969; Yusuf Gedikli, **Pontus Meselesi**, İstanbul 2002; Adem Işık, **Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi**, Ankara 2001.

WHAT IS THE MEANING OF THE WORD "PONTOS" AND WHERE IS "PONTOS"?

Prior to the word Pontos, the Eastern Black Sea Region was called Ashkenaz. According to the traveller Chardin, Ashkenaz was the name of the grandson of Japeth, who was one of the sons of the Prophet Noah. A confirmation of this etymology comes from the work of Minas Pisjkyan as well. In the village lists published by the Ministry of Internal Affairs in 1933 under the title "Our Villages", there is a village called Iskenaz (read as Ishkenaz in Turkish) in the Of district of Trabzon. This village name is clearly related to Ashkenaz.

Some sources use the term Pontos, while others use Pontus. "Pontos" is Greek, whereas "Pontus" is Latin. The Büyük Larousse Dictionary and Encyclopedia (vol. 18, p. 9502) defines the word Pontus (Pontos) as follows: "A state established in the north of Anatolia on the coast of the Black Sea (Pontos Euxeinos) and in the lands between Phasis (in Colchis) and Halys (Kızılırmak). It was a satrapy under the Persians. Mithridates I (302-266 BC) founded the Pontic state with the title of Ktistes (founder). He made Amaseia (Amasya) the capital. The Pontic state's social structure was reminiscent of that of the Persians, with state priests and feudal lords."

In this source, the name Trabzon was mentioned once around 100 BC. The last Pontic king, Mithridates VII, was defeated in the wars against the Romans and lost his lands to Rome, and the Roman Empire divided the Pontic lands, allocating some of them to Bithynia. The remaining part of the kingdom was given to the Polemon dynasty; in 63 AD, this remaining part, too, fell to Roman rule.

Romanian scholar Aurel Decei states that the oldest known name of the Black Sea is the Iranian Ahshaena, meaning "miserable, dark", and that the Greek term Euxeinos is based on the Iranian Ahshaena. Indeed, the word "kshap, kshapan" in closely related Iranian dialects, which comes from the same root, takes the form of "sheb" in modern Persian. Researcher Mahmut Gologlu agrees with Decei's views. Celal Esad Arseven states that the Phoenicians, who explored the Black

Sea coast before the Greeks, called this sea "Achkenas", meaning "the sea of the north", and that the Greeks changed it to Euxeinos. In other words, the word Euxeinos is nothing but the Greek rendering of the term Achsena or Achkenas. Euxeinos means "hospitable", and "pontos" means sea in ancient Greek. Pontos Euxeinos thus means "hospitable sea". In reality, the Black Sea's vicious waves rendered it an "inhospitable" sea, considering the technical and geographical disadvantages present in the early ages. Therefore, Decei proves the views of Gologlu and Arseven that the term Euxeinos comes from Ashaena or Achkenas.

In modern Greek, the word "Pontos" means "an Orthodox from the Black Sea, a person from the Black Sea, a fool or idiot". Before the establishment of a Miletian colony in Trabzon (about 750 BC), those who arrived in the region called the Black Sea "Pontos Aexeinos", meaning "unfriendly, inhospitable sea", because of the foreign and dangerous tribes, the coasts, the strong currents, the dark fog and clouds, the terrible storms and their misadventures. It is understood that this name was given to the Black Sea because of the fog, storms and the lack of islands, as well as the scarcity of places of refuge. This word passed into the literature with the accent of the Ionian Greeks, and they wanted to convey with this expression the idea that the Black Sea was not very suitable as a sea route. The name Aexeinos is said to be derived from the Persian word Aeshaena, which means "dark, mischievous". Among the ancient sources, the Black Sea is first encountered in Pindaros as Pontos Aexeinos. Pindaros also included the expression Pontos Euxeinos.

The word Bont/Pont/Bontus/Pontus is used in Latin to mean sea, the Black Sea, the region in Asia Minor where Mithridates was king and a large flat ship. This word also passed into French and was primarily used in the sense of bridge. The word, which has passed into English as "bond", is used in reference to a puddle, dike, dam (embankment) and connection. The word is thought to be related to the Persian word "bend", which means tie/rope, dam, embankment, and "bender", which means harbor. The fact that the word is given as a toponym for a particular region is not disconnected from its root meanings, such as sea, dam, or watercraft. Because this region is located on the sea coast. Therefore, a specific area of Anatolia was given a name in Greek based on meanings such as coast, Black Sea, disliking sea/unpleasant sea. This region consists of the Trabzon province.

The only Pontic state established in history is the kingdom of Pontus, founded by nobles of Iranian origin, which had nothing to do with Greekness, founded by the native Anatolians before the Common Era, the capital of which was Amasya and was erased from history by the Roman Empire. The Pontic state that was planned to be established during the Turkish War of Independence (1919-1923) started its organization in the Merzifon district of Amasya. Still, the borders were extended to Trabzon, as it was intended that this planned state should have a coast. Since the *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] minority in Trabzon have embraced this issue, Trabzon also comes to mind when Pontus is mentioned. The Komnenos Kingdom, which was founded in Trabzon and later destroyed by Mehmet the Conqueror, never took the name Pontus.

SOURCES: P. Minas Bijişkyan, **Karadeniz Kıyıları Tarih ve Coğrafyası, 1817-1819**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1969; Yusuf Gedikli, **Pontus Meselesi**, İstanbul 2002; Adem Işık, **Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi**, Ankara 2001.

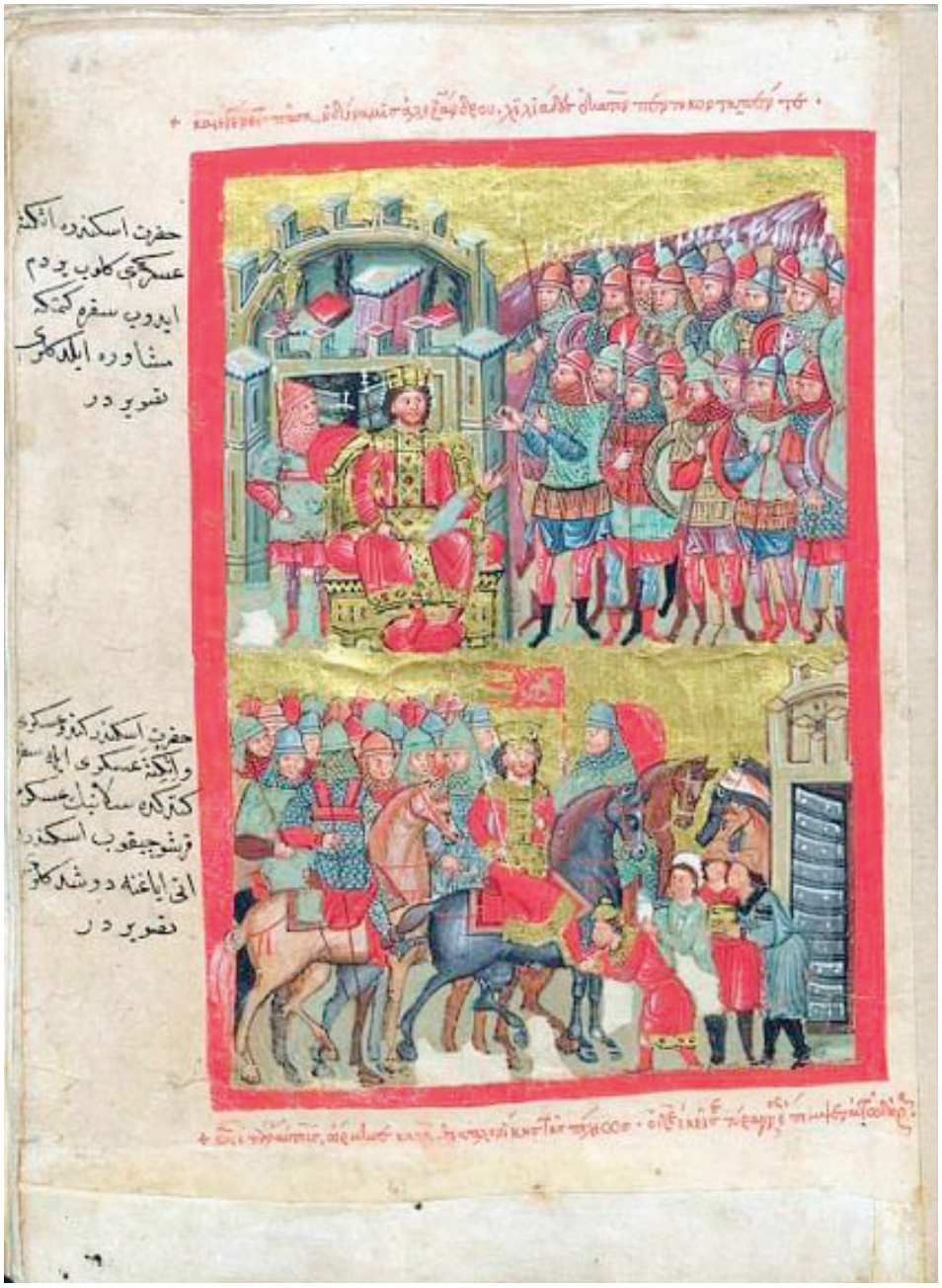

Trabzon Komnenos Krallığı askerleri

Kaynak: https://www.worldhistory.org/trans/tr, erişim tarihi: 14/8/2022

TRABZON'DA KURULMUŞ KOMNENOS KRALLIĞI BİR YUNAN KRALLIĞI MIYDI?

İbrahim TELLİOĞLU*

IV. Haçlı seferinde Haçlılar İstanbul'u kuşattığı sırada Romalı asilzadelerin pek çoğu şehirden ayrılmıştı. Bunlardan birisi de Aleksios ve David Komnenos'tu. Roma İmparatorluğu'nu 1081-1185 yılları arasında idare eden bir aileye mensup olan bu çocuklar Haçlıların ortadan kaldırma tehlikesine karşı aile yakınları tarafından Gürcistan'a kaçırılmıştı. O sırada Gürcü tahtında bulunan Kraliçe Tamara, Aleksios ve David'in akrabasıydı. Onları himaye edeceğini düşünen yakınları çocukları onun yanına götürmüşlerdi. 12 Nisan 1204'te Haçlılar İstanbul'u ele geçirdiğinde Roma İmparatorluğu'nda büyük bir karmaşa ortaya çıktı. Bu durumdan faydalanan Tamara, Aleksios ve David'in emrine bir ordu vererek Trabzon'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar olan Karadeniz sahilini ele geçirmelerini sağladı. Böylece Komnenosların Karadeniz hâkimiyeti başlamış oldu.

XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'nun büyük kısmında Ortodoksluğu benimsemiş bir halk vardı. Roma Kilisesi'ne bağlanmayıp kendi mezhepleri çerçevesinde varlığını sürdürmeye çalışan gruplar özgünlüğünü koruma gayreti içerisindeydi. Osmanlı kaynaklarında Rum Ortodoks olarak anılan ve dil bakımından Rumcayı benimsemekle birlikte bu halkın kültürel aidiyet olarak Roma-Helen kültüründen farklı özelliklere sahip olduğuna dair kayıtlar bulunmaktadır. Üstelik bu kimlik farklılaşması bölgeden bölgeye farklılaşmaktaydı. Karadeniz Bölgesi halkı da kendine özgü bir yapıya sahipti. VII. yüzyıldan beri Romalılar tarafından Hristiyanlığın yayıldığı bir yer olan bölgede sahildeki ticaret merkezlerinde Miletoslular zamanından beri var olan koloniciler çoğunlukta iken kırsal kesimde farklı kökenlere mensup topluluklar yaşamaktaydı. Grekçe

* Profesör Doktor, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tarih Bölümü, ibrahim.tellioglu@omu.edu.tr

bilmeyen bu toplulukların yaşam biçimleri de kolonicilerden oldukça farklıydı. Ancak Hristiyanlığın bölgeye yayılması ile birlikte hepsi Ortodoksluk potasında erimeye başladı. İbadet dili en yaygın dil haline geldi. Böylece eski topluluklar artık isimleri anılmayan ve Rum-Ortodoksluk kimliği altında kaybolan unsurlar haline geldiler ancak Hristiyanlık öncesi yaşam biçimlerini büyük ölçüde korudular. Hal böyle olunca kıyı ile vadilerdeki yerleşim yerleri arasındaki kültürel farklılıklar devam etti.

Komnenoslar Karadeniz Bölgesine hâkim olduklarında yanlarında bazı aile yakınları ile bölgeye gelmişlerdi. Bölgenin yerli halkı devletin kuzey-doğu ucunda, Roma İmparatorluğu'nun siyasi ve kültürel etkisinin en az hissedildiği yerlerden birinde yaşamaktaydı. İmparatorluk zamanında belirli merkezlerde yapılan dini kurumlar üzerinden Ortodoksluk yaşatılmakla birlikte Karadeniz sahilindeki bir Rum ile Batı Anadolu ya da İstanbul'daki arasında büyük kültürel farklar vardı. Hatta bu farklılaşma bölge şehirleri arasında bile açıkça hissedilebiliyordu. Bunun sebebi Hristiyanlık öncesi kültürel farklılıkların bu dönemde de devam etmesiydi. Komnenoslar devrinde Karadeniz Bölgesi'nde ibadet dili olarak Rumca bilen ancak ana dili Türkçe olan bir topluluk vardı. Bunlar Kıpçaklardı. Gürcistan'dan gelip bölgeye yayılmışlar ve Komnenoslar devrinde Trabzon'a kadar olan vadilere yerleşmişlerdi. Maçka'daki ve Solaklı/Baltacı vadisindeki kilise kayıtlarına bakılırsa bölgedeki Rum/Ortodoks olarak anılan grubun büyük kısmı bu Kıpçaklardan oluşmaktaydı. Artvin, Rize ve Trabzon'daki yer isimleri de özellikle vadilerde bu grubun geniş bir alana yayıldığını göstermektedir. Gürcü ordusu geri çekildikten sonra Komnenoslar bu Kıpçaklardan asker desteği alarak varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Eşi Kıpçak olan Kral II. Aleksios'un çocuklarının isimlerinin Türk adı olması bu yakınlaşmanın en önemli göstergesidir. Hatta bu çocuklardan Anna Anakutlu 1341'de tahta geçip 15 ay devleti idare etmişti.

Komnenosların bakiyesi olan Rum Ortodokslar Osmanlı hâkimiyetinden sonra da bölgede yaşamaya devam ettiler. 1923'te mübadele ile Yunanistan'a gönderilmeleri gündeme gelince, onların bir kısmı TBMM'ye dilekçe göndererek kendilerinin Türk olduğunu ve gitmek istemediklerini belirtmişlerdir. Rumca ana dili olanlar ise o kadar birbirinden farklılaşmıştır ki yakın ilçelerde yaşamalarına rağmen farklı diyalekte konuşmaktaydılar. Yunanlılar ise bu halkları konuştukları farklı lehçelerle tanımlamaktaydılar ancak mübadeleden sonra Yunanistan'a göç

ettiklerinde oradakiler ile Grekçe olarak anlaşamayacak kadar farklılaşmış bir dile sahiptiler. Ve hatta entegrasyon problemleri günümüzde dahi devam etmektedir.

KAYNAKLAR: Mehmet Bilgin, **Doğu Karadeniz**, Trabzon 2000; Bernt Brendemoen, **The Turkish Dialects of Trabzon, I**, Oslo 2001; Anthony Bryer "Rural Society in Matzouka", **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society**, (nşr. A. Bryer-H. Lowry), Washington 1986, ss. 53-95; Salim Cöhce, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçaklar'ın Rolü", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (Samsun 13-17 Ekim 1986) Bildirileri**, Samsun 1988, ss. 477-484; İbrahim Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti: Trabzon Rum Devleti**, Trabzon 2009.

WAS THE KINGDOM OF KOMNENOI IN TRABZON A GREEK KINGDOM?

When the Crusaders besieged Constantinople during the Fourth Crusade, many Roman nobles had left the city. Among them were Alexios and David Komnenos. These children, who descended from a family that ruled the Roman Empire [also known as the Byzantine Empire, though the Empire's inhabitants always thought of and referred to themselves as simply Romans] between 1081 and 1185, were taken to Georgia by their relatives to spare them from the threat of elimination by the Crusaders. Queen Tamara, who was on the Georgian throne then, was a relative of Alexios and David. Reasoning that Tamara would protect them, the relatives of the children took the latter to the queen's realm. On 12 April 1204, when the Crusaders captured Constantinople, great confusion ensued in the Roman Empire. Taking advantage of this situation, Tamara placed an army under the command of Alexios and David and helped them seize a portion of the Black Sea coast from Trabzon to Karadeniz Ereğlisi. Thus, the domination of the Black Sea by the Komnenoi [plural for Komnenos, in Greek] began.

At the beginning of the thirteenth century, most residents of Anatolia belonged to the Orthodox creed. The groups that were not affiliated with the Roman Church and that sought to live in line with the principles of their sects endeavoured to preserve their authentic lifestyles. Records in Ottoman historical sources indicate that these people, who were referred to as *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] Orthodox and who adopted the Greek language, culturally differed from the Roman-Hellenic culture and belonged to a different culture. Moreover, this differentiation of identity varied from region to region. The people of the Black Sea Region had unique characteristics. In the coastal parts of the region, particularly the centers of maritime trade, where the Romans spread Christianity starting from the seventh century, colonists that inhabited the region ever since the advent of the Milesians to the region formed the majority. In the rural hinterland, different populations coming from different ethnic backgrounds were in the majority. These people who did not

speak Greek also differed from the colonists in terms of their lifestyle. However, with the spread of Christianity in the region, these different groups came to be increasingly unified in the melting pot that was Orthodoxy. The language of rite became the most widespread language overall. In this manner, the names of these ancient societies were forgotten, and their members increasingly assimilated into the *Rum*-Orthodox identity while largely preserving their pre-Christian lifestyle. A consequence of this was that the cultural differences between the coast and the inner valley settlements continued.

When the Komnenoi came to dominate the Black Sea region, they arrived with many family members accompanying the leaders. The indigenous people of the region lived at the northeastern edge of the state, which was a location where the political and cultural effects of the Roman Empire were least palpable. While Orthodoxy was sustained in the region through religious institutions that were established in certain locations under the Empire, there was an abyss in terms of their cultures between a *Rum* living by the Black Sea or one inhabiting a Western Anatolian town or, indeed, Constantinople [today's Istanbul]. Indeed, this differentiation was palpable between towns and cities within the region, too. This was due to the persistence of pre-Christian cultural differences at the time. Under the Komnenoi, there was a group of people who knew Greek as their language of rite but whose mother tongue was Turkic. These were the Qipchaks. The Qipchaks had arrived from Georgia and spread in the region, settling in the valleys extending into Trabzon under the reign of the Komnenoi. According to church records from Maçka and the Solaklı/Baltacı valley, a large part of the people that were defined as *Rum*/Orthodox in the region were comprised of these Qipchaks. Toponyms of places in Artvin, Rize and Trabzon indicate that this group spread across a wide area, especially in the valleys. Following the withdrawal of the Georgian army, the Komnenoi sought to sustain their state by drawing military support from these Qipchaks. A telling sign of this relationship is the fact that the children of King Alexios II, whose wife was a Qipchak, bore Turkic names. Indeed, one of these children, Anna Anachoutlou (Anakutlu) rose to the throne in 1341 and reigned for fifteen months.

The *Rum* Orthodox people, who were the remnants of the Komnenoi, continued to live in the region after the Ottoman rule. In 1923, with proposals to send them to Greece as part of the population exchange becoming a possibility,

some of these people sent a petition to the Grand National Assembly of Turkey, stating that they were Turks and did not wish to leave. People who spoke Greek as their native tongue had differentiated to such an extent that even the ones living in nearby districts spoke mutually unintelligible variants of the language. The Greeks, instead, defined these peoples by the different dialects they spoke, but when they migrated to Greece after the exchange, they had a language so different from those of the Greeks that they could not communicate with the people in Greece speaking the Greek language. Integration problems in Greece affecting these people persist to this day.

SOURCES: Mehmet Bilgin, **Doğu Karadeniz**, Trabzon 2000; Bernt Brendemoen, **The Turkish Dialects of Trabzon, I**, Oslo 2001; Anthony Bryer "Rural Society in Matzouka", **Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society** (nşr. A. Bryer-H. Lowry), Washington 1986, ss. 53-95; Salim Cöhce, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türkleşmesinde Kıpçaklar'ın Rolü", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi (Samsun 13-17 Ekim 1986) Bildirileri**, Samsun 1988, ss. 477-484; İbrahim Tellioğlu, **Komnenosların Karadeniz Hâkimiyeti: Trabzon Rum Devleti**, Trabzon 2009.

Hayali Pontus Cumhuriyeti Afişi

Kaynak: https://www.reddit.com/r/imaginarymaps/comments/m0fgb6/the_republic_of_pontus_captures_sebasteia_poster, erişim tarihi: 10/1/2023

20. YÜZYILIN BAŞINDA PONTUS RUM CUMHURİYETİ KURMA FİKRİ NASIL DOĞDU?

Nedim İPEK*

Devlet, bir toprak parçası üzerinde bulunan toplumun oluşturduğu siyasi teşkilatlanmadır. Tarihi süreç içerisinde bozkır, site, imparatorluk ve ulus devlet olarak tanımlanan devletler kurulmuştur. 16. yüzyıldan itibaren ise ulus devlet modeli yaygınlaşmıştır. Ulus devletler burjuva, yapay ve milli devlet olmak üzere başlıca üç biçimde teşkil edilmiştir. Batıda burjuvazi önderliğinde kurulan ulus devletler Sanayi İnkılabı sonrasında emperyalist bir karakter kazanmıştır. Bu devletler hızlı sanayileşmenin neticesi olarak yaşanan hammadde ve pazar sorununu çözmek amacıyla da yeni bir *şark politikası* geliştirmişlerdir. Bu politika çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu dahilinde bulunan ve gayrimüslim nüfusun yoğun olarak yaşadığı Balkanlarda 1820- 1914 yılları arasında ilk yapay ulus devletler kurulmuştur. Aynı politika I. Dünya Savaşı ve sonrasında Ortadoğu ve Anadolu'da da sahneye konmaya çalışılacaktır.

1820- 1914 yılları arasında yaşanan tecrübeden anlaşıldığı kadarıyla yapay ulus devletler projelendirilirken her şeyden önce devletin kurulacağı toprakların sınırları belirlenmiştir. Buralara antik çağlarda kullanılan isimleri verilmiş ve bu bir sorun haline dönüştürülmüştür. Öte yandan kurucu toplumun çoğunluğu sağlaması için çeteler kurularak tedhiş/terör hareketi başlatılmış, diğer unsurlar göçürülmüş, direnenler ise katledilmiştir. Son aşamada da hami devlet bölgeye müdahale etmiş ve siyasi teşkilatlanma tamamlanmıştır.

Benzer projeler 1918 sonrası Anadolu'da uygulamaya konulmuştur. Sevr Antlaşması'na göre Anadolu'da Ermenistan, Kürdistan, Pontus adıyla devletlerin kurulması projelendirilmiştir. *Pontus Devleti* veya *Cumhuriyeti* böyle bir projenin uygulamaya konmasıdır. Pontus projesi Yunanistan devlet adamları, Patrikhane,

* Profesör Doktor, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Tarih Bölümü, nipek@omu.edu.tr

Amasya ve Trabzon Metropolitleri gibi çeşitli mahfiller tarafından geliştirilmiştir. Sözde Pontus Devleti MÖ 3- MS 4. yüzyıllar arasında varlık gösteren Pontus Krallığına atfen Sinop, Canik, Amasya, Karahisar, Trabzon, Gümüşhane ve Rize sancaklarını kapsayacaktır. Söz konusu bölgenin 1914 yılı verilerine göre toplam nüfusu 2,1 milyon kişidir. Bu nüfusun yüzde 80'i Türk, yüzde 15'i Rum, yüzde 5'i Ermeni, Katolik ve Protestan'dır. Bu bölgede yüzde 15'lik nüfusa istinaden bir Rum devletinin kurulması planlanmıştır. Planın hayata geçirilebilmesi için Rumların çoğunluğu oluşturması bir zorunluluktu. Bunun için Harşit bölgesine kadar olan saha Ruslar tarafından işgal edilmiştir. İşgal sahasından daha batıya yüzbinlerce Türk göç etmiştir. İşgal sonrası Türk nüfusu Oflular, Sürmeneliler, Kafkasyalılar, Stavriyun şeklinde ayrıştırılırken, gayrimüslimler tek unsur olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Öte yandan Mondros Mütarekesi sonrasında Pontus devletini kurmak için ayrıca Rum çeteleri oluşturulmuştur. Bu çetelerin temel görevi tedhiş yoluyla Türkleri katletmek veya göçürmektir. Göçmen dernekleri ise Kafkasya ve Rusya'dan getirilen Rum kolonistleri bu sahaya yerleştirmiştir. Son aşamada ise bölgenin İtilaf Devletleri'nin himayesindeki Yunan kuvvetleri vasıtasıyla İzmir örneğinde olduğu gibi işgal edilmesi planlanmıştır.

KAYNAKLAR: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Serander Yayınevi, Trabzon 2009; Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, ATAM, Ankara 2010; **Karadeniz'de İsyan, Mübadele ve Propaganda**, Yeditepe Yay. İstanbul 2019; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, TBMM Yayını, Ankara 1995.

HOW WAS THE IDEA OF ESTABLISHING PONTIC GREEK REPUBLIC BORN AT THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY?

The state is the political organization formed by the society on a piece of land. In the historical process, states defined as steppe, city, empire and nation state were established. Since the 16th century, the nation state model has become widespread. Nation states were formed in three main forms: bourgeois, artificial and national states. Nation states established under the leadership of the bourgeoisie in the West gained an imperialist character after the Industrial Revolution. These states developed a new eastern policy in order to solve the raw material and market problems experienced as a result of rapid industrialization. Within the framework of this policy, the first artificial nation states were established between 1820 and 1914 in the Balkans, which was within the Ottoman Empire and where the non-Muslim population lived densely. The same policy would be tried to be implemented in the Middle East and Anatolia during and after World War I.

As understood from the experience between 1820 and 1914, when artificial nation states were being designed, first of all, the borders of the lands where the state would be established were determined. These places were given names used in ancient times and this turned into a problem. On the other hand, in order for the founding society to gain the majority, gangs were formed and a terror movement was initiated, other elements were displaced, and those who resisted were massacred. In the last stage, the patron state intervened in the region and the political organization was completed.

Similar projects were implemented in Anatolia after 1918. According to the Treaty of Sevres, it was planned to establish states named Armenia, Kurdistan and Pontus in Anatolia. The Pontic State, or the Republic of Pontus, is the implementation of such a project. The Pontus project was developed by Greek statesmen, and various organizations such as the Patriarchate, and the Metropolitans of Amasya and Trabzon. The so-called Republic of Pontus would cover the sanjaks of Sinop, Canik, Amasya, Karahisar, Trabzon, Gümüşhane

and Rize, referring to the Kingdom of Pontus that existed between the 3rd-4th centuries BCE. According to 1914 data, the total population of the region in question was 2.1 million people. 80% of this population were Turkish, 15% were Greek, and the remaining 5% were Armenian, Catholic and Protestant. It was planned to establish a Greek state based on the 15% of the population in this region. In order for the plan to be implemented, it was necessary for the Greeks to form the majority. For this reason, the area up to the Harşit region was occupied by the Russians. Hundreds of thousands of Turks migrated further west from the occupation area. After the occupation, the Turkish population in the region was described not as Turks but according to their hometowns, such as Oflu (people from the town of Of), Sürmeneli (people from the town of Sürmene), Caucasians and Stavriyun, while non-Muslims were defined as a unified element. On the other hand, after the Armistice of Mudros, Greek gangs were formed to establish a Pontic state. The main task of these gangs was to massacre Turks or force them to migrate by terrorizing them. Immigrant associations settled Greek colonists brought from the Caucasus and Russia in this area. In the final stage, it was planned to occupy the region through the Greek forces under the protection of the Allied Powers, as in the case of Izmir.

SOURCES: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Serander Yayınevi, Trabzon 2009; Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, ATAM, Ankara 2010; **Karadeniz'de İsyan, Mübadele ve Propaganda**, Yeditepe Yay. İstanbul 2019; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz. Yılmaz Kurt, TBMM Yayını, Ankara 1995.

Karadenizli Rum bir aile

Kaynak: https://www.pontosworld.com/ erişim tarihi: 23/10/2022

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE RUM NÜFUS ÇOĞUNLUKTA MIYDI?

Salim GÖKÇEN*

Osmanlı Devleti demografik yapısı incelendiğinde Gayrimüslim unsurların, coğrafî yerleşim ve nüfus dağılımı konusunda farklılıklar arz ettiği görülecektir. Bunların içerisinde Ortodoks Rumlar, daha çok Batı Anadolu, Doğu Karadeniz kıyıları, Marmara ve kıyıları ile Adalar'da azınlık olmak üzere dağılmışlardı.

Tablo 1: Doğu Karadeniz Bölgesi'nin 1914 Yılı Osmanlı Nüfus Sayımına Göre Durumu

	Müslüman	**Rum**	**Ermeni**	**Diğer**	**Toplam**
TRABZON [Trabzon, Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfıkebir, Maçka, Rize (Rize, Pazar, Hopa), Gümüşhane (Gümüşhane, Şiran, Torul, Kelkit)]	921.128	161.574	38.899	1.346	**1.122.947**
CANİK [Samsun, Ünye, Bafra, Fatsa, Çarşamba, Terme]	265.950	98.739	27.319	1.294	**393.302**
TOPLAM	**1.187.078**	**260.313**	**66.218**	**2.640**	**1.516.249**

Osmanlı Devleti'nin 1914 yılında yapmış olduğu nüfus sayımına göre; Trabzon vilayetinin toplam nüfusu içerisinde Rum nüfusu Müslüman nüfusun ancak yüzde 18'i kadardır. Yine aynı şekilde Osmanlı resmi istatistiklerine

* Profesör Doktor, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Tarih Bölümü, sgokcen@erzincan.edu.tr

göre Canik Mutasarrıflığının toplam nüfusu içerisinde Rum nüfusu, Müslüman nüfusun ancak yüzde 37'si kadardır.

Anadolu'da yaşayan Rum nüfusu ile ilgili resmî Osmanlı istatistikleri dışında Fransız Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan, *"Documents Diplomatiques"* (Sarı Kitap) ve bu çalışmanın referans aldığı *Vital Cuinet*'nin eseri de dikkat çeken Batılı kaynaklardır. Bu çalışmalarda ileri sürülen nüfus oranları, 1919'da *Cartes Graphiques*'te de yayımlanmıştır. *Cuinet*'ye göre; *"Rumlar, çoğunlukta olduklarını iddia ettikleri vilayet ve sancaklarda en fazla yüzde 18,4 oranı ile Trabzon'da bulunmaktadırlar"*. Verilen bu oran, vilayet nüfusunun beşte birini dahi meydana getirmemektedir. Bununla birlikte ABD tarafından görevlendirilen *"King-Crane Komisyonu"*, 28 Ağustos 1919'da hazırladığı bir raporda, *"Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rumların sayısını 200 bin olarak"* vermiştir. *Documents Diplomatiques* de daha önce Osmanlı Devleti tarafından yapılan resmi nüfus sayımlarına atıf yaparak, Trabzon'da yaşayan Rum nüfusun 193 bin olduğunu kaydetmektedir. Yine aynı kaynağa göre, nüfus mübadelesi sırasında, Doğu Karadeniz Bölgesi'nden, 100 bin kadar Rum'un Yunanistan'a göç ettiği ifade edilmektedir. Yerli ve yabancı kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda görülmektedir ki, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Rum nüfusu azınlık durumundadır.

KAYNAKLAR: Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differants Elements en Roumelie et en Anatolia, Istanbul 1919; Cuinet, Vital, **La Turquie d'Asie**, I-IV, Paris 1890-1894; Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, (çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003; **Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897)**, Paris 1897; Justin McCarthy, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, İnkılâp Yay. İstanbul 1998.

WAS THE GREEK POPULATION IN THE MAJORITY IN THE EASTERN BLACK SEA REGION?

The demographic structure of the Ottoman Empire demonstrates that the non-Muslim people of the Empire differ in terms of geographical settlement and population distribution throughout the country. Among these, Orthodox Greeks were dispersed as a minority, mostly in Western Anatolia, the Eastern Black Sea coast, Marmara and its coasts and the Islands.

Table 1: Demographics of the Eastern Black Sea Region according to the 1914 Ottoman Population Census

	Muslim	**Greek**	**Armenian**	**Others**	**Total**
TRABZON [Trabzon, Ordu, Of, Akçaabat, Tirebolu, Sürmene, Giresun, Görele, Vakfıkebir, Maçka, Rize (Rize, Pazar, Hopa), Gümüşhane (Gümüşhane, Şiran, Torul, Kelkit)]	921,128	161,574	38,899	1,346	**1,122,947**
CANİK [Samsun, Ünye, Bafra, Fatsa, Çarşamba, Terme]	265,950	98,739	27,319	1,294	**393,302**
TOTAL	**1,187,078**	**260,313**	**66,218**	**2,640**	**1,516,249**

According to the official census conducted by the Ottoman state in 1914, the Greek population of Trabzon province was 18% of the Muslim population. Likewise, in Canik Governorate, the Greek population was 37% of the Muslim population.

Apart from the official Ottoman statistics regarding the Greek population living in Anatolia, *Documents Diplomatiques* ("The Yellow Book") published by the French Ministry of Foreign Affairs, as well as the work of Vital Cuinet, are

both noteworthy Western sources. The population rates suggested in these studies were also published in *Cartes Graphiques* in 1919. According to Cuinet; "The highest rate of Greek population in the provinces and sanjaks where they claim to be the majority is 18,4% in Trabzon." This rate does not even constitute one-fifth of the province's population. Besides, the "King-Crane Report" commissioned by the USA, prepared on 28 August 1919, gave the number of Greeks living in the entire Eastern Black Sea Region as 200,000. *Documents Diplomatiques* also records the number of the Greek population living in Trabzon in the time as 193,000, referring to the official censuses previously conducted by the Ottoman Empire. According to the same source, it is stated that approximately 100,000 Greeks from the Eastern Black Sea Region migrated to Greece during the population exchange. Turkish and Western sources, clearly demonstrate that the Greek population lived as a minority in the Eastern Black Sea Region.

SOURCES: Cartes Graphiques Montrant la Proportion des Differants Elements en Roumelie et en Anatolia, Istanbul 1919; Cuinet, Vital, **La Turquie d'Asie**, I-IV, Paris 1890-1894; Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, (çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003; **Livre Jaune-Documents Diplomatiques (1893-1897)**, Paris 1897; Justin McCarthy, **Müslümanlar ve Azınlıklar**, İnkılâp Yay. İstanbul 1998.

Özgürlük Savaşçıları olarak adlandırılan Pontusçu çeteciler

Kaynak: Pontosworld.com, Erişim Tarihi: 30/07/2023

RUMLAR NEDEN VE NASIL ÇETELEŞTİ?

Merve DOĞAN*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri Rumlar, Karadeniz Bölgesi'nde Müslüman halkla barış içinde yaşamaktayken, Yunanistan'ın propaganda faaliyetleri sebebiyle XIX. yüzyılda Yunan ulusuna aidiyet duygusunu benimsemeye başlamışlardır. Rumlar arasında ayrılıkçı fikirlerin yerleştirilmesi ilk olarak Tanzimat Fermanı'ndan sonra Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bir "Rum-Pontus Devleti" kurulması fikriyle başlamıştır. Yüzyılın sonunda Rumlar, Karadeniz'de nüfusun beşte birini oluşturmalarına rağmen, serbest şekilde ticaret yapabildiklerinden, ekonomik anlamdaki egemenlikleri siyasi istekleri doğurmuştur. Bu istek doğrultusunda silahlı eyleme geçme fikri ise yine bölgedeki Rum halkın değil, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Patrikhane ve din adamlarının liderliğinde gerçekleşmiştir. Bu duruma örenk teşkil eden ilk örneklerden biri 1908'de Amasya Metropolitliğine getirilen Germanos Karavanghelis'in bölgede hiçbir huzursuzluk yokken Samsun'a bağlı Kadıköy Mahallesi gençlerinden ilk silahlı Rum teşkilatını kurmasıdır. Rumlar, I. Balkan Savaşı'nı fırsat bilerek Osmanlı ordularından firar etmiş, evlerine de dönemedikleri için kendi köyleri civarında dolaşarak ilk çeteleri oluşturmuşlardır.

Rumların ayrılıkçı fikirleri benimsemesinde Patrikhane ve Yunanistan'dan başka Rusya da önemli bir aktör olmuştur. Rusya özellikle Balkan Savaşı sırasında Rumlar üzerinde propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur. Bir başka büyük güç ise Amerika Birleşik Devletleri misyonerleridir. Yunan isyanından itibaren Amerikalı misyonerler aracılığıyla Rumlar, bölgede çok sayıda gayrimüslim okulu açmış ve bu okulları çete teşkilat merkezlerine dönüştürmüşlerdir. I. Dünya Savaşı ise Rumların çetecilik faaliyetlerinde dönüm noktası olmuştur. 1915'te ordudan firar ederek silahlı gruplar oluşturan Rumlar, 1916'da Ruslar ile Rus ordusunun kolay

* Doktor, Biruni Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, mkader@biruni.edu.tr

ilerleyebilmesi için çete teşkilatı yapmaları, Osmanlı ordularını cephe gerisinde tehdit etmeleri, ilerleyen Rus orduları ile girdikleri köy ve kasabalardaki Müslümanları katletmeleri ve isyan çıkarmaları konusunda anlaşmışlardır. Rum ahalinin çetelere katılımının sağlanması için ise din adamlarının yardımlarıyla köyler dolaşılmıştır. Rusya 1917'de savaştan çekilmişse de Rumlar sivil Müslüman halka yönelik katliamlar ile çetecilik faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Mondros Ateşkesi'nden sonra ise Rumlar özellikle Yunanistan ve İngiltere'den destek almıştır. 1919'da İngilizlerin Samsun ve Merzifon'u işgaliyle de bölgedeki ayrılıkçı Rumlar için daha elverişli bir zemin oluşmuştur. Yunanistan'dan Rumların askeri eğitimi için gönderilen subaylara ilaveten, bölgeye gelen İngiliz kontrol subaylarının raporlarından anlaşıldığı üzere, İngiliz yetkilileri de Rum çeteleri teşkilatlandırmıştır. Ne var ki Pontusçu Rumlar bu faaliyetlerle yetinmemiş, bölgenin çok daha fazla bir bölümünün İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesini ve Pontus Devleti'nin kurulmasını sağlamak için çeteciliği etkin bir silah olarak kullanmıştır. Pontusçu çeteciler kalabalık gruplar halinde Müslüman yerleşimlerine saldırarak Millî Mücadele dönemi boyunca toplu katliamlarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Rum çetelerin sayıları 25.000'e ulaşmıştır.

KAYNAKLAR: Mesut Çapa, **Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele,** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993; Merve Doğan Kader, **Karadeniz Bölgesi'nde Çetecilik Faaliyetleri (1914-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2023; Önder Duman, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2017; Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, S 43/44, Ankara 1989, ss.33-76; Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

WHY AND HOW DID THE RUMS FORM GANGS?

From the foundation of the Ottoman Empire to the nineteenth century, the *Rum*s [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] had been living in peace with the Muslim population in the Black Sea Region. It was in the nineteenth century that they began to feel they belonged to the Greek nation due to the propaganda of Greece. Separatist ideas and the projects of establishing a "Greek-Pontus State" in the Eastern Black Sea Region began to take root among the *Rum*s in the aftermath of the Tanzimat Edict of 1839. At the end of the century, the *Rum*s came to push forward certain political demands. Though they formed only one-fifth of the region's population, they dominated the economy as a result of their ability to trade freely. The idea of taking up arms came not from the *Rum* residents of the region but burgeoned under the leadership of the Patriarchate and clerics at the onset of the Second Constitutional Period (1908-1918). An example of this was the formation of the first Greek armed group among the *Rum* youth of the Kadıköy district of Samsun by Germanos Karavangelis, who was appointed as the Metropolitan Bishop of Amasya in 1908. Many *Rum*s deserted the Ottoman Army in the First World War, and unable to return home, they formed the first gangs wandering around their villages.

Apart from the Patriarchate and Greece, Russia also played an important role in popularizing separatist ideas among the *Rum*s. Russia carried out propaganda on *Rum*s, especially during the Balkan War. Another great power was the United States, from where a large number of missionaries arrived in the region. Following the Greek revolt (1821-1829), *Rum*s were able to establish a large number of non-Muslim schools in the region through the work of American missionaries and transformed these schools into centers for organizing gangs. The First World War was the turning point in the gang activities of the *Rum*s. The *Rum*s who deserted from the army in 1915 and formed armed groups, agreed with the Russians in 1916 to organize gangs to facilitate the advance of the Russian units, to threaten the Ottoman armies behind the front lines, to massacre Muslims in the villages

and towns they entered with the advancing Russian troops, and to start riots. To ensure the participation of the *Rum* population in the gangs, members of the latter toured the villages with the help of clergymen. Although Russia quit the war in 1917, the *Rum*s continued their massacres against the civilian Muslim population and persisted with their gang activities.

After the Armistice of Mudros, the *Rum*s received support, especially from Greece and Britain. The British occupation of Samsun and Merzifon in 1919 constituted a more favorable environment for the separatist *Rum*s to operate in the region. In addition to the officers sent from Greece for the military training of the *Rum*s, the British authorities also organized Greek gangs, as evidenced by the reports of the British control officers who came to the region. However, the Pontic separatist *Rum*s did not limit themselves to these activities and used their gang activities as an effective weapon to ensure that the Allies would invade a much larger portion of the region, and the Pontic State would be established as a result. The Pontic separatist gangs continued to attack Muslim settlements in large groups and commit mass massacres throughout the Turkish War of Independence (1919-23), with the number of individuals active in the *Rum* gangs at the time rising to 25.000.

SOURCES: Mesut Çapa, **Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993; Merve Doğan Kader, **Karadeniz Bölgesi'nde Çetecilik Faaliyetleri (1914-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2023; Önder Duman, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2017; Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, S 43/44, Ankara 1989, ss.33-76; Hadiye Yılmaz, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE CANİK SANCAĞINDAKİ PONTUSÇU FAALİYETLER NELERDİ?

Nuri YAZICI*

1892 yılı itibariyle Samsun, Bafra, Çarşamba, Ünye, Terme ve Fatsa kazalarından oluşan Canik sancağı Osmanlı Devleti'nin Karadeniz Bölgesi'ndeki idari birimlerinden birini teşkil etmekteydi. 1831 ilk nüfus sayımına göre Canik Sancağı'nda 40.935 Müslüman'a karşılık 14.808 Ermeni ve Rum nüfus bulunmaktaydı. 20. yüzyılın başında yapılan 1906 sayımlarına göre sancağın Müslüman nüfusu 252.957, Rum nüfusu ise 91.218 kişi idi. Pontusçu Rumların Mondros Mütarekesi'nden sonra hız kazanan siyasal coğrafya yaratma politikaları ve nüfus çoğunluğu iddiaları Canik Sancağı'nda da görüldü. 1919 yılında yapılan Paris Barış Konferansı'nda dönemin Yunan Başbakanı Venizelos, Fener Patrikhanesi'nin 1912 yılı istatistiklerine dayanarak Pontus olarak adlandırdıkları bölgedeki Rumların nüfusunun 477.828 olduğunu iddia etti. Öte yandan yine Fener Patrikhanesi'nin istatistiklerine dayanan Leon Maccas ise 233.454 Müslüman, 136.087 Grek (Rum) ve 22.585 Ermeni olmak üzere Canik Sancağı'nın toplam nüfusunun 392.126 olduğunu bildirdi. Canik'in nüfus durumunu gösteren N. Botzaris'in eserinde de aynı rakamlar verildi. Ne var ki verilen bu rakamlara rağmen D. Economides gibi Pontusçu iddiaları doğrulamak isteyenlerin amacı Müslüman çoğunluğu parçalamak idi. Bu maksatla Economides I. Dünya Savaşı'ndan önce Pontus nüfusunun 700.000 olduğunu ileri sürerek gerçekte Müslümanların çok olduğunu fakat onları Türk saymanın doğru olmadığını, tehdit ve zorlamayla İslam olan Rumlar olduklarını iddia etti.

Pontusçuların başlıca faaliyetlerinden biri de bölgeye Rum muhacirlerin yerleştirmesi oldu. Mondros Müterekesi'nden sonra göç ve iskân faaliyetine hız verilerek yeni Rum mahalleleri teşkil edildi. Tüm bu faaliyetler yeni

* Doktor, Bahçeşehir Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, nuri.yazici@bau.edu.tr

kurulan Pontusçu cemiyetlerle desteklendi. Örneğin Samsun'da Rum Muhacirin Cemiyeti, Pontos İdman Kulübü, İrfanperverler Kulübü, Müdafaa-i Meşruta ve Kordos adıyla pek çok cemiyet kuruldu. Aynı zamanda silahlı terör olaylarıyla bölge Müslümanlarının canlarına ve mallarına zarar vermek maksadıyla bölgede Rum çeteler teşkil edildi. Amaç, Türklerin dehşete düşürülerek mukavemetlerini kırmak ve göç etmelerini sağlamaktı. Ayrıca çıkarılan olaylarla bir asayiş meselesi yaratılarak İtilaf Devletleri'nin bölgeye asker çıkarması ve akabinde Rumlardan müteşekkil yerel idarelerin kurulması hedefleniyordu. Henüz 13 Aralık 1918'de 9. Ordu Kumandanı Yakup Şevki Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne gönderdiği bir telgrafta Canik bölgesinde çetecilik olaylarının arttığı, bunların bir kısmının Rumlar tarafından icra edildiği ve maksadın siyasi bir mesele yaratmak olduğu belirtilmişti. Pontusçu çetelerin hareket merkezi Bafra, Samsun, Alaçam ve Kavak mıntıkalarına hâkim bir mevkide bulunan Nebiyan Dağı oldu. Çarşamba ve Terme mıntıkasında ise Pontusçu çeteler İlimdağı ve Çengeriş ormanlarında yoğunlaştı. Müslüman köylere saldıran çeteciler köylülerin mallarını gasp etmek ve köyleri yakmakla birlikte ahaliyi katliam etmeye başladı. Samsun, Bafra, Alaçam, Terme ve Ünye'de yaşanan çetecilik olayları nedeniyle 1922 yılına kadar çok sayıda kadın, erkek, çocuk Müslüman köylü yaralandı ve hayatını kaybetti.

Canik sancağındaki Pontusçu faaliyetlere karşı Türk halkı öncelikle teşkilatlanarak tepkisini gösterdi. Kurulan milli cemiyetler Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gelişinden sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleşerek Pontusçu çetecilere karşı teşkilatlı mücadele verilmesi sağlandı. Nihayet Millî Mücadele'nin başarıyla sonuçlandırılmasıyla Pontus Hükümeti hayali de sona ererek tarihe bir şekavet hadisesi olarak geçti.

KAYNAKLAR: Léon Maccas, **L'Hellénisme De L'Asie-Mineure**, Paris 1919; N. Botzaris, **Les Hellenes et L'Asie-Mineure**, (Çev.: Léon Maccas), Paris 1919; D. Economides, **The Pontos and the Right Claims of its Greek Popıılation**, Constantinople 1920; **Pontus Meselesi**, Ankara 1338; Nuri Yazıcı, **Milli Mücadelede (Canik Sancağında) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1989.

WHAT WERE PONTIC SEPARATIST ACTIVITIES IN THE PROVINCE OF CANIK DURING THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE

As of 1892, the Province [*sancak*] of Canik, consisting of Samsun, Bafra, Çarşamba, Ünye, Terme and Fatsa, was an administrative unit of the Ottoman Empire in the Black Sea Region. According to the first census in the region, which took place in 1831, there were 14,808 Armenians and *Rums* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey**]** in the province of Canik compared to 40,935 Muslims. According to the 1906 census, the Muslim population of the province was 252,957, whereas the *Rum* population was 91,218. The Pontic separatist *Rum*s' policies of drafting a new political landscape and claims of forming the demographic majority found reflections in the Canik province as well. In 1919, at the Paris Peace Conference, the then Greek Prime Minister Venizelos claimed that the population of the *Rum* in the region to which they referred to as Pontus was 477,828, based on the statistics of the Patriarchate of Fener (also known as the Patriarchate of Constantinople) in 1912. On the other hand, Leon Maccas, also basing his estimate on the statistics of the Patriarchate, reported that the total population of Canik was 392,126, including 233,454 Muslims, 136,087 *Rum*s and 22,585 Armenians. The same figures are provided in N. Botzaris's work on the demographic structure of Canik. However, despite these figures, the aim of those like D. Economides, who wanted to substantiate the Pontic separatist claims, was to fragment the Muslim majority. To this end, Economides claimed that the population of Pontus was 700,000 before the First World War. Admitting that the Muslims were the majority, Economides argued that it was not correct to consider them as Turks; they were *Rum*s who converted to Islam through threats and coercion.

One of the main activities of the Pontic separatists was the settlement of *Rum* immigrants in the region. After the Armistice of Mudros in 1918, immigration and settlement movements gained pace as new *Rum* neighborhoods were established. All these activities were supported by newly established Pontic separatist organizations. For example, many societies were established in Samsun under

the names of *the Rum Migrants' Society, the* Pontus Sports Club, the Education Club, The Legitimate Defence Society and the Kodros. At the same time, *Rum* gangs were organized in the region with the aim of harming the lives and property of the Muslims of the region through armed terror. The aim was to terrorize the Turks, break their resistance and force them to migrate. Another goal was to cause a public order problem by creating incidents, thereby forcing the Allies to send troops to the region and then establish local administrations composed of *Rum*s. Already on December 13, 1918, the Commander of the 9th Army, Yakup Şevki Pasha, sent a telegram to the Ministry of War, stating that gang incidents had increased in the Canik region, that some of these were perpetrated by *Rum*s and that the aim was to engender a political issue. The center of action of the Pontic separatist gangs was Mount Nebiyan, which was located in a position dominating the Bafra, Samsun, Alaçam and Kavak districts. In the Çarşamba and Terme districts, Pontic separatist gangs were concentrated in the İlimdağı and Çengeriş forests. The gangs attacked Muslim villages and began to massacre the inhabitants, along with seizing their property and burning down villages. Until 1922, many Muslim villagers, men, women and children, were subjected to violence and lost their lives due to gang violence in Samsun, Bafra, Alaçam, Terme and Ünye.

The Turkish people reacted to the Pontic separatist activities in the province of Canik by organizing themselves, first and foremost. After Mustafa Kemal Pasha's arrival in Samsun, the national associations were united under the umbrella of the Association of the Defence of Rights [*Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*], and an organized struggle against the Pontic gangs ensued. Finally, with the successful conclusion of the Turkish War of Independence, the dreams of a Pontic Government came to an end and went down in history as an incident of brigandage.

SOURCES: Léon Maccas, **L'Hellénisme De L'Asie-Mineure**, Paris 1919; N. Botzaris, **Les Hellenes et L'Asie-Mineure**, (Çev.: Léon Maccas), Paris 1919; D. Economides, **The Pontos And The Right Claims of Its Greek Popıılation**, Constantinople 1920; **Pontus Meselesi**, Ankara 1338; Nuri Yazıcı, **Milli Mücadelede (Canik Sancağında) Pontusçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1989.

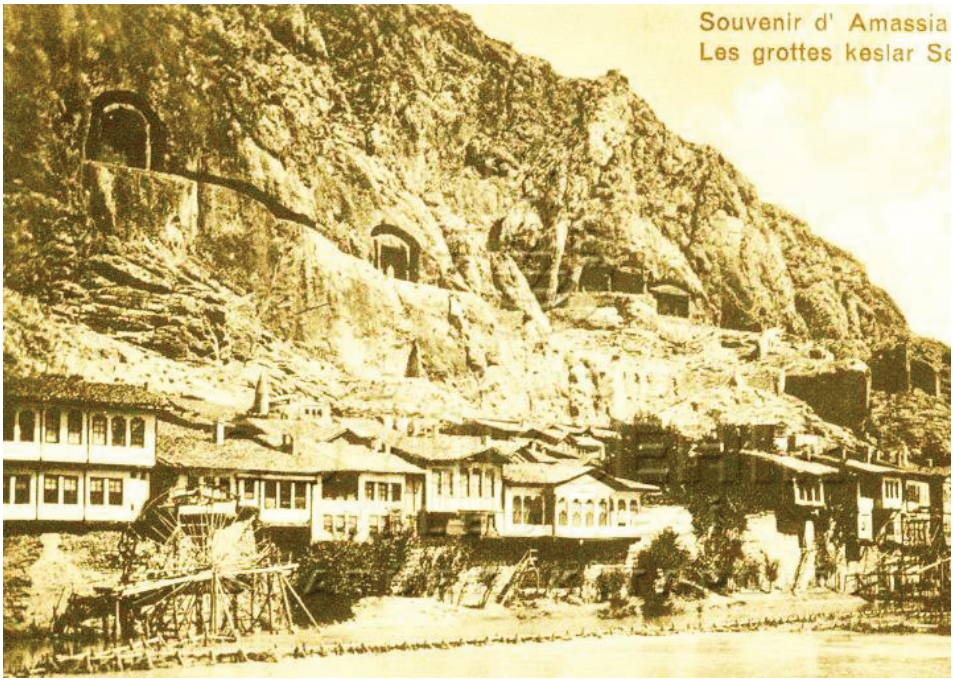

Amasya

Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı

AMASYA MINTIKASINDA PONTUSÇULAR NE TÜR FAALİYETLERDE BULUNDULAR?

Turgut İLERİ*

Coğrafi konum itibarı ile Orta Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Amasya, milattan önceki yıllardan beri önemli bir merkez olmuştur. Amasya'nın tarihsel önemi, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ve I. Dünya Savaşı ve sonrasında başlatılan Millî Mücadele döneminde de devam etmiştir. Pont, Pontus, Pontus Cumhuriyeti veya Pontus Krallığı şeklindeki adlandırmaları, Karadeniz Bölgesi'nde birçok şehir ve kazayı içine alan geniş bir bölge için kullanılmışsa da bunun yanında Amasya merkezli bir mıntıkayı tanımlamak üzere de kullanıldığı görülür.

Amasya'nın tarihi Pontus Krallığı'nın merkezi olarak bilinmesi veya kabul görmesi durumu, bu vilayete tüm zamanlarda muhataplarının ilgisini artırmıştır. Bunun sonucu olarak 19. yüzyıl sonlarından itibaren Pontus Devleti'ni yeniden kurmaya yönelik adımlar ve faaliyetler yoğunluk kazanmıştır. Amasya ve havalisindeki Pontusçu faaliyetler, 20. yüzyıl başlarında da devam etmiştir. Bu konuda bilgi veren kaynaklar, ilk Pontusçu örgütlenmelerin Amasya'nın Merzifon kazasında başladığını göstermektedir. Eldeki belgelere göre Pontus örgütünün ilk kurulduğu yer Merzifon'dur. Burada bulunan Amerikan Koleji'nde yapılan aramada, 1904 tarihli Pontus Cemiyeti tüzüğü ele geçirilmiştir. Tüzükten başka, resmi mühür, bayrak, arma, silahlar, eski Pontus madalyaları, kasa, defter, Pontus Dergisi, Pontusçu çetelerin fotoğrafları, müzik notaları ve marşlardan oluşan dokumanlar bulunmuştur. Okulun temel politikası, takip edilen ders programları ve okutulan kitaplarla öğrencilere hürriyet fikirlerini aşılamak ve milli şuuru uyandırmaktır. Diğer bir ifade ile okul, azınlık gençlerini fikren ve zihnen Osmanlı Devleti aleyhine yönlendirmeye, devlete isyan etmeye ve Pontusçuluk hayallerini özellikle Rum öğrencilerin kafasına yerleştiremeye odaklanmıştır.

* Doçent Doktor, Amasya Üniversitesi, Tarih Bölümü, turgut.ileri @amasya.edu.tr

Kolejin bu yönlü çalışmaları, bölgedeki potansiyel Pontusçu faaliyetlere temel oluşturmuştur. Nitekim sonraki yıllarda Samsun Sancağı dâhil olmak üzere Amasya ve havalisinde Rum eşkıyaların Türk köylerini basarak halkı katlettiklerine ilişkin olaylar meclis gündemine taşınmıştır. Meclis'in 18.5.1338/1922 tarihli oturumunda Amasya ve Tokat mıntıkasında, Rum eşkıyaların 5-6 seneden beri yaptıkları mezalimler gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda eşkıyaların rastladıkları köylerde kadınları katlettikleri, mallarına zarar verdikleri, geride kalan yaşlıların ve sağ kalan kadınların ise ellerinde kalan 5-10 adet hayvanının emniyetini temin edemediklerine ilişkin haberlerin geldiği belirtilerek, Rumların bölgedeki bozguncu hareketlerine dikkat çekilmiştir. Söz konusu öldürme ve katletme olaylarının kazıklamak, ağaca asmak, yakmak ve türlü işkenceler yapmak şeklinde olduğu; öldürülenlerin cesetlerinin toprak üzerinde çürümeye bırakıldığı, bir kısmının ırmağa atıldığı yolundaki bilgiler meclisin gizli oturumunda dile getirilmiştir. Ayrıca Merkez Ordusu komutanı olarak atanan Nurettin Paşa'nın Müdafaa-ı Milliye Vekâletine gönderdiği şifreli raporlardan, diğer bilgi ve belgelerden yörede 1919-1922 yıllarında ciddi sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR: Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Yay. Haz. Mesut Aydın- Güler Aydın, C 1, Amasya 2007; Yusuf Gedikli, **Pontus Meselesi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2008; Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1995; Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002; İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, C 13, Devre 1, 98. İçtima, s. 229.

WHAT KIND OF ACTIVITIES DID PONTICISTS ENGAGE IN THE AMASYA REGION?

Amasya, located in the Central Black Sea Region, has been an important center for thousands of years due to its geographical location. The historical importance of Amasya prevailed in the last days of the Ottoman Empire and during World War I and the consequent National Struggle. At the time, the names Pont, Pontus, Pontus Republic or Pontus Kingdom were used for a wide region including many cities and towns in the Black Sea Region. They were also used to describe a region centered in Amasya.

The fact that Amasya was known or accepted as the center of the historical Pontus Kingdom has always increased the interest of its interlocutors in this province. As a result, steps and activities aimed at re-establishing the Pontus State intensified by the late 19th century. Pontic activities in Amasya and its surroundings continued in the early 20th century. Sources providing information on this subject show that the Pontus organizations initially started in the Merzifon district of Amasya. According to the available documents, the place where the Pontus organization was first established was Merzifon. Pontus Society charter dated 1904 was found at the American College in Merzifon. Apart from the statute, documents including official seals, flags, coats of arms, weapons, old Pontus medals, safes, notebooks, Pontus Magazine, photographs of Pontic gangs, musical notes and anthems were accompanied the charter. The basic policy of the school is to instill ideas of freedom and awaken national consciousness in students through the curriculum followed and the books taught. In other words, the school focused on directing minority youth against the Ottoman Empire, intellectually and mentally, and having them rebel against the state by instilling Pontus dreams, especially in the minds of Greek students.

These studies of the college formed the basis for potential Pontic activities in the region. As a matter of fact, in the following years, the events of Greek bandits raiding Turkish villages and massacring the people in Amasya and its surroundings, including Samsun Sanjak, were brought to the agenda of the parliament. In the session of the Parliament dated 18.5.1338/1922, the atrocities

committed by Greek bandits in the Amasya and Tokat regions in the previous 5 to 6 years were brought forward. In this context, it was stated that there were reports that bandits massacred women in the villages, damaged their property, and that the elderly and surviving women could not ensure the safety of the 5-10 animals they had left behind, and attention was drawn to the subversive actions of the Greeks in the region. The killings and massacres in question were in the form of staking, hanging from a tree, burning and through other means of tortures. That the bodies of those killed were left to rot on the ground or thrown into the river was also expressed in the secret session of the parliament. In addition, it is understood from the encrypted reports and other information and documents sent by Nurettin Pasha, who was appointed as the commander of the Central Army, to the Ministry of National Defense that there were serious problems of the same kind in the region in 1919-1922.

SOURCES: Abdizâde Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Ed. Mesut Aydın-Güler Aydın, C 1, Amasya 2007; Yusuf Gedikli, **Pontus Meselesi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2008; Yılmaz Kurt, **Pontus Meselesi**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1995; Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Doctoral Dissertation, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002; İlknur Polat Haydaroğlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1990; **Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi**, C 13, Devre 1, 98. İçtima, p. 229.

Giresunlu Osman Ağa ve Giresun Uşakları Anıtı

GİRESUNLU OSMAN AĞA PONTUSÇU ÇETELERE KARŞI NE TÜR FAALİYETLERDE BULUNDU?

Süleyman BEYOĞLU*

Giresunlu Osman Ağa, düzenli eğitim görmemesine rağmen zeki, azimli ve lider nitelikli kişiliği ile dikkat çekmiştir. Varlıklı bir aileye sahip olan Osman Ağa, askerlik bedeli ödendiği halde gönüllü müfrezesi kurarak Balkan muharebelerine katılmış, bir şarapnel parçasının dizine isabet etmesi sonucu sakat kalarak "topal" unvanını almıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar ticaretle ilgilenen Giresunlu Osman Ağa, savaşın başında topladığı 700-800 gönüllüyle Teşkilatı Mahsusa alayına katılarak Batum bölgesinde Ruslara karşı savaşmıştır. 1916'da Giresun'a dönerek Rumların Türkler aleyhine bölgede bir harekata girişmelerine engel olmaya yönelik faaliyetlerde bulunmuş ve Kafkasya'dan Giresun'a asker için silah ve teçhizat getirmekle uğraşmıştır. Mondros Mütarekesi'nden sonra Giresun'a dönen Osman Ağa'nın savaş boyunca yaptığı hizmetlerden dolayı şehir halkı nazarında saygınlığı daha da artmış ve ahali tarafından törenle karşılanmıştır. Giresun Belediye Başkanı Dizdarzade Eşref Bey'in istifasından sonra Belediye Başkanı olmuş ve aynı zamanda Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de başına geçmiştir. Şehir halkıyla birlikte işgallere karşı durmaya çalışan Osman Ağa bu günlerde Pontusçuların da en çekindiği isim olmuştur. Ne var ki tehcir yargılamaları kapsamında İstanbul'a getirilmek istenmesi üzerine Giresun'u terk ederek dağa çıkmış ve etrafına toplanan adamlarıyla bundan sonra da Rum çeteciler ile mücadele etmiştir. Pontusçu çetecilerin artan gasp, adam kaçırma ve köy baskınları üzerine Giresun halkı Osman Ağa'dan yardım istemeye başlamıştır. 7 Temmuz 1919'da tehcir davasından affedilmesi üzerine yeniden Giresun'a dönen Osman Ağa'ya Rumlar tarafından suikast tertip edilmiş ancak başarılı olunamamıştır.

Bu günlerde Giresun Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatıyla Osman Ağa bir beyanname yayımlayarak 21 ile 35 yaş arası gençleri vatanı savunmak, şeref ve dinlerini çiğneyen düşmanı kovmak için silahlanmaya çağırarak

* Profesör Doktor, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, suleyman.beyoglu@yeditepe.edu.tr

kendilerine binlerce silah verileceğini bildirmiştir. Okuma yazması olmadığı halde Millî Mücadele propagandası yapmak üzere 17 Şubat 1920'de haftalık *Gedikkaya* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Öte yandan bu faaliyetlerinden rahatsızlık duyanlar da yurt içinde ve dışında Osman Ağa aleyhinde propaganda yürütmüştür. TBMM hükümetinin kurulmasından sonra tümüyle milli hükümetin emrinde olduğunda bildiren Osman Ağa, 15 kişilik gönüllü müfrezesiyle Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. 12 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle onun korumalığını üstlenmek üzere Giresun Gönüllü Maiyet Müfrezesi kurulmuş, birkaç ay içinde 200 gönüllü daha hazırlanarak Ankara'ya gönderilmiştir. Muhafız Birliği'nin sayısı bir hayli arttığından yeni gelenlerden Giresun Gönüllü Laz Müfrezesi oluşturulmuştur.

Ankara'dan Giresun'a dönen Osman Ağa, Askerlik Şubesi Başkanı Hüseyin Avni Alparslan ve Jandarma Kumandanı Hamdi Bey'in desteğiyle Giresun, Tirebolu, Rize ve Ordu'dan toplanan gençlerle Giresun Gönüllü Taburunu kurmuştur. Bu Kuvayi Milliye birlikleri için bölgedeki Rum ve Ermenilerden de büyük miktarda paralar toplanmıştır. 1921 yılı başlarında da Ankara'dan aldığı emre uyarak Hüseyin Avni Bey'in başında bulunduğu Giresun Nizamiye yani 42. Alayın kuruluşuyla meşgul olmuştur. Osman Ağa Giresun Alayı ile 1921 Mart'ında Koçgiri isyanının bastırılmasında görev almıştır. Osman Ağa'nın tedbirleri nedeniyle Pontusçu çeteler Giresun'da faaliyet yürütemediklerinden bir süre sonra Samsun'a ağırlık vermişlerdir. Ne var ki Osman Ağa da alayıyla Samsun'a geçerek karargâh kurmuş ve bölgenin silahlandırılması ile meşgul olmuştur. 47. Alay Kumandanı olarak Sakarya Savaşı'na katılarak Yarbaylık rütbesi alan Osman Ağa Büyük Taarruz'un sonuna kadar muharebelerde bulunmuştur. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması üzerine Giresun'a dönerek belediye çalışmalarını sürdüren Osman Ağa Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine 1923'te tekrar Ankara'ya gitmiştir.

KAYNAKLAR: Süleyman Beyoğlu, **Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa**, Bengi Yayınları, İstanbul 2009; Ömer Sami Coşar, **Mustafa Kemal'in Muhafızı Osman Ağa (Topal Osman)**, İstanbul 1979; Erden Menteşeoğlu, **Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular**, Giresun 1997; Ayhan Yüksel, "Millî Mücadelede Giresunlu Osman Ağa ve Arkadaşlarının Affı", **Türk Dünyası Dergisi**, Mart 2006; Mehmet Şakir Sarıbayraktaroğlu, **Osman Ağa ve Giresun Uşakları Konuşuyor**, İstanbul 1975.

WHAT DID OSMAN AGA OF GIRESUN DO AGAINST THE PONTIC SEPARATIST GANGS?

Although he did not receive regular education, Osman Aga of Giresun attracted attention with his intelligence, determination, and leadership. Son of a wealthy family, Osman Aga fought in the Balkan Wars (1911-12) by forming a volunteer detachment even though an official fee to exempt him from military service had already been paid. He was crippled as a result of shrapnel hitting his knee, upon which he came to be known as "Osman the Lame". Engaged in commerce until the First World War, Osman Aga of Giresun joined a *Teşkilat-ı Mahsusa* [the Ottoman Intelligence Service] regiment with 700-800 volunteers he gathered at the beginning of the war. He fought against the Russians in the Batumi region. Returning to Giresun in 1916, he strove to prevent the *Rum*s [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] from launching a campaign against the Turks in the region. He was influential in moving weapons and armaments from the Caucasus for the soldiers in Giresun. Osman Aga, who returned to Giresun once more after the Armistice of Mudros, saw his prestige in the city grow following his services during the war, as he was welcomed with a ceremony by the locals. He succeeded the Giresun Mayor Dizdarzade Eşref Bey upon the latter's resignation and also led the Giresun *Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti* [Association of Defence of Rights, a Turkish resistance group]. Osman Aga, who tried to stand against the occupation together with the people of the city, became the most feared name among the Pontic separatists during these days. However, when he was summoned to Istanbul as part of the deportation and forced relocation trials, he left Giresun, took to the mountains and fought against the *Rum* gangs as his men once more gathered around him. The people of Giresun turned to Osman Aga for help due to the increasing extortion, kidnapping and village raids by Pontic separatist gangs. The *Rum*s tried but failed to assassinate Osman Aga on 7 July 1919, upon his return to Giresun after he was acquitted of the claims against him in the deportation case.

Around this time, as the President of Giresun *Mudafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Osman Aga issued a declaration, calling on people between the ages of 21 and 35 to take up arms to defend the homeland and expel the enemy who violated their honour and religion, announcing that the volunteers would be handed thousands of weapons. Although he was illiterate, he started to publish the weekly newspaper *Gedikkaya* on 17 February 1920 to make propaganda in favour of the Turkish resistance in the Turkish War of Independence (1919-1923). On the other hand, those who were disturbed by these activities carried out propaganda against Osman Aga at home and abroad. After the establishment of the government of the Grand National Assembly of Turkey, Osman Aga, having declared himself at the disposal of the national government, travelled to Ankara with a volunteer detachment of fifteen people and met with Mustafa Kemal Pasha. On 12 November, at the request of Mustafa Kemal Pasha, the Giresun Volunteer Retinue Detachment was established to undertake the Pasha's personal protection. Within a few months, 200 more volunteers were prepared and sent to Ankara. Since the number of the Guard Unit increased considerably, the larger Giresun Volunteer Laz Detachment was formed with the new arrivals.

Returning to Giresun from Ankara, Osman Aga established the Giresun Volunteer Battalion with young people gathered from Giresun, Tirebolu, Rize and Ordu with the support of Hüseyin Avni [Alparslan], head of the Giresun Military Recruitment Office and Hamdi Bey, the local Gendarmerie Commander. A large amount of money was also collected from the *Rum*s and Armenians in the region for these troops that made part of the resistance forces. In early 1921, in accordance with the order he received from Ankara, Osman Aga focused on the establishment of the Giresun Nizamiye unit, that is, the 42nd Regiment, headed by Hüseyin Avni Bey. Osman Aga took part in the suppression of the Koçgiri rebellion in March 1921 with the Giresun Regiment. Due to Osman Aga's measures, Pontic separatist gangs were not active in Giresun, and after a while, they concentrated their efforts on Samsun. However, Osman Aga also moved to Samsun with his regiment, established a headquarters there and proceeded to arm troops in the region. As the Commander of the 47th Regiment, Osman Aga participated in the Battle of Sakarya (August-September 1921), received the rank of Lieutenant Colonel and fought in battles until the end of the Great Offensive (August-September 1922). Upon the victory of the Turkish resistance,

Osman Aga returned to Giresun, continued working as the mayor, and travelled to Ankara again in 1923 upon the order of Mustafa Kemal Pasha.

SOURCES: Süleyman Beyoğlu, **Millî Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa**, Bengi Yayınları, İstanbul 2009; Ömer Sami Coşar, **Mustafa Kemal'in Muhafızı Osman Ağa (Topal Osman),** İstanbul 1979; Erden Menteşeoğlu, **Yakın Tarihimizde Osman Ağa ve Giresunlular**, Giresun 1997; Ayhan Yüksel, "Millî Mücadelede Giresunlu Osman Ağa ve Arkadaşlarının Affı", **Türk Dünyası Dergisi**, Mart 2006; Mehmet Şakir Sarıbayraktaroğlu, **Osman Ağa ve Giresun Uşakları Konuşuyor**, İstanbul 1975.

Giresun

Kaynak: www.pontosworld.com, Erişim Tarihi: 11/08/2023

ÇOK SAYIDAKİ PONTUSÇU ÇETEDEN BİRİ OLAN GİRESUN'DAKİ RUM HAÇİKA ÇETESİ HANGİ AMAÇLA KURULDU?

Ayhan YÜKSEL*

30 Ekim 1918'te yapılan Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilâf Devletleri ve Yunanistan tarafından silahlandırılan Rum çeteleri Karadeniz Bölgesi'nde Türklere karşı saldırıya geçmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığı 1919 yılı mayıs ayı itibariyle Karadeniz Bölgesi'nde kırktan fazla Rum çetesi faaliyette idi. Bu çetelerin amacı ise karışıklık çıkarmak ve işgal kuvvetlerine dayanarak bir Pontus hükümeti tesis etmekti. Giresun da kurulması düşünülen Pontus devletinin sınırları içindeydi. Aynı dönemde Rusya'dan Karadeniz sahiline yönlendirilen bir Rum göçü söz konusuydu. Samsun ve havalisindeki Rum nüfusunun çoğaltılması için Rusya'daki Rum ve Ermeniler Batum'da toplanmışlar, silahla donatılarak Karadeniz sahillerine gönderilmeye başlanmışlardı. Bu amaçla Giresun'a da 525 Rum göçmen olarak gelmişti. Yeni göçlerle birlikte Rumların silahlı çetecilik faaliyetlerinin giderek artmasına karşı yerel halk ve askerî kuvvetler çeşitli tedbirler almaktaydı. En etkili mücadeleyi yürütenlerden biri de 7 Temmuz 1919'da afv-ı şahaneye uğrayarak Belediye Reisliği makamına yeniden oturan Osman Ağa idi. Osman Ağa'nın kurduğu sahil muhafaza teşkilatı Giresun sahillerine göçmen adı altında çıkarılmak istenen Rumların geri çevrilmesini ve çetelere karşılık verilmesini sağladı. Osman Ağa'nın başkanlığını yaptığı Giresun Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti ve buna bağlı Müdafaa-i Memleket Komitesi mensupları gerekli önlemleri alarak çevreyi kontrol altında tutmaya çalışıyorlardı.

1919'da bölgedeki Pontusçu faaliyetleri geliştirmek üzere Sohum'dan bazı çetecilerin gönderileceği hakkında istihbaratlar alınmıştı. Bu çeteciler Giresun kasabasında meyhaneci Filokli, Giresun'un Kırık nahiyesinin Süllü köyünden Haçika ve Ordulu Haralambo idi. Haçika çetesinin eylem sahası Giresun olacaktı.

* Tarihçi Yazar.

Giresun'a gelen Haçika ve avenesi Pontus cereyanının başında yer alanlardan Mavridi Köşkü'nü karargâh olarak seçmişti. Osman Ağa, Giresun Metropolitin evine girip çıkan Saytaş Mahallesi'nden Bıçakçı Yorika'nın kızı, sonradan Müslüman olarak Zehra adını alacak olan Evantiya sayesinde Haçika'nın gelişinden haberdar olmuştur. Evantiya, Polis Hasan Efendi'ye 11/12 Temmuz 1919'da Metropolit Lavrandiyos'un evine gittiğini, burada Gürcü kıyafetli birkaç misafire kahve, çay ikramında bulunduğunu ve ikramda bulunduğu kişilerden birinin adının "Haçika" olduğu söylemiştir. Hasan Efendi de komiserini ve Osman Ağa'yı durumdan haberdar etmiştir. Ayrıca Seldeğirmeni Köyü'nden Dilsiz Hasan, ikindi vaktinde Saytaş'taki Mavridi Köşkü bahçesinde bulunan çeşmeden kaplarını doldururken yabancı ve silahlı adamlar gördüğünü işaret diliyle önce mahalle imamına, sonra da komiser Bekir Ağa ve Osman Ağa'ya anlatmış, böylece olay kesinlik kazanmıştır. Osman Ağa, konuyu hükümet, belediye ve takip müfrezesine aktarmış ve sonra köşkün çevresine üç-beş delikanlı göndermiştir. Kuvvetler birleşince hükümet zabıtası ve asker harekete geçmiştir. 13/14 Temmuz gecesi saat on iki sıralarında köşk tamamen sarılmıştır. Görünürde bir düğün manzarası vardır ama içeride "yâd ve yabancı", aba-zıpkalı ve başlıklı adamların bulunduğu öğrenilmiştir. Öncelikle içerde bulunan kadın ve çocukların zarar görmemesi için dışarıya çıkarılması sağlanmıştır. Yakalanacaklarını anlayan çete mensupları silah kullanmaya başlayınca çatışma çıkmıştır. Bu çatışmada çete reisi Haçika ve oğlu Hristo, Lazari, Anderya ve Kırık nahiyeli Dimitri ölü, Dimitri'nin oğlu Vasil yaralı olarak ele geçirilmiştir. Giresun kasabasına dağılmış olan dört çete mensubu da daha sonra ele geçirilmiştir. Böylece Haçika idaresindeki 17 kişilik Rum çetesi eylem yapamadan üzerlerine gönderilen askeri birlik tarafından on kişi ölü, bir kısma da yaralı olarak etkisiz hale getirilmiştir. Çetenin tenkili ile masum Türk sivillerin öldürülmesinin önüne geçilmiştir. Bundan sonra içinde Rum ve Ermeni çeteciler bulunan iki motor Giresun'a sahile çıkmak isteyecekler ancak sahili kontrol altında tutan Osman Ağa ve arkadaşları tarafından fark edileceklerdir. Bunlar Haçika çetesi ile buluşmaya gelenlerdir ve Haçika'nın tenkil edildiğinden haberleri yoktur.

KAYNAKLAR: BOA, **DH.EUM. 15/94, 16/88, 19/61**; Osman Fikret Topallı, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklâl Harbi Tarihlerinde Giresun**, (haz. Veysel Usta-Mustafa Çulfaz), Trabzon 2017, s. 461-467; Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, Trabzon 2001, s. 67; Hadiye Yılmaz, **Dünden Bugüne Pontus Macerası**, İstanbul 2016, s. 118-125; Ayhan Yüksel, **Doğu Karadeniz Araştırmaları**, İstanbul 2013, s. 47-58.

WHAT WAS THE OBJECTIVE OF THE ESTABLISHMENT OF THE GREEK HAÇIKA GANG IN GIRESUN AS ONE OF THE NUMEROUS PRO-PONTUS GANGS?

Following the Armistice of Mudros, dated 30 October 1918, Greek gangs armed by the Entente States and Greece started to attack the Turks in the Black Sea Region. As of May 1919, when Mustafa Kemal Pasha landed in Samsun, more than forty Greek gangs were active in the Black Sea Region. The aim of these gangs was to create disorder and to establish a Pontus government supported by the occupation forces. Giresun was also within the borders of the Pontus state to be established. In the same period, there was also a Greek migration being directed from Russia to the Black Sea coast. In order to increase the Greek population in Samsun and its vicinity, Greeks and Armenians from Russia were gathered in Batumi, supplied with weapons and started to be sent to the Black Sea coast. For this purpose, 525 Greeks came to Giresun as immigrants. Local people and military forces took various measures against the increasing armed gang activities of the Greeks strengthened with the increasing number of new immigrants. One of those who carried out the most effective campaign was Osman Aga, who was granted amnesty on 7 July 1919 and resumed his position as mayor. The coast guard organisation established by Osman Aga ensured that the Greeks who wanted to land on the coast of Giresun under the guise of immigrants were prevented and the gang activities were responded to. Members of the Giresun Muhafaza-i Hukûk-ı Milliye Society headed by Osman Ağa and the members of the Müdafaa-i Memleket Committee affiliated to it were trying to keep the region under control by taking the necessary measures.

In 1919, intelligence was received that some gangs would be sent from Sukhumi (Sohum) to develop Pontic activities in the region. These gang members were Filokli, a tavern keeper in the town of Giresun, Haçika from the village of Süllü in the Kırık district of Giresun, and Haralambo from Ordu. The operational zone of the Haçika gang was to be Giresun. Arriving in Giresun, Haçika and his gang chose Mavridi Mansion, one of the leaders of the Pontus movement, as their headquarters. Osman Aga became aware of Haçika's arrival through Evantiya, the daughter of Yorika, a knife maker from the Saytas neighbourhood. Evantiya would later convert to Islam and take the name Zehra. Evantiya told policeman

Hasan Efendi that on 11/12 July 1919 he went to the house of Metropolitan Lavrandiyos, where he served coffee and tea to several guests dressed in Georgian clothes, and that one of the people he served was named 'Haçika'. Hasan Efendi also informed his chief officer and Osman Aga about the situation. In addition, Dilsiz(mute) Hasan from the village of Seldeğirmeni reported first to the neighbourhood imam, then to the commissar Bekir Aga and Osman Aga with the sign language that he had seen foreign and armed men while filling his cups from the fountain in the garden of the Mavridi Mansion in Saytaş in the afternoon, thus the incident was confirmed. Osman Aga reported the incident to the government, the municipality and the security forces and then sent a group of young men around the mansion. When the forces were united, the government police and the military were mobilised. At around twelve o'clock on the night of 13/14 July, the mansion was completely surrounded. On the surface, it appears to be a wedding scene, but it is learnt that there are 'strange and foreign' men dressed in aba-zıpka and headdresses inside the mansion. Firstly, the women and children inside were safely taken outside to prevent any harm. Realising that they would be caught, the gang members started to use weapons and a gunfight broke out. In this armed conflict, the gang leader Haçika and his son Hristo, Lazari, Anderya and Dimitri from Kırık district were killed and Dimitri's son Vasil was captured wounded. Four members of the gang, who were scattered in the town of Giresun, were also captured later. Thus, the Greek gang of 17 people led by Haçika was neutralised by the military unit sent against them with ten of them dead and some of them wounded before they could commit any action. With the elimination of the gang, the killing of innocent Turkish civilians was prevented. After this, two boats containing Greek and Armenian gang members wanted to land on the coast of Giresun, but they were spotted by Osman Aga and his friends who were in control of the coast. These were the ones who came to meet with the Haçika gang and they were not aware that Haçika had been eliminated.

SOURCES: BOA, **DH.EUM. 15/94, 16/88, 19/61**; Osman Fikret Topallı, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklâl Harbi Tarihlerinde Giresun**, (haz. Veysel Usta-Mustafa Çulfaz), Trabzon 2017, s. 461-467; Mesut Çapa, **Pontus Meselesi**, Trabzon 2001, s. 67; Hadiye Yılmaz, **Dünden Bugüne Pontus Macerası**, İstanbul 2016, s. 118-125; Ayhan Yüksel, **Doğu Karadeniz Araştırmaları**, İstanbul 2013, s. 47-58.

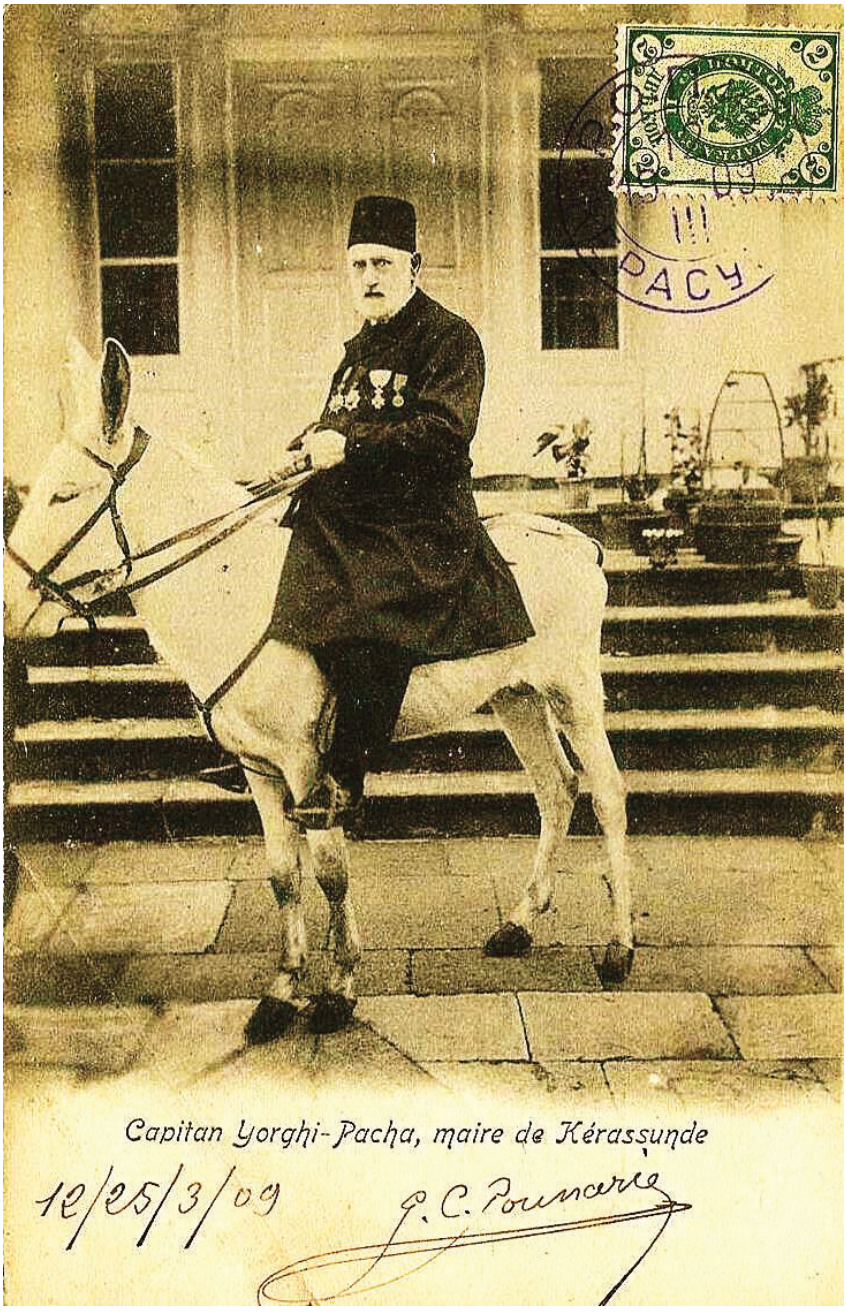

Giresun Belediye Başkanlarından Kaptan Yorgi Paşa

Kaynak: www.pontosworld.com, Erişim Tarihi: 04/07/2023

PONTUSÇU LİDERLERDEN KONSTANTİN KONSTANTİNİDİS'İN BABASI GİRESUN BELEDİYE BAŞKANI KAPTAN YORGİ'NİN İCRAATLARI NE OLMUŞTU?

Sezai BALCI*

Kaptan Yorgi Konstantinidis (1829-1904) Gümüşhane kökenli bir madenci Rum ailesine mensuptur. 19. yüzyılda Giresun'da fındık başta olmak üzere yapılan ekonomik faaliyetlerle kıyı taşımacılığının büyük bir kısmı Rumların tekelindeydi. Bu ise şehirde Rumların Müslümanlara göre daha kuvvetli bir şekilde temsil edilmelerine neden olacaktır. Avrupa ülkeleri, Rusya, Hindistan ve İran'la yapılan uluslararası ticareti de elinde bulunduran Giresun Rumlarının en önde gelenlerinden biri de Kaptan Yorgi'dir. Kaptan Yorgi'nin çarşı içinde bir mağazası, denize bakan teras üzerinde bir evi ve şehirde oldukça yüklü miktarda gayrimenkulü de bulunuyordu. Uluslararası ticaret yapan Kaptan Yorgi, gemi sahibi varlıklı bir Rum'du. Kapitülasyon hukukundan da yararlanan Kaptan Yorgi, zaman zaman Rusya, Danimarka ve Yunanistan bandırasını da kullanıyordu. Kaptan Yorgi'nin kardeşi olan ve Marsilya'da ticaret yapan Kaptan Devonis, fındık kırma makinesini ilk defa Giresun'a getiren kişi olarak bilinmektedir. Giresun'da 1920 yılına kadar faaliyet gösteren ilk sinema ise Kaptan Yorgi Paşa'nın kızı Herakliya'ya aitti.

Kaptan Yorgi'nin 1864 yılına ait bir belgede daha belediye başkanlığına seçilmeden evvel Giresun'da yol yaptırmak, Rumlar için okul açmak, kazaya su getirmek ve Rusya'ya göçmek isteyen Gayrimüslimlerin hicretlerine engel olmak gibi birtakım kamu hizmetinde de bulunduğu anlaşılmaktadır. Kendisi ticaret erbabından olduğu için şehirde ticaretin yaygınlaşması hususunda da gayrette bulunmuştur. Bu hizmetleri Trabzon Valisi tarafından da takdir edilmiştir. 1870'te Belediye Meclisi üyeliğine seçilen Kaptan Yorgi, 1885'te Giresun Belediye Başkanı olmuş ve 1904'eki ölümüne kadar görevi başında kalmıştır. Mecidi ve Osmanî nişanları sahibidir.

* Profesör Doktor, Giresun Üniversitesi, sezai.balci@giresun.edu.tr

Kaptan Yorgi'nin Giresun'da inşa olunan askerî kışlanın yapımı sırasında inşaat malzemelerinin temin edilmesinde de önemli hizmetleri olmuştur. Ayrıca şehirde bulunan Rum okullarının da mütevelli heyeti üyeliğini de yapmıştır. Kaptan Yorgi'nin modern şehircilik plânına uygun olarak geniş caddeler ve meydanlarla şehri bir Avrupa kentine dönüştürdüğü gayet net bir biçimde anlaşılmaktadır. Bizzat onun döneminde inşa edilen Hükümet Konağı, telgrafhane binası, kilise, okul ve parklarla şehre olağanüstü bir estetik de kazandırmıştır.

Günümüzde Giresun Üniversitesi Rektörlüğü olarak kullanılan bina, Kaptan Yorgi'nin belediye reisliği sırasında yapılmıştır. *Giresun'a hizmeti görev bilen gerçek bir Osmanlı Paşası* olan Kaptan Yorgi zamanında şehrin ilk Arnavut kaldırımı döşenmiş, Millet Bahçesi'nin görkemli ve oymalı taş kapısını dönemin kaymakamı Ziya Bey'le birlikte yaptırmıştır.

Yine hicri 1321 (1903) tarihli Trabzon Vilâyet Salnamesi'nde Kaptan Yorgi'nin şehirde yapmış olduğu imar faaliyetlerinden övgüyle bahsedilmektedir. Salnameye göre Giresun, Karadeniz sahilinin en güzel ve en mamur şehirlerindendir. Giresun, Trabzon mülhakatı arasında *servet ve ma'mûriyet nokta-i nazarında* birinci derecededir. Şehir, İzzetlü Kaptan Yorgi Paşa'nın seneden seneye vücuda getirdiği muntazam caddeler, umumi bahçeler, çeşmeler sayesinde bir kat daha önem kazanmıştır. Kaptan Yorgi, kasabanın denize doğru açılan kısımları üzerinde mükemmel caddeler açtırdığı gibi Giresun Kalesi'ne de tepenin her iki yanından çıkılabilen yollar yaptırmıştır. Yine halkın yardımı ile yapılan Hükümet Konağı bitişiğinde 6 bin metre terbi'inde bugün Millet Bahçesi olarak adlandırılan bir memleket bahçesi yaptırmıştır. Bahçenin açılışını da Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümünde yapılmıştır. Giresun sokaklarının intizamı, 100 bin arşın murabbaında bulunan başlıca caddelerinin muntazam kaldırım taşları ile döşenmesi ve hemen her noktada göze çarpan eserlere bakılırsa Kaptan Yorgi'nin gayret ve himmeti takdire şayan bulunmaktadır.

KAYNAKLAR: BOA, **MVL, No: 454/50**, Oktay Karaman, **Giresun Kazası (1850-1900)**, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999; Sezai Balcı, **Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Kostantinidi Paşa**, Libra Kitap, İstanbul 2021; **Trabzon Vilâyeti Salnamesi (1322/1904)**, def'a 22, Trabzon Vilâyeti Matbaası, Trabzon 1322.

WHAT WERE THE ACTIVITIES OF THE MAYOR OF GIRESUN, CAPTAIN YORGI, FATHER OF A PONTIC LEADER KONSTANTIN KONSTANTINIDIS?

Captain Yorgi Konstantinidis (1829-1904) belonged to a Greek mining family originating from Gümüşhane. In the 19th century, most of the economic activities, especially that concerning hazelnuts, and coastal transportation in Giresun were under the monopoly of the Greeks. This would cause Greeks to be represented more strongly than Muslims in the city. Captain Yorgi was one of the most prominent Greeks of Giresun, who also controlled international trade with European countries, Russia, India, and Iran. Captain Yorgi had a store in the bazaar, a house on a terrace overlooking the sea, and a large amount of real estate in the city. Captain Yorgi, who was engaged in international trade, was a wealthy Greek ship owner. Captain Yorgi, who also benefited from the capitulation law, occasionally flew the Russian, Danish and Greek flags. Captain Devonis, who was the brother of Captain Yorgi and did business in Marseille, was known as the person who first brought the hazelnut cracking machine to Giresun. The first cinema operating in Giresun until 1920 belonged to Herakliya, daughter of Captain Yorgi Pasha.

A document dated 1864 shows that Captain Yorgi had been active in public services such as building a road in Giresun, opening a school for Greeks, bringing water to the town, and preventing the migration of non-Muslims to Russia, before he was elected mayor. Since he was a tradesman, he also made efforts to expand trade in the city. These services had been appreciated by the Governor of Trabzon at the time. Captain Yorgi, who was elected as a member of the Municipal Council in 1870, became the Mayor of Giresun in 1885 and remained in office until his death in 1904. He was decorated by Medjidi and Osmani medals.

Captain Yorgi also played an important role in providing construction materials during the construction of the military barracks in Giresun. He served as a member of the board of trustees of Greek schools in the city. It is clearly understood that Captain Yorgi transformed the city into a modern city with wide streets and squares in accordance with the time's urban planning trends. He

brought an extraordinary aesthetic to the city with the newly built Government House, telegraph office building, church, schools, and parks.

The building, which is used today as Giresun University Rectorate, was built during Captain Yorgi's term as mayor. During the time of Captain Yorgi, a real Ottoman Pasha who served Giresun as a duty, the city's first cobblestone pavement was laid and the magnificent and carved stone gate of the National Garden was built together with Ziya Bey, the district governor of the period.

Trabzon Provincial Yearbook dated 1321 Hijri (1903) praised the development activities carried out by Captain Yorgi in the city. The yearbook described Giresun in the following terms: "Giresun is one of the most beautiful and prosperous cities of the Black Sea coast. Among the annexes of Trabzon, Giresun comes as the first one in terms of wealth and prosperity. The city has gained even more importance thanks to the orderly streets, public gardens, and fountains that the esteemed Captain Yorgi Pasha created. Captain Yorgi did not only open excellent streets that open towards the sea, but also built roads that can be accessed from both sides of the hill to Giresun Castle. Next to the Government House, which was built with the help of the public, a public garden of 6,000 meters circumference was built. The garden was inaugurated on the anniversary of Abdulhamid's accession to the throne. Considering the orderliness of the streets of Giresun, the regular paving stones of the main streets of 100 thousand square meters, and the works that stand out at almost every point, Captain Yorgi's efforts and support prove to be admirable."

SOURCES: BOA, **MVL, No: 454/50**, Oktay Karaman, **Giresun Kazası (1850-1900)**, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1999; Sezai Balcı, **Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Kostantinidi Paşa**, Libra Kitap, İstanbul 2021; **Trabzon Vilâyeti Salnamesi (1322/1904)**, def'a 22, Trabzon Vilâyeti Matbaası, Trabzon 1322.

Galata Minerva Han

Kaynak: www.eskiistanbul.net, Erişim Tarihi: 10/10/2024

GİZLİ YUNAN KORDOS CEMİYETİ NEDEN KURULDU, NE TÜR FAALİYETLERDE BULUNDU?

Kürşad KARACAGİL*

Kordos Komitesi Girit, Yanya, Adalar ve Makedonya'daki ayaklanmalarda aktif olarak görev aldı, Balkan Savaşları'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda birçok faaliyette bulundu. Kordos, Trakya ve Anadolu'daki faaliyetlerine ise Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı tarihin hemen akabinde Yunan Başbakanı Venizelos'un talimatıyla ve Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu resmi adıyla başladı. Cemiyetin ilk şubesi İstanbul Galata'da Minerva Han'da açıldı. Bunun sebebi Anadolu ve Trakya'ya gönderilmesi planlanan çeteleri daha yakından ve organize bir şekilde idare ederek istenilen bölgelere yollayabilmekti. Kordos Komitesi'nin faaliyetleri bu dönemdeki faaliyetleri Amerika'dan gelen tetkik heyetlerine Trakya'da ve Anadolu'nun belirli bölgelerinde Rumların çoğunlukta olduğunu göstermek için Rumları buralara sevk etmek, Anadolu'da isyan çıkarmak için çeteler oluşturmak, Müslümanları katletmek, mal ve mülklerine el koymak idi. Komite, bu amaçlarına hız kazandırmak ve daha düzenli bir şekilde yürütmek maksadıyla Girit'in meşhur eşkıyalarından ve Yunan Başbakanı Venizelos'un da yakın arkadaşlarından, Girit, Yanya ve Makedonya'da uzun süre faaliyette bulunmuş Polinis (Polanis) ve Nikolozi (Nicolosis) İstanbul'a getirmek için çaba harcamıştır.

Kordos Komitesi istihbarat faaliyetlerinde de bulunmuştur. Komite bu faaliyetinde Yunan Büyükelçiliği ile iş birliği yapmıştı. İyi derecede Türkçe bilen Rumları seçerek bunlara Osmanlı subay, asker, komiser ve polis elbisesi giydirilmiş, cami, kulüp ve Müslümanlara ait özel mekânlara casusluk faaliyeti için yollanmıştır. Komite, Karadeniz bölgesinde yoğun bir faaliyette bulunmuştur. Özellikle Trabzon ve Samsun bölgesini kendisinin faaliyet alanı olarak görmüş

* Doçent Doktor, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, o.karacagil@istanbul.edu.tr

ve birçok Rum'u bu bölgeye sevk edilmiştir. 1919 Temmuz sonlarına kadar Trabzon'a çoğunluğu silahlı olmak üzere 8000'den fazla Rum getirilmiştir. Ayrıca Edirne'nin değişik bölgelerinde vuku bulan işgaller ve hırsızlıklar da yine bu komitenin gönderdiği çeteler tarafından yapılmaktaydı.

Komite, bütün bu faaliyetlerinin yanında Avrupa kamuoyunu Müslümanlar ve Osmanlı Hükümeti aleyhine çevirmek için muhtelif dillerde kitap ve resimler yayımlayarak Avrupa'ya ve Amerika'ya göndermekten geri durmamıştır. Kordos Komitesi de Mavri Mira Cemiyeti gibi genç yaştaki Rumlardan oluşan izci alayları kurmuştur. Öte yandan Kordos Komitesinin yürüttüğü faaliyetler İstanbul Polis Müdüriyeti Umumiyesince yakından takip edildi. Bunun sonucunda komiteye ait bol miktarda silah ve cephane ele geçirildi. Ayrıca Hariciye ve Dâhiliye Nezaretlerine yazılan yazılarla da komitenin faaliyetleri dikkate çekildi. Kordos Komitesinin zararlı faaliyetlerinin engellenmesi için 25 Haziran 1919 tarihli Meclis-i Vükela' da bazı kararlar alındı. Bu kararlarda Rum izci teşkilatlarının kaldırılması, Yunan Hükümetinin ve Patrikhanenin Osmanlı Devleti'ndeki fesat hazırlık ve tahrikleri hakkında İtilaf Devletleri temsilcilerinin haberdar edilmesi ve Trakya'da Yunan taburlarının ortadan kaldırılması belirtildi. Komite'nin yıkıcı ve bölücü çalışmaları 1922 senesine kadar devam etmiş, Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla birlikte bu faaliyetler de sona ermiştir.

KAYNAKLAR: Ali Güler, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Ankara 1988; Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli Cemiyeti "Kordus", **Belgelerle Türk Tarihi Degisi**, S 40, s. 20-23, Ocak 1971; Sabahattin Özel, **Millî Mücadele'de Trabzon**, Ankara 1991; Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, İstanbul 2001; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz.: Yusuf Gedikli, İstanbul 2002.

WHY WAS THE SECRET GREEK KORDOS SOCIETY FOUNDED? WHAT KİND OF ACTIVITIES DID THE ORGANIZATION ENGAGE IN?

The Kordos Committee took an active part in the uprisings in Crete, Ioannina, the Islands and Macedonia, and carried out many activities during the Balkan Wars and the First World War. Kordos began its activities in Thrace and Anatolia immediately after the signing of the Armistice of Mudros, under the instructions of Greek Prime Minister Venizelos and under the official name of the Greek Immigrants Central Commission. The first office of the organization was founded in Galata, Istanbul. The reason for this was to manage the gangs that were planned to be sent to Anatolia and Thrace more closely and in an organized manner and to send them to the targeted regions. The activities of the Kordos Committee during this period were to dispatch Greeks to Thrace and certain regions of Anatolia in order to show to the inspection delegations from the United States that Greeks were in the majority in these regions, to form gangs in order to revolt in Anatolia, to massacre Muslims, and to seize their property and possessions. In order to hasten the process and carry out these aims in a more organized manner, the Committee made efforts to bring Polanis and Nicolosis, who were famous bandits of Crete and close friends of Greek Prime Minister Venizelos, to Istanbul. They had been active in Crete, Ioannina and Macedonia for a long time.

The Kordos Committee also engaged in espionage activities. The Committee cooperated with the Greek Embassy in this endeavor. They selected Greeks who were fluent in Turkish, dressed them as Ottoman officers, soldiers, commissars and police officers, and sent them to mosques, organizations and private places belonging to Muslims for espionage activities. The Committee was intensely active also in the Black Sea region. It especially considered Trabzon and Samsun as its area of activity and many Greeks were dispatched to this region. By the end of July 1919, more than 8000 Greeks, mostly armed, had been brought to Trabzon. In addition, the invasions and robberies that took place in different parts of Edirne were also carried out by the gangs sent by this committee.

In addition to all these activities, the Committee published books and pictures in various languages and sent them to Europe and America in order to turn European public opinion against the Muslims and the Ottoman Government. The Kordos Committee, like the Mavri Mira Society, established scout regiments composed of young Greeks. On the other hand, the activities of the Kordos Committee were closely monitored by the Istanbul Police Directorate General. As a result, a large amount of weapons and ammunition belonging to the committee were seized. In addition, the activities of the committee were also brought to attention with official letters to the Ministries of Foreign Affairs and Internal Affairs. In order to prevent the harmful activities of the Kordos Committee, certain decisions were taken at the Council of Ministers (Meclis-i Vükela) on June 25, 1919. These decisions included the abolition of Greek scout organizations, informing the representatives of the Entente Powers about the Greek Government's and Patriarchate's preparations and provocations for mischief in the Ottoman Empire, and the elimination of Greek battalions in Thrace. The Committee's subversive and separatist activities continued until 1922, and with the victory of the National Struggle, these activities came to an end.

SOURCES: Ali Güler, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Ankara 1988; Ertuğrul Zekai Ökte, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli Cemiyeti "Kordus", **Belgelerle Türk Tarihi Degisi**, S 40, s. 20-23, Ocak 1971; Sabahattin Özel, **Millî Mücadele'de Trabzon**, Ankara 1991; Bülent Atalay, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, İstanbul 2001; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz.: Yusuf Gedikli, İstanbul 2002.

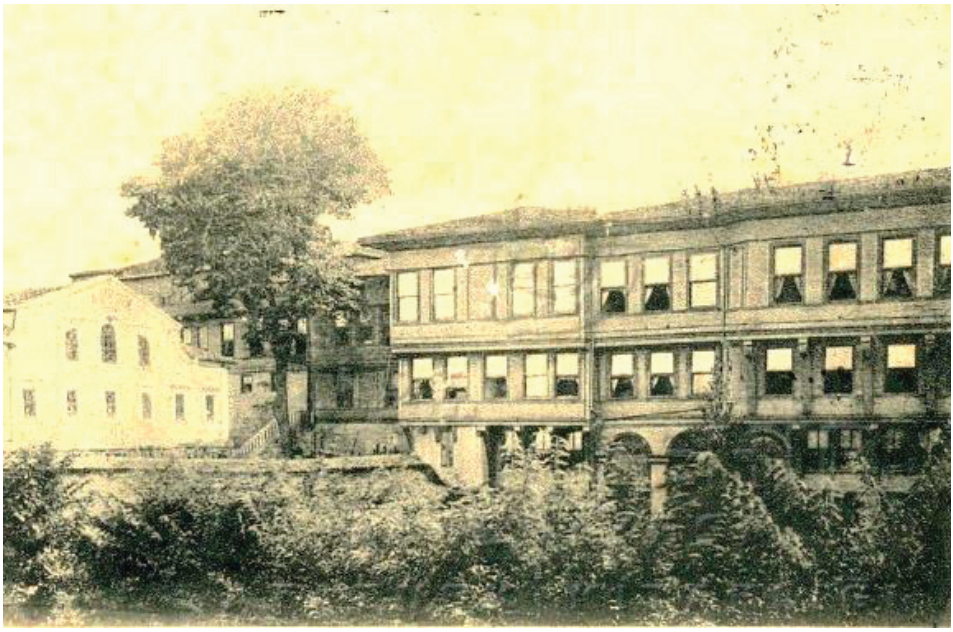

İstanbul Fener Rum Patrikhanesi

Kaynak: İBB Atatürk Kitaplığı

İSTANBUL RUM PATRİKHANESİ PONTUSÇU RUMLARA NE TÜR DESTEKLERDE BULUNDU?

Ramazan Erhan GÜLLÜ*

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktıktan sonraki raporlarında sıklıkla işaret ettiği üzere Karadeniz bölgesindeki Rum çetelerinin faaliyetlerinin temelinde "Pontus sorunu" yer almaktaydı. Yunanistan'ın bağımsızlığına giden yolu açan Filiki Eterya'nın kuruluşundan beri hedeflerinden olan ve mütareke döneminde özellikle "Pontus Cemiyeti" öncülüğünde sürdürülen, bölgede bir Rum devleti kurulmasına yönelik çalışmalar patrikhane ve Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından açıktan desteklenmekteydi. Mütarekeden itibaren patrikhaneyi doğrudan Venizelos yönlendirmekteydi. İstanbul ve Anadolu'daki Kral Konstantin yanlısı din adamları bu durumdan rahatsızdılar. Bunların başında da Pontusçuluk faaliyetlerinin önemli merkezi olan Trabzon'daki metropolit Hrisanthos gelmekteydi. Venizelos'un patrikhaneyi kontrol etmesi, Kral Konstantin yanlısı bir din adamı olan Trabzon Metropoliti Hrisanthos'un patrikhane karşıtı bir siyaset benimsemesine neden olmuştu. Bu yüzden patrikhane ile Trabzon Metropolitliği arasında da uyumsuzluk vardı. Hristanthos, Venizelos'a açıkça muhalifti ve patrikhanenin Venizelos'un kontrolü altında hareket etmesini doğru bulmamaktaydı. Bununla birlikte Hrisanthos, mütareke döneminde ve Venizelos'un Yunanistan'daki iktidarı sırasında Pontus Rumları ile ilgili faaliyetlerinde Venizelos'la birlikte hatta Venizelos'un direktifleri çerçevesinde hareket etmişti. Denilebilir ki iki grubu birleştiren faaliyetlerin başında ortak Pontusçuluk çalışmaları geliyordu. Hrisanthos, Patrikhane'nin Pontus davasına daha aktif bir şekilde katılmasını istiyordu. Venizelos'un İstanbul ve Batı Anadolu'yu öncelik olarak gördüğünü ve Pontus davasını ikinci plana attığını, Patrikhane'nin de Venizelos'un yönlendirmesiyle aynı tavrı

* Profesör Doktor, İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü, ramazan.gullu@istanbul.edu.tr

benimsediğini düşünüyordu. Hrisanthos'un faaliyetlerini destekleyen farklı din adamlarının da çabalarıyla Pontus meselesinde patrikhane öncü bir rol oynamayı Millî Mücadele başarıya ulaşana kadar sürdürmüştü. Patrikhane aracılığıyla Yunanistan'dan gelen subaylar, kurulacak Pontus Cumhuriyeti'nin askerî teşkilatını hazırlamak üzere bölgeye gönderilmişlerdi. Çeşitli şekillerde bölgeye silah sevk edildiğine dair de Türk istihbarat raporları bulunmaktaydı. Ayrıca bölgedeki Rum ahalinin birlikte hareket etmesi için temsilciler görevlendirilmişti. Rum ahali silahlanarak askerî yetkililerin direktiflerine göre çalışacaklar, bölgedeki din adamları aracılığıyla kendilerine iletilecek talimatlar çerçevesinde hareket edeceklerdi. Paris Barış Konferansı sırasında patrikhanenin taleplerine göre konferansa iletilecek şikâyet telgrafı ve bölgenin idari yapısına dair talepler konferansa ulaştırılacaktı. Bölgedeki İtilaf Devletleri temsilcilerinin de desteğiyle bölgede bir Pontus devleti kurulmasının alt yapısı hazırlanmış olacaktı. İtilaf yetkilileri ve patrikhane tarafından bölge Rumlarının Müslümanlar tarafından bir katliam tehlikesi altında olduklarına dair yapılan sürekli şikâyetler de aynı amaca yönelikti. Millî Mücadele önderleri ve TBMM Hükümeti açısından patrikhane Pontus sorununun baş sorumlusuydu. Lozan Antlaşması ve sonrasında hükümetin patrikhaneye karşı tavrında bu durum oldukça etkili olmuştu.

KAYNAKLAR: Bülent Atalay, **Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul 2001; Tuğba Eray Biber, **Karadeniz Rumları ve Yunanistan**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016; Salim Gökçen, **Ortodoks Üçgeni – Yunanistan, Patrikhane ve Pontus**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2014; Ramazan Erhan Güllü, "Millî Mücadele Sırasında İstanbul Rum Patrikhanesi ile Trabzon Rum Metropolitliği Arasındaki İlişkiler", **Journal of Universal History Studies**, C 5, S 2, s. 253-266; Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri", **Atatürk Yolu Dergisi**, S 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 101-116.

WHAT KIND OF SUPPORT DID THE GREEK PATRIARCHATE OF ISTANBUL PROVIDE TO THE PONTIC SEPARATISTS?

As Mustafa Kemal Pasha frequently pointed out in his reports upon his arrival in Samsun, "the Pontic question" laid at the heart of the activities of the *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey**]** gangs in the Black Sea region. Establishing a *Rum* state in the region had been a national goal ever since the establishment of the *Filiki Eteria* society that led Greece to independence; efforts to this end were spearheaded by the "Pontic Society" during the Armistice period that followed the First World War, and these efforts were openly supported by the Patriarchate and the PM of Greece, Venizelos. The latter effectively directed the Patriarchate from the Armistice of Mudros onwards. Clerics in Istanbul and Anatolia who sided with King Constantine were disturbed by Venizelos's control over the Patriarchate. Leading among these was the Metropolitan bishop Chrysanthos, who was located in Trabzon, an important centre of Pontic separatist activities. The control of Venizelos over the Patriarchate moved the pro-king cleric Chrysanthos to an anti-patriarchate policy line. This led to discord between the Patriarchate and the Metropolitan Bishopry of Trabzon. Chrysanthos openly opposed Venizelos, and he deemed it incorrect that the Patriarchate should fall under the latter's control. Nonetheless, during the Armistice period and Venizelos's stint in government, Chrysanthos was in concert with, or even under, the direction of Venizelos vis-à-vis the operations regarding the Pontic *Rum*s. We may observe that what united the two factions was their common dedication to Pontic separatism. Chrysanthos wanted the Patriarchate to partake in the Pontic cause more energetically. He felt that Venizelos considered Istanbul and Western Anatolia as priorities, relegated the Pontic cause to secondary importance, and the Patriarchate followed suit under his directions. Thanks in part to the efforts of several other clerics who supported Chrysanthos in his efforts, the Patriarchate continued to play a leading role in the Pontic question until the Turkish victory in the Turkish War of Independence

(1919-23). Officers who arrived from Greece through the intermediary work of the Patriarchate were sent to the region to prepare the military organisation of the Pontus Republic to be established. Turkish intelligence reports also indicate the shipment of arms to the region through various means. Moreover, representatives were chosen to ensure harmonious action and togetherness of the region's *Rum* population. The *Rum*s would arm themselves and act under the directives of the military officers, and they would receive policy directions from the clerics in the region. During the Paris Peace Conference, telegrams of complaint and demand letters pertaining to the administrative structure of the region would be shaped in line with the desires of the Patriarchate and sent to the conference. This would lay the foundations for the establishment of a Pontus state, with the support of the Allied representatives in the region. Likewise, constant complaints by the Allied officers and the Patriarchate on how the region's *Rum* population were under threat of massacring by the Muslims were aimed towards the same goal. The leaders of the Turkish resistance during the War of Independence and the government of the Grand National Assembly of Turkey saw the Patriarchate as the chief instigator of the Pontic problem. This view exercised a significant influence on the government's attitude towards the Patriarchate during and after the Treaty of Lausanne.

SOURCES: Bülent Atalay, **Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı (TATAV) Yayınları, İstanbul 2001; Tuğba Eray Biber, **Karadeniz Rumları ve Yunanistan**, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2016; Salim Gökçen, **Ortodoks Üçgeni – Yunanistan, Patrikhane ve Pontus**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2014; Ramazan Erhan Güllü, "Millî Mücadele Sırasında İstanbul Rum Patrikhanesi ile Trabzon Rum Metropolitliği Arasındaki İlişkiler", **Journal of Universal History Studies**, Volume: 5, Issue: 2, s. 253-266; Mehmet Okur, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri", **Atatürk Yolu Dergisi**, Issue: 29-30, Mayıs-Kasım 2002, s. 101-116.

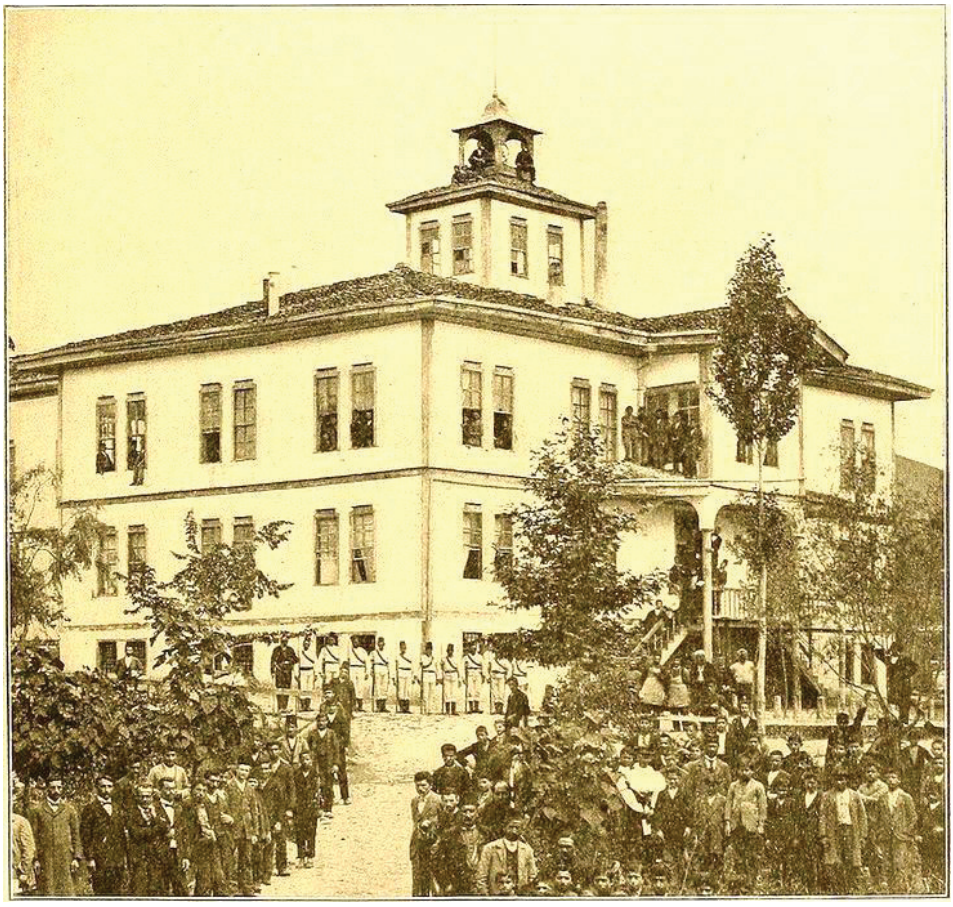

Merzifon Anadolu Koleji

Kaynak: www.pontosworld.com, erişim tarihi 13/06/2024

MERZİFON AMERİKAN KOLEJİ PONTUSÇULARA NASIL DESTEK OLDU?

Gülbadi ALAN*

Millî Mücadele döneminde, Pontus Devleti'nin yeniden kurulması amacıyla orta ve doğu Karadeniz bölgelerindeki Pontusçu faaliyetlere, Amerikan Board misyonerlerinin 8 Eylül 1886'da kurduğu Merzifon Amerikan Koleji'nce büyük destek verilmiştir. 20. yüzyılın başında Amerikan Board'un Rumlar arasındaki çalışmaları hareketlenmiş, Rumlar Türkler aleyhine düşmanca hareketler sergilemeye başlamış ve Kolej, Rumlara fikrî-fiilî alanda destek vermiş, Pontusçu Rumların bağımsızlık fikri beslenmiş, isyan etmeleri için yardımlar yapılmıştır. Süreç kolejin kapatılmasıyla sonuçlanmıştır.

Sürecin üç temel aşaması vardır; Kolej bünyesindeki Pontus Kulübü'nün faaliyetleri, savaşın ardından bölgeyi işgal eden İngiliz askerî yetkilileriyle Merzifon'daki Amerikan Board misyonerleri ve azınlıklar arasında gelişen münasebetler ve 12 Şubat 1921'de Kolej öğretmenlerinden Zeki Ketani'nin bir suikastle öldürülmesi.

Rum öğrenciler, öğretmenlerinin desteğiyle Kolejde, Karadeniz *kıyılarında bir* Yunan hükümeti kurulması ve hazırlanması için Rum gençliğini teşvik ve cesaretlendirmek, Rum gençliğini Yunan sultası altına koymak için çalışacak, okulda aldıkları teorik bilgileri uygulamaya koymalarına imkânı sağlayacak *Pontus Kulübü* ve *Yunan-Rum İdman Kulübü'*yle (1904) *Rum İrfanperver Kulübü*'nü (1907) kurmuşlardır. Kulüplerin en hareketlisi olan *Pontus Kulübü*, bir Pontus cumhuriyeti kurmak amacıyla Karadeniz bölgesinde birçok şubeler açmış, Yunanistan'da kurulan *Asya-yı Suğra Teşkilât-ı Merkeziyesi*'yle iş birliğine girmiştir. Bu arada bir grup Rum öğrenci, öğretmenlerinin gözetimi altında bir gazete ve *Pontus* adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır.

* Profesör Doktor, Erciyes Üniversitesi, Tarih Bölümü, gulbadi@erciyes.edu.tr

1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 10 Mayıs 1916'da Kolej binalarına, asker iskânı ve hastane olarak yararlanmak amacıyla el konuluştur. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Kolej binaları faaliyete geçirilmiş, Rum öğrenciler kulüplerini tekrar açmışlar, 14 Mart 1919'da Yakındoğu Yardım Heyeti üyeleri Kolej binalarına yerleşmişlerdir. Ardından 30 Mart 1919'da Merzifon'u işgal eden İngiliz askerlerinin komutanları Kolej öğretmenlerinin evinde misafir edilmiştir. 6 Eylül 1919'da, eğitimin tekrar başladığı Kolej binaları, aynı zamanda bölgedeki komitacılık faaliyetlerinin merkezi ve silah deposu olarak kullanılmaya, öğretmenler bölgede Rumları kışkırtıcı alenî konuşmalar yapmaya başlamıştır.

9 Aralık 1920'de Merkez Ordusu, Karadeniz kıyısında Pontusçuluk hareketine karşı aldığı tedbirler çerçevesinde Tokat'ta bir Rum'un evinde arama yapmış ve *Pontus* ibareli belgeler, *Merzifon Anadolu Kolejleri* adlı broşürlerin ele geçirilmesiyle, dikkatler Kolej üzerine yoğunlaşmıştır. Gelişmelerden kaygı duymaya başlayan Rumlar, Pontusçuların tevkif edilmeye başlanması üzerine, 12 Şubat 1921'de Türkçe öğretmeni Zeki Ketani'yi, ihbarda bulunduğu zannıyla öldürmüşlerdir.

Olay üzerine Ankara hükümeti, Merkez Ordusu'na Merzifon'daki Amerikan kurumlarında arama için izin vermiş, Beşinci Fırka Kumandanıyla Merzifon kaymakamını bu işle görevlendirmiş, bölgedeki ordu birliklerinin karargâhı Merzifon'a aktarılmış, kolej müdürü, hastane baştabibi ve diğer Amerikalı misyonerler Merzifon hükümet konağına çağrılmış, Amerikan tesislerinin aranmasına karar verildiği gerekçeleriyle bildirilmiştir.

16 Şubat 1921'de yapılan aramalarda silah ve cephane bulunamamasına rağmen Kolej dâhilindeki Pontus ve Rum kulüplerini varlığı tespit edilmiş, Pontus Kulübü'nün nizamnamesi, mühürleri, Yunan bayrakları, kurulması düşünülen Pontus Cumhuriyeti'nin sınırlarını gösteren, üzerinde *Pontus* yazılı harita, fotoğraflar, Pontus armaları vb. Amerikalı misyonerlerin bölgedeki azınlıkları Türkler aleyhine kışkırttıklarını ortaya koyan belgeler ele geçirilmiştir.

Pontus Kulübü başkanı ve idare heyeti üyeleri tutuklanmış, Amerikalıların ifadeleri alınmış, Kolej kapatılmış, binaların ve eşyaların korunması için hükümetin seçtiği üç Amerikalı misyoneri haricinde diğerleri 22 Mart 1921'de Merzifon'u terk etmiştir. Pontusçular tutuklu olarak Amasya'ya gönderilmiş, 12 Eylül 1921'de Samsun Bölge İstiklâl Mahkemesi'nde yapılan yargılamada,

Kolejin dört öğretmeniyle iki öğrencisi, Yunan amaçları doğrultusunda eğitim yaptırdıkları, otoriteye karşı gelmek için üye kaydettikleri, Zeki Bey'in katlinde yer aldıkları için idama mahkûm edilmişlerdir.

Merzifon Anadolu Koleji'nde görev yapan misyonerlerin merkezlerine verdikleri raporlarda, Ankara hükümeti suçlu gibi gösterilmek istenmiş, Amerikan kamuoyunun dikkati bölgedeki Rumlar üzerine çekilmeye çalışılmıştır. Merzifon Anadolu Koleji'nde ne yapılmak istendiği bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmasına rağmen, İstanbul'a giden misyonerler, Osmanlı hükümeti nezdinde okulu tekrar açmaya çalışmışlar, ancak başarılı olamamışlardır. Anadolu'daki serüveni, 1921'de Pontusçu hareketlere karıştığı için böyle bir trajediyle sona eren Kolej, Yunanistan'ın davetiyle 1923'te Selanik'te tekrar açılmıştır.

KAYNAKLAR: Pontus Meselesi, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338; Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008; Gülbadi Alan, "Anadolu'daki Yabancı Okullar ve Pontusçuluk", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed. Veysel Usta, 175-198, Serander Yayınları, Trabzon 2007; Mustafa Balcıoğlu, **İki İsyan Bir Paşa, Koçgiri, Pontus**, Nobel Yay., Ankara 2000; George E. White, **Adventuring with Anatolia College**, Herald Register Publishing Company, Grinnell-Iowa 1940.

HOW DID THE AMERICAN COLLEGE OF MERZIFON SUPPORT THE PONTIC SEPARATISTS?

During Turkey's National Struggle (1919-1923), the American College of Merzifon, established by the American Board missionaries on September 8, 1886, provided much support to Pontic separatists who sought to re-establish a Pontic state in the central and eastern Black Sea regions. At the beginning of the 20th century, the work of the American Board among the *Rum*s [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] intensified. The *Rum*s began to engage in hostile activities against the Turks, and the College supported the *Rum*s both intellectually and practically, nurturing the independence ideal of the Pontic separatists and assisting them in preparation for their revolt. The process resulted in the closure of the college.

This process consisted primarily of three phases: the activities of the Pontus Club within the College, the relations between the British military authorities who occupied the region after the First World War on the one hand, and the missionaries of the American Board of Commissioners for Foreign Missions as well as minorities in Merzifon on the other hand, and the assassination of Zeki Ketani, one of the teachers of the College, on February 12, 1921.

With the support of their teachers, *Rum* students founded the Pontus Club, the Greek-*Rum* Sports Club [*Yunan-Rum İdman Kulübü*] (1904), and the Greek-*Rum* Education Club [*Rum İrfanperverler Kulübü*] (1907) at the College, which would work to encourage the *Rum* youth for the establishment and preparation of a Greek government on the Black Sea coast, to place the *Rum* youth under Greek sovereignty, and to enable them to put the theoretical knowledge they received at school into practice. The Pontus Club, which was the most active club in the college, launched many branches in the Black Sea region with the aim of establishing a Pontic republic and cooperated with the Central Organization for Asia Minor [*Asya-yı Suğra Teşkilat-ı Merkeziyesi*] established in Greece. Meanwhile, a group of *Rum* students started to publish a newspaper and a magazine called Pontus under the supervision of their teachers.

With the outbreak of the First World War in 1914, the College buildings were confiscated on May 10, 1916, to host soldiers and for use as a hospital. On October 30, 1918, with the signing of the Armistice of Mudros, the College buildings were put back into operation, *Rum* students reopened their clubs, and on March 14, 1919, members of the Near East Relief Mission moved into the College buildings. Then, on March 30, 1919, the commanders of the British troops occupying Merzifon were hosted in the homes of the College teachers. On September 6, 1919, the College buildings, where education resumed, began to be used as the center of armed militia activities in the region and as an arms depot, and teachers began to make public speeches inciting the *Rum*s in the area.

On December 9, 1920, the Central Army of the Ankara government searched the house of a *Rum* in Tokat as part of the measures taken against the Pontic separatist movement on the Black Sea coast. As the raid resulted in the seizure of documents with the word Pontus and brochures titled *Merzifon Anatolian College* [with Anatolia College being another name for the American College], attention turned to the College. The *Rum*s, who began to be concerned about the developments with the arrest of Pontic separatists, killed Zeki Ketani, a Turkish teacher, on February 12, 1921, on the grounds that he was the one who tipped the authorities.

Upon the incident, the Ankara government authorized the Central Army to search the American institutions in Merzifon, assigned the commander of the Fifth Brigade and the district governor of Merzifon to this task, transferred the headquarters of the army units in the region to Merzifon, summoned the director of the college, the chief physician of the hospital and other American missionaries to the Merzifon government house, and informed them of the reasons for the decision to search the American facilities.

On February 16, 1921, although no weapons and ammunition were found during the searches, the existence of Pontus and Greek clubs within the College was established. Documents such as the Pontus Club's charter, seals, Greek flags, a map showing the borders of the Pontus Republic that was planned to be established, with a large portion of the Black Sea region demarcated with the word "Pontus" written on it, photographs, Pontus crests, and other materials were seized, which revealed that American missionaries were inciting the minorities in the region against the Turks.

The president of the Pontus Club and the members of its executive committee were arrested, the testimonies of the Americans were taken, the College was closed, and except for the three American missionaries chosen by the government to protect the buildings and belongings, the others left Merzifon on March 22, 1921. The Pontic separatists were sent to Amasya under arrest. On September 12, 1921, four teachers and two students of the College were sentenced to death at a trial held at the Samsun Regional Independence Tribunal. The teachers were sentenced for providing education in line with Greek national ends, enrolling members to defy the authority, and taking part in the murder of Zeki Bey.

The reports written for their headquarters by the missionaries working at the American College of Merzifon sought to portray the Ankara government as culpable. The aim was to draw the attention of the American public to the *Rum*s in the region. Despite the fact that the intentions of the relevant personnel at the Merzifon Anatolian College were revealed crystal clear, the missionaries who went to Istanbul tried to reopen the school by working through the Ottoman government in Istanbul. Still, they did not succeed in their efforts. The College, whose adventure in Anatolia ended with such a tragedy in 1921 due to its involvement in Pontic separatist movements, was reopened in Thessaloniki in 1923 upon the invitation of Greece.

SOURCES: Pontus Meselesi, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338; Gülbadi Alan, **Merzifon Amerikan Koleji ve Anadolu'daki Etkileri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008; Gülbadi Alan, "Anadolu'daki Yabancı Okullar ve Pontusçuluk", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed. Veysel Usta, 175-198, Serander Yayınları, Trabzon 2007; Mustafa Balcıoğlu, **İki İsyan Bir Paşa, Koçgiri, Pontus**, Nobel Yay., Ankara 2000; George E. White, **Adventuring with Anatolia College**, Herald Register Publishing Company, Grinnell-Iowa 1940.

Batum

Kaynak: gurcu.org, erişim tarihi 13/06/2024

BATUM NASIL PONTUSÇU MERKEZLERDEN BİRİ HALİNE GELDİ?

Nilüfer ERDEM*

500 yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Batum, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Berlin Antlaşması'yla Rusya'ya bırakılmıştır. Osmanlı Devleti, Rus ihtilaliyle oluşan şartlardan yararlanarak Nisan 1918'de tekrar ele geçirse de Batum, Mondros Mütarekesi sonrası Büyük Britanya'nın kontrolüne geçmiştir. Batum'daki Pontusçu faaliyetler esasen Rusya'nın elinde olduğu dönemde başlamış, şehrin Büyük Britanya'nın kontrolüne geçmesiyle ivme kazanmıştır. Ayrıca Trabzon'daki Müdafaa-i Hukuk hareketi Pontusçu faaliyetlere karşı engel olarak algılanmış ve Batum'a yönelimi hızlandırmıştır. Batum'un Pontusçu merkezlerden biri haline gelmesinde coğrafi konumunun önemi de büyüktür.

Miladi takvimle 6 Temmuz – 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Batum'da gerçekleştirilmiş olan kongreyle Karadenizli Rumların ilk temsilciliği çalışmaya başlamıştır. Kongre ilk başlarda "Pontus [Karadeniz] Rumlarının Daimi Genel Kongresi" ismiyle anılırken, sonrasında ismindeki "Daimi" sözcüğünden vazgeçilmiştir. Kongre "Eleftheros Pontos [Özgür Pontus]" isimli bir yayın organına sahip olmuş, kongre tarafından "Pontus Kurulu" isimli bir temsil heyeti seçilmiştir. Kongrenin ikinci dönemi 14 Aralık 1919 tarihinde başlamış ve kongre aynı gün "Pontus Milli Konseyi [Ethniko Simvulio Pontu]" adını almıştır. Bazı kaynaklarda bu konseyden meclis, üç kişiden oluşan Pontus Kurulu'ndansa hükümet olarak söz edilmiştir. Taşıdığı özellikler sebebiyle Batum, Trabzon Metropoliti Hrisanthos ve Yunan subayı Katheniotis gibi Pontusçu Rum liderlerle Yunan yetkilileri tarafından ziyaret edilmiş veya geçişlerinde Pontus Kurulu'yla diyaloğa geçtikleri bir uğrak yeri olmuştur.

* Doçent Doktor, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, nilerdem@istanbul.edu.tr

Batum coğrafi konumu ve Pontusçu merkezlerden biri olması sebebiyle Güney Rusya, Kırım, Trabzon, Kars ve Oltu gibi bölgelerden gelen pek çok Rum'un sığındıkları yer olmuştur. Mülteci sayısının fazlalığının ve bunları taşıyacak olan gemilerdeki gecikmelerin yaratmış olduğu sıkıntılarla Batum'daki Pontusçu teşkilatlar, ancak daha ziyade Pontus Kurulu ilgilenmiştir. Bu mülteciler sonrasında ya Rum nüfusunun artırılmak istendiği Türk topraklarına veya Yunanistan'a taşınmışlardır.

Pontusçu Rumlar ve onlara destek veren Yunan yetkililer tarafından Batum'a Yunan kuvvetlerinin çıkarılması ya da Rumlardan ordu teşkil edilmesi yönünde girişimler söz konusu olmuş, ancak Britanyalılar bu girişimlere pek sıcak bakmamışlardır. Bu yöndeki girişimler tam olarak Yunan yetkililerin ve Rumların istediği gibi bir seyir izlemese de Batum'da Rumlardan milis ve jandarma teşkilatı teşkil edilmiştir. Temmuz 1920'de Britanya'nın Batum'dan çekilmesi öncesinde Pontusçu faaliyetlere liderlik etmiş olanların çoğu bölgeyi terk etmişlerdir. Batum 11 Mart 1921'de Türklerin eline geçse de 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile Gürcistan'a bırakılmıştır.

KAYNAKLAR: Salim Gökçen, "Milli Mücadele Döneminde Pontus Örgütü ve Faaliyetleri", **Pontus Meselesi: Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, (Ed. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Yüksel Küçüker), Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019, ss. 1-14; Mustafa Sarı, "Batum'da Son Türk İdaresi (1921)", **Vakanüvis**, C 2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, ss. 475-506; Yusuf Sarınay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 11, S 31, 1995, ss. 107-162; Γεωργανόπουλος, Ευριπίδης Π., Οι Προσπάθειες των Ελλήνων του Πόντου για Αυτοδιάθεση Κατά το Τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1916-1922, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2007. Ελεύθερος Πόντος.

HOW DID BATUMI BECOME A HUB OF PONTIC SEPARATISM?

After 500 years of Ottoman rule, Batumi was ceded to Russia with the Treaty of Berlin following the Russo-Ottoman War in 1877-1878. Although the Ottoman Empire recaptured Batumi in April 1918 by taking advantage of the conditions created by the October Revolution in Russia, Batumi came under the control of the United Kingdom with the Armistice of Mudros. Pontic separatist activities in Batumi started during the Russian occupation of the city and gained momentum after the city came under the control of the British. In addition, the Mudafaa-i Hukuk movement [a Turkish pro-independence organization, "the Defence of Rights" movement] in Trabzon was perceived as an obstacle against Pontic separatist activities. This further incentivized the separatists towards a move to Batumi. The geographical location of Batumi also played an important role in its becoming one of the Pontic separatist hubs.

With the congress held in Batumi between July 6 and August 7, 1919 (dates indicated according to the Gregorian calendar), the first representational body of the Black Sea *Rum*s [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] began work. While the congress was initially called the "Permanent General Congress of Pontic [Black Sea] *Rum*s", the word "Permanent" was later dropped. The congress had a publication named "Eleftheros Pontos [Free Pontus]" and elected a representative committee called "The Pontus Board". The second term of the congress started on December 14, 1919, and the name of the congress was decided to be the "Pontus National Council [Ethniko Simvulio Pontu]" on the same day. Some sources refer to this council as a "parliament" and to the Pontus Council, which consisted of three people, as a "government." Due to its specific importance and characteristics, Batumi was visited by *Rum* Pontic separatist leaders such as Chrysanthos, the Metropolitan of Trabzon, and Greek officer Katheniotis, as well as Greek officials, or became a stopover for them to establish contact with the Pontus Council during their transit.

Due to its geographical location and its position as one of the Pontic separatist centers, Batumi became a refuge for many Greeks from Southern Russia, Crimea, Trabzon, Kars and Oltu. The Pontic separatist organizations in Batumi, but mostly the Pontus Board, dealt with the problems caused by the large number of refugees and the delays in the ships that would carry them. These refugees were then moved either to Turkish territories, where it was sought to increase the number of the *Rum*s or to Greece.

There were attempts by the Pontic separatist *Rum*s and the Greek officials who supported them to bring Greek forces to Batumi or to organize an army of *Rum*s, but the British did not look favorably upon these attempts. Although the attempts to this end did not exactly follow the course desired by the Greek authorities and the *Rum*s, a militia and gendarmerie organization was organized from among *Rum*s in Batumi. Before the British withdrawal from Batumi in July 1920, most of those who had spearheaded Pontic separatist activities left the region. Although Batumi was captured by the Turks on March 11 1921, it was left to Georgia with the Moscow Treaty of March 16 1921.

SOURCES: Salim Gökçen, "Milli Mücadele Döneminde Pontus Örgütü ve Faaliyetleri", **Pontus Meselesi: Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, (Ed. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Yüksel Küçüker), Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2019, ss. 1-14; Mustafa Sarı, "Batum'da Son Türk İdaresi (1921)", **Vakanüvis**, C 2, Kafkasya Özel Sayısı, 2017, ss. 475-506; Yusuf Sarınay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C 11, S 31, 1995, ss. 107-162; Γεωργανόπουλος, Ευριπίδης Π., Οι Προσπάθειες των Ελλήνων του Πόντου για Αυτοδιάθεση Κατά το Τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1916-1922, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 2007. Ελεύθερος Πόντος.

Avustralya Pontus Dernekleri Federasyonunun Arması

Kaynak: www.pontos.org.au, erişim tarihi 08/06/2023

PONTUSÇU FAALİYETLERE ÜLKE DIŞINDAN NERELERDEN DESTEK SAĞLANDI/SAĞLANMAKTADIR?

Ömer KUL*

Sözde Pontus iddialarını 40 yıldır güçlendirmeye çalışan Yunanistan, bu iddialarını yaymak ve kalıcı hale getirmek gayesiyle bugüne kadar 179 dernek ve vakıf kurmuş veya kuruluşuna destek olmuştur. Hâlihazırda Almanya'da 31, ABD'de 27, Kanada'da 11, Avustralya'da 3, Gürcistan'da 2, İsviçre, İsveç ve Yeni Zelanda'da 1'er dernek ve vakıf faal durumdadır. Pontus dernek ve vakıfları her yıl 19 Mayıs'ta gösteriler yapmakta, törenlere Yunanistan'da Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı, Ana Muhalefet lideri, Kıbrıs Rum lideri ve Yunan Ortodoks Kilisesi Başpiskoposları ve birçok Yunan milletvekili mesaj göndermektedir. Ayrıca bu dernek ve vakıflar, BM ve AGİK gibi çeşitli uluslararası teşkilatlara yazılar yazılarak destekleri talep edilmekte, bunlar vasıtasıyla Yunanistan'a yerleştirilecek Pontuslular için AB'den kredi alınmaktadır. İngiltere Kraliyet ailesinin temin ettiği fonlarla araştırma enstitüleri kurulmuş, folklorik ve etnografik materyaller toplanmış, süreli yayınlar ve kitaplar yayınlanmıştır. Son yıllarda, bu merkezlerde derlenmiş sözlü tarih kayıtları, fotoğraflar, belge veya yayınlar kaynak gösterilerek eserlerin yayınlanmasına öncelik verilmiş ve bu eserler ülkemizde de tercüme edilerek dağıtılmıştır. Ayrıca, Yunan Parlamentosu, sözde Pontus Soykırımı'nı konu alan 3 ciltten oluşan bir çalışma bastırmıştır. Karadeniz'deki Pontus faaliyetlerinde Gürcistan'da yaşayan ve Yunan yetkililer tarafından *"Pontuslu"* olarak adlandırılan Yunan asıllıların da etkili olduğu bilinmektedir. Yunanistan Kültür ve Turizm Bakanlığı, Pontus Vakfı, Pontus Rumları Federasyonu, Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Kültür Programları ve bazı uluslararası insan hakları kuruluşlarının Pontus

* Profesör Doktor, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Bölümü, omer.kul@istanbul.edu.tr

ile alakalı faaliyetleri desteklediği bilinmektedir. Böyle olmakla birlikte Pontus derneklerinin internet portallarında finansal destek ya da herhangi bir sponsorluk bilgisine yer verilmemektedir.

Yunanistan'dan Doğu Karadeniz'e turist olarak genelde aynı kişilerden oluşan gruplar gelmektedir. Yunan istihbarat elemanlarının organizasyonu ile bölgeden işsiz veya üniversite kazanamamış çok sayıda gence, iş veya burs imkânı temin edilerek Yunanistan'a götürülmüştür. Söz konusu faaliyetler için Yunanistan tarafından 2003 yılı için 1 milyon dolar kaynak ayrıldığı bilinmektedir. Sözde Rum Pontus devleti kurulması çalışmalarını, Fransa'nın Marsilya kentindeki Yunanlı iş adamı Konstantinos Konstantinidis ile Yorgo Adreadis'in finanse ettiği bilinmektedir. Burs vermek için Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne başvurulması dikkat çekicidir. Yine bu çerçevede bazı Karadenizli mahalli sanatçıların Yunanistan'daki Pontus festivallerine ve toplantılara katılmaları temin etmiştir.

Günümüzde Trabzon merkez olmak üzere Doğu Karadeniz'de Pontus kültürünü yeniden canlandırmak ve etnik kökenleri birer ayrılıkçılık vesilesi getirmek için Hristiyan misyoner örgütler başta Yunanistan olmak üzere yabancı istihbaratçılar aktif olarak görev yapmaktadır. Propaganda amaçlı kitapların son zamanlarda çoğalmasına sebep, dışarıdan aldıkları Ermeni ve Rum lobilerinin maddi ve manevi desteğinin olması kuvvetle muhtemeldir. Türkiye'den bursla Atina'ya gelenler EİP ajanları tarafından "Pontus'ta gerilla eylemleri oluşturma eğitimi" almıştır. Dernek, vakıf ve sivil toplum kuruluşları gibi yapılar üzerinden de doğrudan ya da dolaylı yollarla propaganda faaliyetleri yapılabilmekte veya yapılanlara maddi destek sağlanmaktadır.

Yunanistan Devleti tarafından yürütülen propaganda faaliyetleri doğrultusunda 57 heykel/anıt inşa edilmiştir. Ağustos 2005'te Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in onayı ile "Pontus Soykırımı ve Helenizm'in Yönelimi" adlı ders, lise müfredatına alınmıştır. 6 Ekim 1998 tarihinde Varşova'da Türkiye'yi suçlayıcı AGİT Bildirisi yayınlanmıştır. AB'den alınan kredilerle de Doğu Karadeniz Bölgesi'ne "Unutulmayan Kaybolan Vatanlara Gezi" adı altında geziler düzenlenmektedir. Ayrıca Almanya gizli servisi ve vakıflar üzerinden, Pontusçu faaliyetler desteklemektedir. Öte yandan sözde "Pontus Soykırımı" iddialarının, Yunanistan tarafından destek ve himaye görmesi ile birlikte, Fener Rum Patrikhanesi tarafından da örtülü olarak desteklendiği, hatta bu faaliyetlerin

öncülüğünü yapanların PKK terör örgütünü destekleyenler ile aynı kurum ve isimler olduğu dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR: Cem Başar, **Terör Dosyası ve Yunanistan**, İstanbul 1993; Ömer Kul, **Şu Pontus Dedikleri**, Togan Yay., İstanbul 2008; Mikail Kolutek, **Tarihsel Perspektifiyle Pontus Meselesi**, Mustafa Kemal Üniv., Sos. Bil. Ensti. Basılmamış Doktora Tezi, Hatay 2017; Neval Konuk Halaçoğlu, "Kamuoyu Oluşturmada Propaganda Aracı: Pontus Anıtları", **Pontus Meselesi; Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, Haz.: Hikmet Öksüz ve diğ., Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., Trabzon 2019; Veysel Usta, "Kitap Tanıtma: Pontos Rumlarına Yönelik Soykırım", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C 122, S 241, s. 459-470; Yusuf Sarınay-Tahir Sünbül, **Emperyalizm ve Büyük Hayal**, Günce Yay, Ankara 1999.

WHICH ENTITIES ABROAD SUPPORTED AND CONTINUE TO SUPPORT PONTIC SEPARATIST ACTIVITIES?

In its bid to strengthen its allegations surrounding the Pontic question in the last 40 years, Greece has established or supported the forming of 179 associations and foundations to date. Currently, there are 31 associations and foundations active in Germany, 27 in the United States, 11 in Canada, 3 in Australia, 2 in Georgia, and 1 in each of Switzerland, Sweden, and New Zealand. These Pontic associations and foundations organise demonstrations every year on the 19th of May, with the Greek President, Prime Minister, Minister of Foreign Affairs, the Head of Opposition, the Greek Cypriot leader, the Archbishops of the Greek Orthodox Church and multiple Greek members of parliament sending messages. Moreover, these associations and foundations write petitions to international organisations such as the United Nations and the Organization for Security and Co-operation in Europe, demanding their support as well as receiving funds from the European Union via their intermediary work of such institutions to settle Pontic *Rum*s [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] in Greece. Research institutes have been established with funds provided by the British Royal Family, which have collected folkloric and ethnographic material in addition to publishing periodicals and books. In recent years, records of oral history, photographs, documents or publications emanating from such centres have seen an increase in their circulation, with such works also distributed in Turkish translation within Turkey. In addition, the Greek Parliament has had a three-volume study published on the alleged Pontic Genocide. It is known that in the Pontic separatist activities in the Black Sea region, individuals of Greek origin who live in Georgia and are touted as '*of Pontic origin*' by Greek authorities are also active. It is also established that the Greek Ministry of Culture and Tourism, the Pontus Foundation, the Federation of Pontic *Rum*s, the Greek Ministry of Foreign Affairs, the Cultural Programmes of the European Union, and specific international human rights organisations support activities pertaining to the Pontic question. However, such financial support or any other sponsorship

is not specified nor detailed in any other manner on the web portals of the Pontus associations.

In the Eastern Black Sea region, tourist groups from Greece arrive, which primarily consist of the same set of individuals across time. Through the work of Greek intelligence services, many young individuals in the region who were unemployed or unable to join universities have been taken to Greece, where they were offered a job or scholarship. It is known that Greece allocated 1 million US dollars to these activities in 2003. The Greek businessmen Konstantinos Konstantinidis and Giorgos Adreadis, who live in Marseille, France, are also known to provide financial support to attempts to establish a *Rum* Pontic state. It is noteworthy that there has been an application to the Karadeniz Technical University in Trabzon for offering certain students scholarships. It was also in line with this that certain local artists from the Black Sea region were invited to and joined Pontus festivals and meetings in Greece.

Nowadays, there are attempts to revive a Pontic culture in the Eastern Black Sea region, with Trabzon at its heart, and to reimagine ethnic origins as a cause for separatism. These are supported mainly by Christian missionaries, as well as foreign, especially Greek, intelligence services. It is highly likely that the recent rise in the number and circulation of propaganda books is due to the financial support and encouragement of the Armenian and *Rum* lobbies from abroad. Individuals who went to Athens from Turkey, thanks to Greek scholarships, received 'training to start guerilla activities in Pontus' from the agents of the Greek intelligence services. Associations, foundations and other non-governmental activities too occasionally serve such propaganda or provide material support to the propagandists.

As part of its propaganda efforts, Greece has built 57 statues/monuments pertaining to the Pontic question. In August 2005, with the approval of the Greek Prime Minister Karamanlis, a course titled 'The Pontic Genocide and the Directions of Hellenism' was added to the high school syllabi in Greece. On the 6th of October 1998, a declaration of the Organization for Security and Co-operation in Europe targeting Turkey was released in Warsaw. With the funds received from the European Union, tours under the title of 'Trips to the Unforgotten Lost Homeland' are organised in the Eastern Black Sea region. Moreover, German intelligence services and foundations provide support to the

Pontic separatists, too. It is noteworthy that in addition to Greece, the Fener *Rum* Patriarchate provide covert support to the allegations of a 'Pontic Genocide' as well; it appears institutions and individuals who lead this support campaign are the same as those who support the internationally recognised terrorist organisation PKK.

SOURCES: Cem Başar, **Terör Dosyası ve Yunanistan**, İstanbul 1993; Ömer Kul, **Şu Pontus Dedikleri**, Togan Yay., İstanbul 2008; Mikail Kolutek, **Tarihsel Perspektifiyle Pontus Meselesi**, Mustafa Kemal Üniv., Sos. Bil. Ensti. Basılmamış Doktora Tezi, Hatay 2017; Neval Konuk Halaçoğlu, "Kamuoyu Oluşturmada Propaganda Aracı: Pontus Anıtları", **Pontus Meselesi; Olaylar, Algılar ve Gerçekler**, Haz.: Hikmet Öksüz ve diğ., Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., Trabzon 2019; Veysel Usta, "Kitap Tanıtma: Pontos Rumlarına Yönelik Soykırım", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C 122, S 241, s. 459-470; Yusuf Sarınay-Tahir Sünbül, **Emperyalizm ve Büyük Hayal**, Günce Yay, Ankara 1999.

1916 nisanında Trabzon Belediye Başkanı Ioannis Triftanidis ve Rum Ortodoks Metropoliti Hrisantos, Rus Kafkas Ordusu ile şehre giren Dük Nikolai Nikolayeviç'i karşılıyor

Kaynak: https://commons.wikimedia.org, erişim tarihi 12/09/2023

I. DÜNYA SAVAŞI'NDA RUSLAR PONTUSÇULARI NEDEN DESTEKLEDİ?

Veysel USTA*

Rus Çarlığının Osmanlı topraklarını ele geçirme ve yayılma politikasının geçmişi 18. yüzyıla kadar uzanmakla birlikte 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nin önemli bir dönüm noktası olduğu bilinmektedir. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarının sağladığı imkânlarla Anadolu coğrafyasındaki Osmanlı azınlıkları ile yakın ilişki kuran Rusya'nın beklediği fırsat I. Dünya Savaşı'nın çıkışıyla doğmuştur. Öte yandan 1829'da bağımsız bir devlet haline gelen Yunanistan, kendisine hedef kitle olarak seçtiği Doğu Karadeniz Rumları ile ilişkilerini sürdürmüştür. Bu bağlamda Amerikan BOARD teşkilatı tarafından 1883'te kurulan Merzifon Amerikan Koleji Pontusçuluğun merkez üssü haline getirilmiştir. Aynı tarihlerde Trabzon'da faaliyet gösteren Trabzon Rum Mektebi'nde Pontusçuluğun fikrî temelleri oluşturulmaya başlanmış, büyük çoğunluğu Yunanistan'da yetişmiş olan öğretmenler burada Rum kimliğinin Helen kimliğine dönüştürülmesi için yoğun çaba sarf etmişlerdir. Bu dönüştürme çabalarında Trabzon'da yayımlanan Rumca gazetelerin yanı sıra tiyatro başta olmak üzere kültür ve sanat faaliyetlerinin önemli bir rolü olmuştur. Bu tür Pontusçu faaliyetlerin mali kaynağının önemli bir kısmı, 1830'dan sonra Doğu-Batı ticaretinin transit merkezi olan Trabzon'da oluşan Rum ticaret burjuvazisi tarafından sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Yunanistan, Fener Patrikhanesi ve Rusya'daki Rumlar tarafından da önemli maddi katkıda bulunulmuştur.

I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan siyasi gerginlik ve bloklaşma sürecinde Rus Çarlığı, başta Trabzon olmak üzere Doğu Karadeniz Rumları ile ilişkilerini daha da sıkılaştırmıştır. Bu ilişkiler, geçmiş yıllarda çeşitli nedenlerle Rus Çarlığı topraklarına göçmüş ve burada örgütlenmiş Trabzon kökenli Rumlar aracılığıyla

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, vusta@ktu.edu.tr

yürütülmüştür. 11 Şubat 1913'te Velisaridis adlı bir Rum tarafından Trabzon Metropoliti Hrisantos'a yazılan bir mektupta, muhtemel bir savaş sırasında Doğu Karadeniz Rumlarının güvenliğinin sağlanması için Rus ordusu mensuplarından General Anonyadis'in verilecek her türlü görevi yapmaya hazır bir şekilde beklediği belirtilmiştir. Velisaridis'in sözünü ettiği bu girişimin vücut bulduğu, savaşın başlamasından sonra Fransız Albay Şardini'nin Hrisantos'a gönderdiği bir mektupta yer alan Rus idaresinin General Anonyadis komutasında Rumlardan kurulan bir askeri birliğin, Tiflis ve Batum üzerinden Osmanlı topraklarına geçeceğini yazmasından açıkça anlaşılmaktadır. Şardini, Hrisantos'tan bu birliğe yardımcı olmak üzere Trabzon'daki Rumlardan bir gönüllü askeri birlik oluşturmasını istemiştir. Rusların 1914 sonlarında Sarıkamış muharebeleri ile başlayan Kafkas Cephesi kara harekâtı 1916 başlarında yeniden şiddetlenmiş ve 16 Şubat 1916'da Erzurum Rus işgaline uğramıştır. Rusların kara harekâtıyla eşgüdümlü olarak 1916 Şubat'ında Sahil Cephesi'nden başlattıkları askerî harekât, 18 Nisan 1916'da Trabzon'un işgaline neden olmuştur. Ancak Trabzon'un işgali Rus ilerlemesini durdurmamış, İtilaf Devletleri'nin aralarında imzaladıkları Petrograt Protokolü ile Doğu'da Ruslara bırakılan toprakların ele geçirilmesi için Trabzon'un güneyi ve batısında ilerleme devam etmiştir. Bu arada 16 Şubat'ta Erzurum'un işgalinden sonra da devam eden Rus kara harekâtı sonunda Erzincan, Bayburt, Gümüşhane de Rus ordusunun kontrolüne geçmiştir.

Petrograt Protokolü'nün de işaret ettiği üzere Rusya'nın amacı, işgal ettiği bölgeleri Rus Çarlığı'nın parçası haline getirmektir. Bunun için işgal bölgelerine yönelik bazı politikaların uygulanması gerekmektedir. Bu politikanın ilk hedefi, işgal bölgelerinde kontrolün sağlanmasıdır. Trabzon Vilayetinin Rus işgaline uğrayan bölgelerinde yaşayan Türk nüfusun büyük bir kısmının tercihi, Rus idaresi altında yaşamak yerine, şartlar ne kadar ağır ve zor olsa da işgale uğramamış batı vilayetlerine doğru göç etmek olmuştur. Rus kaynaklarına göre Trabzon şehir merkezinde sayıları ancak yüzlerle ifade edilebilecek kadar az sayıda Türk nüfus kalmıştır. Ermeni nüfus, zaten 1915'te uygulanan Zorunlu Sevk ve İskân Kanunu nedeniyle başka coğrafyalara göç ettirilmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak işgal bölgesinin demografik yapısı değişmiş, düzenleri bozulmamış olan Rumlar, demografinin kahir ekseriyetini teşkil eder duruma gelmiştir. Bu veriye göre hareket eden Rus işgal kuvvetlerinin şehirde güvenli bir idari yapı oluşturabilmek için Rumlarla iyi ilişkiler kurmaktan başka çaresi kalmamıştır. Bu ilişkinin en

güçlü şekilde kurulabileceği alan, hiç kuşku yok ki Ortodoks Hristiyanlık'tır. Her ne kadar Trabzon Metropolitliği Fener Patrikhanesi'ne bağlı olsa da Metropolit Konstantin'in Trabzon Rum Metropolithanesi ile Trabzon Rum Mektebi'nin yeni binasının inşası için yardım toplamak amacıyla 1858'de Rusya'ya yaptığı geziden önce Çarı ziyaret edip desteğini almış olması, ardından da onun izniyle Rusya'daki Rumlardan önemli miktarda para toplaması, bu ilişkinin organik bir hale dönüşmesine neden olmuştur. İşgal kuvvetleri Ortodoksluk bağını iyi kullanarak bu tür semboller üzerinden Trabzon Rumlarının hamisi olduklarını hissettirmeye çaba sarf etmişlerdir. Nitekim Trabzon'un işgalinden önce Şana mevkiinde karargâh kurmuş olan Rus ordusunu şehre davet etmek için aralarında Trabzon Amerikan Konsolosu Heizer'in de bulunduğu bir Rum heyetinin kurulmasında Ortodoksluk inancının önemli payı olduğu ortadadır. Rus ordusunun Erzurum Caddesi üzerinden Trabzon'a girişi sırasında başlarında Trabzon Metropoliti Hrisantos olan Rumlar tarafından kalabalık bir karşılama töreni gerçekleştirilmiştir. Ardından Metropolithanede düzenlenen törene katılan General Yüdeniç ve General Liyakof, Rum Cemaati Lideri Hrisantos tarafından vaftiz edilmişti. Bunun üzerine General Yüdeniç tarafından Ortodoks Moskova Patrikliğini simgeleyen cübbe Hrisantos'a giydirilerek "din kardeşliği" üzerinden aidiyet oluşturulmaya çalışılmıştır.

Öte yandan her ne kadar Trabzon şehir merkezi 18 Nisan'da Rus işgaline uğramış olsa da Türk ve Rus orduları arasındaki savaş Trabzon'un güneyinde ve batısında devam etmekteydi. Güneyden Maçka ilçesi üzerinden Zigana Geçidi'ni ele geçirip Rus kara birlikleriyle birleşmek için çaba sarf eden Rus ordusu, batıda da Harşit Nehri'ne kadar olan coğrafyayı ele geçirmek için askerî harekâtını sürdürüyordu. Bu coğrafyalarda arazinin sarp ve ormanlık olması ve sahilden güneye doğru ilerledikçe Rus donanmasının kara birliklerine desteğinin etkisiz kalması gibi nedenler Rus ordusunun ağır kayıplar vermesine yol açmaktaydı. Bu durumda Türk savunma birliklerinin mevzileri ve asker mevcudu hakkında istihbarat bilgisi edinmek daha da önemli hale gelmişti. Bu zorluğu aşmak için Rusların kullanabileceği yegâne unsur Rumlardı. Türk Kafkas Cephesi askerî harekâtının sahil savunmasının başında bulunan kolordu komutanı Fevzi (Çakmak) Paşa, özellikle gece karanlığından yararlanan Rumların Türk siperlerine yaklaşarak Türk askerlerine Türkçe çağrılar yapıp siperlere sokulmaya çalıştıklarını ve elde ettikleri askeri istihbaratı Rus birliklerine ilettiklerini,

yakalanan bazılarının askeri mahkemelerde yargılanıp cezalandırıldıklarını belirtmektedir.

Rusların, Türk savunma hatlarını etkisizleştirmek üzere başvurdukları yöntemlerden biri de Rum çetelerini desteklemek ve silahlandırmak olmuştur. Bu tarihlerde Samsun havalisinde aktif bulunan 30 kadar Rum silahlı çetesi ile ilişki kurulmuş ve bunların liderleri deniz yoluyla Trabzon'a getirilmiştir. Silah ve cephane açısından takviye edilen bu çetelere Rumların Osmanlı birliklerinde askerlik yapmamalarını sağlamak; Osmanlı Devleti'nin savaş halinde olduğu Rusya'nın, Osmanlı toprakları içerisinde ve Osmanlı ordusunun gerisinde düzenli bir gücünü teşkil etmek; Rus ordularının ileri harekâtı sırasında telgraf ve telefon hatlarını kesmek; geri çekilecek olan Osmanlı ordu birliklerini arkasından tehdit etmek; ilerleyen Rus ordularıyla beraber girdikleri kasaba ve köylerde Müslümanları katletmek; Hıristiyanların iç bölgelere sevkleri kararlaştırıldığı takdirde çete teşkilatlarının silahlı olarak isyan etmesini sağlayarak sevke engel olmak talimatı verilmiştir. Bu talimatı alan Rum çete liderleri, çetelerinin başına dönerek işgal döneminde Ruslar tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirmişlerdir.

Trabzon'da Rus işgal idaresinin Rumları yanına çekmek için kullandıkları argümanlardan biri de oluşturdukları belediye idaresinde yalnızca Rum temsilcilere yer vermiş olmalarıdır. Bu yönetimin, belediyenin bütün gelir ve giderleri ile bölgeyi terk etmiş olan Türklerden kalan arazi ve mülklerin gelirlerini de yalnızca kendi cemaatlerinin hizmetine sunması, sayıları oldukça az olsa da şehirde kalan Türklerin tepkisini çekmiştir. Bu tepki üzerine belediye yönetimi değiştirilerek aslen Karaim Türkü olan Doktor General Yakof Kefeli'nin başkanlığında kurulan yeni yönetime üç Rum üyenin yanı sıra iki de Türk üyenin getirilmesi, ekonomik çıkarlarına sekte vurması nedeniyle Rumların itirazlarına neden olmuştur. Rus idaresinin Trabzon Rumlarını himayeye, Türkleri mülksüzleştirmeye yönelik uygulamalarından birisi de bugün Kahramanmaraş Caddesi olarak bilinen caddenin açılmasıdır. İşgal dönemi belediye başkanı Yakof Kefeli'nin anılarında kentin imarı gerekçe gösterilerek bu güzergâhta yapılan toplu yıkım, dönemin tanıklarından Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'na göre Türk yerleşiminin ortadan kaldırılmasına yönelik bir girişimdir. Sayıları farklılık arz etse de Tarakçıoğlu'na göre burada yıkılan 1000'i aşkın evin tamamına yakını Türklerin mülkiyetindedir ve bu yıkımın asıl amacı Türklerin mülksüzleştirilmesini amaçlamaktadır.

Sonuç olarak Trabzon'da 18 Nisan 1916 ile 24 Şubat 1918 yılları arasında yaşanan Rus işgali döneminde hem şehrin idaresi ve güvenliğinin sağlanması hem de Türk-Rus savaşlarında Rumların desteğinin alınması amacıyla işgal idaresi Rumlarla yakın ilişki içinde bulunmuş ve onların güvenini sağlamak için çaba sarf etmiştir. Rumlar ise uzun yıllardan beri fikri altyapısını hazırladıkları Pontus devleti projesini kuvveden fiile geçirmek için Rus işgali nedeniyle Türk nüfusun kenti terk etmiş olmasını bir avantaja dönüştürerek başta mülkiyet kayıtları olmak üzere Türkleri mülksüzleştirme girişimlerini uygulamaya çalışmışlardır.

KAYNAKLAR: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2007; **Doğu Karadeniz'de Rus İşgali ve Muhacirlik**, Ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2021; Veysel Usta, "Tanıkların Kaleminden Rus İşgalinden Sonra Trabzon'un Durumu", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 17, Güz 2014, s. 135-174; Mehmet Okur, Veysel Usta "Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme", **History Studies,** S 1, 2009, s. 31-44; Mehmet Bilgin, **Rus İşgalinde Trabzon Direnişi,** Serander Yayınları, Trabzon 2008.

WHY DID THE RUSSIANS SUPPORT THE PONTICISTS IN WORLD WAR I?

Although the history of the Russian Tsardom's policy of seizing and expanding Ottoman lands dates back to the 18th century, it is known that the 1877-1878 Ottoman-Russian War was an important turning point. The opportunity awaited by Russia, which established close relations with the Ottoman minorities in the Anatolian geography with the opportunities provided by the Treaties of San Stefano and Berlin, arose with the outbreak of World War I. On the other hand, Greece, which became an independent state in 1829, continued its relations with the Eastern Black Sea Greeks, whom it chose as its target audience. In this context, Merzifon American College, founded by the American Board in 1883, became the epicenter of Pontus ideology. At the Trabzon Greek School, which operated in Trabzon around the same time, the intellectual foundations of Ponticism began to be formed, and the teachers, most of whom were raised in Greece, made intense efforts to transform the Greek identity into a Hellenic identity. In addition to Greek newspapers published in Trabzon, cultural and artistic activities, especially theater, played an important role in these transformation efforts. A significant part of the financial resources for such Pontic activities was provided by the Greek commercial bourgeoisie formed in Trabzon, which was the transit center of East-West trade after 1830. In addition, significant financial contributions were made by Greece, the Fener Patriarchate and the Greeks in Russia.

During the period of political tension and blocism before World War I, the Russian Tsardom further tightened its relations with the Eastern Black Sea Greeks, especially Trabzon. These relations were carried out through the Greeks of Trabzon origin, who migrated to the lands of the Russian Tsardom for various reasons in the past years and organized here. In a letter written by a Greek named Velisaridis to Trabzon Metropolitan Hrisantos on February 11, 1913, it was stated that General Anonyadis, a member of the Russian army, was ready to perform any task to ensure the security of the Eastern Black Sea Greeks during a possible war. It is clearly understood from the fact that this initiative mentioned by Velisaridis came into being in a letter sent by French Colonel Shardini to Hrisantos after

the start of the war, in which the Russian administration wrote that a military unit formed from Greeks under the command of General Anonyadis would pass into Ottoman territory via Tbilisi and Batumi. Shardini asked Hrisantos to form a volunteer military unit from the Greeks in Trabzon to assist this union. The Russians' land operation on the Caucasus Front, which started with the Sarıkamış battles in late 1914, intensified again in early 1916, and Erzurum was occupied by Russia on February 16, 1916. The military operation launched by the Russians from the Coastal Front in February 1916, in coordination with the land operation, led to the occupation of Trabzon on April 18, 1916. However, the occupation of Trabzon did not stop the Russian advance, and progress continued in the south and west of Trabzon in order to seize the lands left to the Russians in the East with the Petrograd Protocol signed by the Allied Powers. Meanwhile, as a result of the Russian land operation, which continued after the occupation of Erzurum on February 16, Erzincan, Bayburt and Gümüşhane came under the control of the Russian army.

As the Petrograd Protocol pointed out, Russia's aim was to make the occupied regions part of the Russian Tsardom. For this, some policies must have been implemented for the occupied areas. The first goal of this policy is to maintain control in the occupied areas. The choice of the majority of the Turkish population living in the Russian-occupied regions of Trabzon Province was to migrate to the western provinces that were not occupied, no matter how harsh and difficult the conditions were, instead of living under Russian rule. According to Russian sources, there was only a small Turkish population left in the city center of Trabzon, numbering in the hundreds. The Armenian population had already migrated to other geographies due to The Temporary Law of Deportation implemented in 1915. Depending on these developments, the demographic structure of the occupation area had changed, and the Greeks, whose order had not been disrupted, became the overwhelming majority of the demography. Acting according to this data, the Russian occupation forces had no choice but to establish good relations with the Greeks in order to create a safe administrative structure in the city.

The area where this relationship could be established most strongly was undoubtedly Orthodox Christianity. Although the Metropolitanate of Trabzon was always affiliated with the Fener Patriarchate, Metropolitan Constantine of

Trabzon had visited the Tsar in 1858 and received his support before his trip to Russia to collect aid for the construction of the new building of the Trabzon Greek Metropolitanate and the Trabzon Greek School. Besides, the fact that he collected a significant amount of money from the Greeks in Russia with the Tsar's permission had caused this relationship to turn into an organic one. The occupation forces made good use of the Orthodoxy bond and made an effort to make the Greeks of Trabzon feel that they were the protectors through such symbols. As a matter of fact, it is obvious that the Orthodox belief played an important role in the establishment of a Greek delegation, including Trabzon American Consul Heizer, to invite the Russian army, which had set up headquarters in Şana before the occupation of Trabzon, to the city. When the Russian army entered Trabzon via Erzurum Street, a crowded welcoming ceremony was held by the Greeks, led by Trabzon Metropolitan Hrisantos. Then, General Yudenich and General Liyakof, who attended the ceremony held at the Metropolitan Municipality, were baptized by the Greek Community Leader Hrisantos. Thereupon, General Yudenich tried to create a sense of belonging through "religious brotherhood" by making Hrisantos wear the robe symbolizing the Orthodox Moscow Patriarchate.

On the other hand, although Trabzon city center was occupied by the Russians on April 18, the war between the Turkish and Russian armies continued in the south and west of Trabzon. The Russian army, which made efforts to capture the Zigana Pass from the south via the Maçka district and unite with the Russian land troops, continued its military operation to capture the geography up to the Harşit River in the west. Reasons such as the steep and forested terrain in these geographies and the ineffective support of the Russian navy to the land troops as they moved south from the coast, caused the Russian army to suffer heavy losses. In this case, it became even more important to obtain intelligence information about the positions of Turkish defense units and the number of soldiers. The only element that the Russians could use to overcome this difficulty was the Greeks. Corps commander Fevzi (Çakmak) Pasha, who was in charge of the coastal defense of the Turkish Caucasian Front military operation, states that the Greeks, especially taking advantage of the darkness of the night, approached the Turkish trenches, tried to get into the trenches by speaking in Turkish to the Turkish soldiers in an attempt to convey the military intelligence they obtained to the Russian troops. Some of the captured ones among them were tried and punished in military courts.

One of the methods used by the Russians to neutralize Turkish defense lines was to support and arm Greek gangs. During these dates, relations were established with approximately 30 Greek armed gangs active in the Samsun region, and their leaders were brought to Trabzon by sea. Russians reinforced the Greek gangs in terms of weapons and ammunition, and gave them the following instructions: to ensure that the Greeks do not serve in the Ottoman troops; to form a regular force of Russia within Ottoman territory and behind the Ottoman army; to cut telegraph and telephone lines during the forward operations of the Russian armies; to threaten retreating Ottoman army units from behind; massacring Muslims in the towns and villages they entered with the advancing Russian armies; to prevent the transfer by ensuring that gang organizations rebel with arms in case it is decided to transfer Christians to the inner regions. The Greek gang leaders who received these instructions returned to their gangs and fulfilled the duties given to them by the Russians during the occupation period.

One of the arguments used by the Russian occupation administration in Trabzon to attract the Greeks to their side is that they included only Greek representatives in the municipal administration they created. The fact that this administration presented all the revenues and expenses of the municipality, as well as the revenues of the lands and properties inherited from the Turks who left the region, only to their own communities, yielded to the reaction of the Turks who remained in the city, even though their number was quite small. Following this reaction, the municipal administration was changed, and two Turkish members were brought in, in addition to three Greek members, to the new administration established under the chairmanship of Doctor General Yakof Kefeli, who was originally a Karaim Turk, causing objections from the Greeks because it disrupted their economic interests. One of the practices of the Russian administration to protect the Greeks of Trabzon and to dispossess the Turks was the opening of the street known today as Kahramanmaraş Street. According to the witness account of Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, the mass destruction carried out during the construction of this route was an attempt to eliminate the Turkish settlement. This is an observation supported by the memoirs of Yakof Kefeli, the mayor of the occupation period. Although their numbers vary, according to Tarakçıoğlu, almost all of the more than 1000 houses destroyed here are owned by Turks, and the main purpose of this destruction is to dispossess the Turks.

As a result, during the Russian occupation of Trabzon between 18 April 1916 and 24 February 1918, the occupation administration maintained close relations with the Greeks and made efforts to ensure their trust, in order to ensure the administration and security of the city and to obtain the support of the Greeks in the Turkish-Russian wars. In order to strengthen the Pontus state project, for which they have been preparing the intellectual infrastructure for many years, the Greeks turned the fact that the Turkish population left the city due to the Russian occupation into an advantage and tried to implement attempts to dispossess the Turks, especially property records.

SOURCES: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2007; **Doğu Karadeniz'de Rus İşgali ve Muhacirlik**, Ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2021; Veysel Usta, "Tanıkların Kaleminden Rus İşgalinden Sonra Trabzon'un Durumu", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 17, Güz 2014, s. 135-174; Mehmet Okur, Veysel Usta "Karadeniz Bölgesi'nin Demografik Yapısına Dair Bir İnceleme", **History Studies,** S 1, 2009, s. 31-44; Mehmet Bilgin, **Rus İşgalinde Trabzon Direnişi,** Serander Yayınları, Trabzon 2008.

Hayali Yunan İmparatorluğu / Megali İdea Haritası

Kaynak: https://greekcitytimes.com, erişim tarihi 13/11/2023

PONTUSÇU RUMLAR İLE YUNANİSTAN ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN NİTELİĞİ VE DÜZEYİ NE İDİ?

Yusuf SARINAY*

19. yüzyılın başlarından itibaren Rum Ortodoks Kilisesi ve gelişmekte olan Rum burjuvazisinin yürüttüğü faaliyetler neticesinde kökenleri her ne olursa olsun Anadolu'da yaşayan Türkçe ve Elence konuşan Hıristiyan Ortodoks nüfus Yunan toplumuna ait olma duygusunu benimsemeye başladı. Bir yandan da Doğu Karadeniz kıyılarında bir Pontus Rum Devleti'nin kurulması fikri doğarak geliştirildi. Bu fikir, Yunanistan'ın Megali İdea hedeflerinden biri idi. 1830'da bağımsızlık ilanının tanınmasından sonra Yunanistan'ın Doğu Karadeniz Bölgesi'ne ilgisi giderek arttı ve 1870'den sonra da bölgede Yunanistan'dan gelen Rum sayısı artarak Samsun bir merkez haline getirilmeye çalışıldı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Pontusçuluğun güçlenmesiyle birlikte Yunanistan'ın desteğiyle Amasya'da ilk silahlı çete kurulurken bu Pontusçu çeteciler Balkan Savaşı'nda Yunan ordusuna katıldılar.

Yunanistan Megali İdea hedefini gerçekleştirmek üzere bölgede pek çok cemiyet kurulmasını sağladı. Bunların başında gelen Pontus Cemiyeti'nin amacı ise Trabzon, Ordu, Giresun, Samsun sahili ile Kastamonu, Gümüşhane, Erzincan ve Sivas'ın bir kısmının dahil olduğu, yani Batum'dan İnebolu'ya kadar olan bölgede başkenti Samsun olmak üzere bir Pontus Cumhuriyeti kurmak ve ileride bu cumhuriyetin Yunanistan ile birleşmesini sağlamaktı. Nitekim 1917'de Tiflis'te Yunanistan Kafkaslar Kongresi ve aynı yılın Ekim ayında Pontusçu temsilcilerin de katıldığı Atina Kongresi toplandı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Yunanistan ve İtilaf Devletleri'nin yardım ve teşvikleriyle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçuluk faaliyetleri çok yönlü olarak hızlandı. Ne var ki dönemin Yunan Başbakanı

* Profesör Doktor, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Tarih Bölümü, ysarinay@etu.edu.tr

Venizelos 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na verilen muhtırada siyasi bir manevra yaparak Pontus Devleti hayalinden şimdilik geri adım atmak zorunda kaldı. Venizelos, Batı Anadolu üzerindeki Yunanistan emelleri ağır basarak Trabzon'un Ermenilere bırakılmasını kabul etti. Ancak Pontusçu faaliyetler duraksamadığı gibi Pontusçu temsilciler Yunan hükümetini protesto ederek davalarına ilgi göstermemekle suçladı. Venizelos'un Paris'te sergilediği bu stratejiye rağmen Patrikhane ve Yunanistan'ın faaliyetleriyle bölgenin çoğunluğunu Rum nüfusun oluşturduğu iddialarının güçlendirmesi amacıyla Samsun bölgesine Rumlar göç ettirildi. Bu amaçla Patrikhane ve Yunanistan tarafından Rum Muhacirleri Merkez Komisyonu (Kordus Komitesi) kuruldu. Anadolu'da bulunan ve Patrikhaneye bağlı olan metropolitler de Kordos Komitesi'nin temsilcileri olarak faaliyet gösterdiler ve binlerce Rum göçmen bölgeye yerleştirildi.

Yunanistan aynı zamanda Millî Mücadele'ye karşı bölgede bir Rum-Ermeni ittifakı kurulması için çaba gösterdi. Venizelos 5 Ekim 1920'de İngiliz Başbakanı Lloyd George'a bir telgraf çekerek Pontuslu Rumların bağımsız bir devlet olmasını, yeni kurulacak bu devletin Ermenistan ve Gürcistan ile iş birliğiyle İslam ve Rus emperyalizmine karşı bir set olmasını ve bu amaçla İngiltere'nin yardım ve desteğini talep etti. Ayrıca Sevr Antlaşması'nın Ankara hükümeti tarafından reddedilmesi üzerine Atina'da kurulan Pontus gönüllü birlikleri Doğu Karadeniz'e gönderilerek bölgedeki çetecilik faaliyetlerine hız verildi. Yunanistan ordusu ile Yunanistan'ın yardım ve destekleriyle teçhizatlandırılan Pontusçu çeteler İngiltere'nin Sevr'in zorla kabul ettirilmesi siyaseti doğrultusunda 1920 yılı Ağustos'undan itibaren faaliyetlerini şiddetlendirerek artırdılar. Ne var ki Millî Mücadele'nin zaferle sona ermesi ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla Yunanistan'ın Megali İdea hayali tarihe karışırken yüzyıllardır Türkler ile birlikte yaşamış Rumlar da Yunan hayallerinin kurbanı olarak mübadeleyle bölgeyi terk etmek zorunda kaldı.

KAYNAKLAR: Yusuf Sarınay, H. Pehlivanlı, A. Saydam, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz.: Yılmaz Kurt, Ankara 1995; Murat Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1921)**, Ankara 1988.

WHAT WAS THE NATURE AND LEVEL OF RELATIONS BETWEEN PONTIC GREEKS AND GREECE?

As a result of the activities carried out by the Greek Orthodox Church and the developing Greek bourgeoisie from the beginning of the 19th century, the Turkish and Greek-speaking Christian Orthodox population living in Anatolia, regardless of their origins, began to adopt the feeling of belonging to the Greek society. In the meantime, the idea of establishing a Pontic Greek State on the Eastern Black Sea coast was born and developed. This idea was one of the goals of Greece's *Megali Idea*. After the declaration of independence was recognized in 1830, Greece's interest in the Eastern Black Sea Region gradually increased. And after 1870, the number of Greeks coming from Greece increased in the region, and efforts were made to turn Samsun into a center. II. With the strengthening of Pontus ideology after the declaration of the Constitutional Monarchy, the first armed gang was established in Amasya with the support of Greece, and these Pontic gangs joined the Greek army in the Balkan War.

Greece enabled the establishment of many societies in the region to realize the Megali Idea goal. The aim of the Pontus Society, which is one of the leading ones, is to establish a Pontus Republic with Samsun as its capital in the region from Batumi to İnebolu, including Trabzon, Ordu, Giresun, the Samsun coast and parts of Kastamonu, Gümüşhane, Erzincan and Sivas, and to ensure the unification of this republic with Greece in the future. As a matter of fact, the Greek Caucasus Congress was held in Tbilisi in 1917, and the Athens Congress was held in October of the same year, with the participation of Pontic representatives.

After the signing of the Armistice of Mudros, Pontic activities in the Eastern Black Sea Region accelerated in many aspects with the help and incentives of Greece and the Allied Powers. However, the Greek Prime Minister of the time, Venizelos, had to step back from his Pontus State dream for now, by making a political maneuver in the memorandum given to the Paris Peace Conference on December 30, 1918. Venizelos accepted that Trabzon be left to the Armenians, outweighing Greek ambitions in Western Anatolia. However, Pontus activities did not stop, and Pontus representatives protested the Greek government and

accused it of not paying attention to their cause. Despite this strategy displayed by Venizelos in Paris, Greeks were immigrated to the Samsun region with the activities of the Patriarchate and Greece in order to strengthen the claims that the majority of the region was Greek population. For this purpose, the Central Commission for Greek Emigrants (Kordos Committee) was established by the Patriarchate and Greece. Metropolitans located in Anatolia and affiliated with the Patriarchate also acted as representatives of the Kordos Committee, and thousands of Greek immigrants were settled in the region.

Greece also made efforts to establish a Greek-Armenian alliance in the region against the Turkish National Struggle. Venizelos sent a telegram to British Prime Minister Lloyd George on October 5, 1920, asking for the Pontic Greeks to become an independent state, for this newly established state to be a barrier against Islamic and Russian imperialism in cooperation with Armenia and Georgia, and for this purpose, requesting the help and support of England. In addition, after the Treaty of Sevres was rejected by the Ankara government, Pontus volunteer units established in Athens were sent to the Eastern Black Sea region and gang activities in the region were accelerated. Pontus gangs, equipped with the Greek army and the help and support of Greece, intensified their activities starting from August 1920, in line with Britain's policy of imposing Sèvres by force. However, with the victory of the War of Independence and the signing of the Treaty of Lausanne, Greece's *Megali Idea* dream faded into history, and the Greeks who had lived with the Turks for centuries were forced to leave the region through population exchange as victims of Greek dreams.

SOURCES: Yusuf Sarınay, H. Pehlivanlı, A. Saydam, **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2015; **Pontus Meselesi**, Yay. Haz.: Yılmaz Kurt, Ankara 1995; Murat Hatipoğlu, **Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1921)**, Ankara 1988.

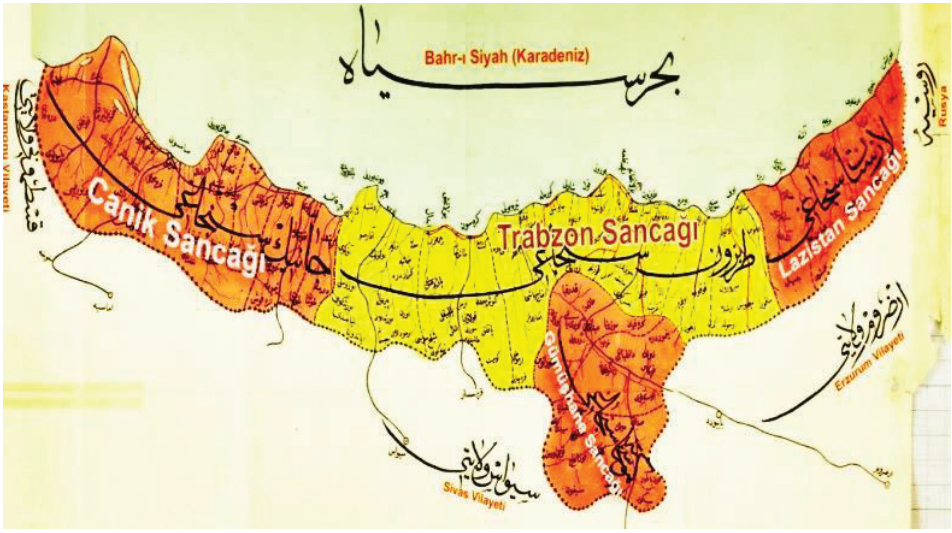

Doğu Karadeniz Haritası

Kaynak: T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1916 YILINDA BAZI RUMLAR NEDEN SAHİLDEN DAHİLE SEVK EDİLDİ?

Cengiz MUTLU*

İmparatorluğun son yüzyılında büyük devletlerin Osmanlı gayrimüslimlerine karşı himayeci tavırları devletin içişlerine karışma gerekçesi haline geldi ve aynı zamanda milliyetçilik düşüncesi körüklenerek Osmanlı Devleti'nin yıkımı hızlandırılmak istendi. Başta Rusya'nın desteğiyle olmak üzere Türklerin Avrupa'dan kovulması ve Osmanlı İmparatorluğu yerine Helen İmparatorluğunun kurulması siyaseti hem Yunanistan hem de Anadolu Rumlarının Türk düşmanlığını körükledi. Bu doğrultuda Balkan Savaşı sırasında Rumlar Yunan hükümetine bağışta bulunarak kiliselerde yardım toplamış, Rum gençler Yunan ordusuna katılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında ise özellikle kıyı kesimlerdeki Rumlar İtilaf Devletleri'ne casusluk yapmış, işgalci ordulara katılmış ve çeteler kurarak köylere saldırmıştır. Doğu Karadeniz Rumları da hayali Pontus Devleti'ni kurmak amacıyla bölgede faaliyet göstermiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar Doğu Karadeniz'deki ilk Pontusçu çeteyi kuran Vasil Usta ile ilişkiye geçmişlerdir. 1916'da Trabzon'a ve ardından Samsun'a gelen Vasil Usta Ruslar tarafından Rus hatlarının gerisinde çeteler oluşturmakla görevlendirilmiş Sivas, Tokat, Reşadiye'de genel bir Rum ayaklanması için 10 bin gönüllü toplanmıştır. Nitekim Rusya, I. Dünya Savaşı sırasında 18 Nisan 1916'da Trabzon'u işgal ettiğinde Rumlar ve Ermeniler Rus ordusunu coşkuyla karşılamışlardır. Tıpkı Osmanlı Ermenileri gibi Rumların da savaş zamanında düşmanla iş birliği içindeki yıkıcı faaliyetlerinin artmasına karşılık Osmanlı hükümeti bazı tedbirler almıştır.

* Doçent Doktor, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, cengizmutlu@subu.edu.tr

Devletin gayrimüslim nüfusun düşmanla iş birliğini önlemeye yönelik olarak aldığı tedbirlerden biri 27 Mayıs 1915'te seferberlik zamanında hükümetin icraatlarına karşı gelenler için alınacak askerî tedbirler hakkında çıkarılan geçici kanundur. Bu kanunun 2. maddesiyle "casusluk ve hıyanet şüphesi bulunan köy ve kasaba ahalisinin başka yerlere sevk ve iskân ettirilebileceği" kararlaştırılmıştır. Doğu Karadeniz'de Rumların sevk edileceği yerler olarak ise Bafra, Çarşamba, Sinop, Trabzon, Samsun, Giresun, Ordu, Cide, Zonguldak, Tirebolu ve Mazıköy belirlenmiştir. Osmanlı yetkilileri sevkiyata başlanmadan önce belli bir program dahilinde ayrıntılı bir hazırlık yapmıştır. Bu doğrultuda sevk edileceklerin ad, yaş, meslek, adres ve sevk edilme nedenlerini içeren listeler hazırlanmış, sevk edilenlere kimliklerini belirten belgeler verilmiş ve yolculuk için imkân dahilinde araçlar tahsis edilmiştir. Sevkiyatta tren, vapur ve kara araçları kullanılmış ancak araç sağlanamayan yerlerde örneğin Sinop, Kastamonu ve Bolu sahillerinde, Rumlar 8 günlük yürüyüşün ardından vilayet merkezi olan Kastamonu'ya ulaşmıştır. Sevk olunanların isterlerse ailelerini ve taşıyabilecekleri eşyaları götürmelerine izin verilmiş, taşınmazları da mülki amirlerce kayıt altına alınarak depolanmıştır.

9 Mart 1916'da alınan karara göre Karadeniz'de ilk sevkiyat 16 Kasım 1916'da Tirebolu'dan yapılmıştır. 4.000 kişinin önce Havza, ardından Çorum'a nakledilmesinden sonra Giresun'dakilerin nakli de aynı tarihe rastlamıştır. Bunu 30.000 kişinin yaşadığı Bafra, Çarşamba, Ünye Rumlarının Ankara'ya doğru nakli izlemiş, Sinop'taki Rumların 6 Temmuz'da naklinden sonra 1917 Ağustos'unda Ordulu Rumlardan 3.500'ü Rus Donanmasınca götürülmüştür. Trabzon Metropoliti Hrisantos'un "Türk yetkililerle iyi geçinme" politikası sonucu olarak Karadeniz Bölgesinde en az sevkiyat Trabzon Rumlarına uygulanmıştır.

S. Yerasimos'a göre Rum tehcirinde herhangi bir kıtal olayına rastlanmamıştır. Bazı Yunan yazarlara göre ise tehcir edilenler toplam Rum nüfusun üçte birinden fazladır ve tehcir edilenlerin üçte ikisi kayıptır. 1916-1917 yıllarında dahile sevk edilen toplam Rum sayısına dair Patrikhane 490 bin rakamını verirken, Trabzon Mebusu Yorgi Yuvanidis 150 bin, ABD'nin Osmanlı Büyükelçisi Henry Morgenthau 200 bin ile 1 milyon, Osmanlı Sadrazamı Talat Paşa ise 93 bin rakamını vermektedir. Görüldüğü gibi verilen rakamlar bir hayli tutarsızdır. Zira olağanüstü savaş koşulları söz konusu olduğundan Doğu Karadeniz Bölgesi'nden

ne kadar Rum'un iç bölgelere sevk edilmiş olduğuna dair kesin bir rakam bulunmamaktadır. Ancak dahile sevk edilen Rumlar 1918 yılının Ekim ayından itibaren eski bölgelerine geri dönmeye başlamıştır.

KAYNAKLAR: Cengiz Mutlu, **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1918-1922)**, Marmara Üniversitesi Doktora Tezi, İstanbul 2011; Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi**, Çev.: İbrahim Onsunoğlu, Belge Yay, İstanbul 2003; Mustafa Özdemir, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, C IV, S 14, Yıl 2007 Bahar, s. 35-45; Stefanos Yerasimos "Pontus Meselesi (1912-23)", **Toplum ve Bilim**, 1988-89; Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, Çev. Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1995.

WHY WERE SOME GREEKS DEPORTED FROM THE COAST TO THE INTERIOR IN 1916?

In the last century of the empire, the protective attitudes of the great powers towards the Ottoman non-Muslims became an excuse for interfering in the internal affairs of the state. At the same time, the destruction of the Ottoman Empire was tried to be accelerated by fueling the idea of nationalism. The policy of expelling the Turks from Europe, especially with the support of Russia, and that of establishing the Hellenic Empire instead of the Ottoman Empire fueled the hostility of both Greece and Anatolian Greeks against the Turks. In this regard, during the Balkan War, Anatolian Greeks donated to the Greek government and collected aid in churches, while Anatolian Greek youth joined the Greek army. During World War I, Anatolian Greeks, especially in the coastal areas, spied on the Allied Powers, joined the occupying armies, and formed gangs to attack Muslim villages. Eastern Black Sea Greeks also operated in the region to establish the imaginary Pontus State. During World War I, Russians established relations with Master Vasil, who founded the first Pontus gang in the Eastern Black Sea region. Master Vasil, who came to Trabzon and then to Samsun in 1916, was assigned by the Russians to form gangs behind the Russian lines. 10 thousand volunteers gathered for a wide Greek uprising in Sivas, Tokat and Reşadiye. As a matter of fact, when Russia occupied Trabzon on April 18, 1916, during World War I, Greeks and Armenians in the region welcomed the Russian army with enthusiasm. Just like the Ottoman Armenians, the Ottoman government took some measures in response to the increase in the destructive activities of the local Greeks in cooperation with the enemy of the state during wartime.

One of the measures taken by the state to prevent the non-Muslim population from collaborating with the enemy was the temporary law enacted on May 27, 1915, regarding military measures to be taken against those who oppose the government's actions during the mobilization period. With the 2nd article of this law, it was decided that "the inhabitants of villages and towns who are suspected of espionage or treason may be transferred and resettled to other places." Bafra,

Çarşamba, Sinop, Trabzon, Samsun, Giresun, Ordu, Cide, Zonguldak, Tirebolu and Mazıköy were determined as the places to which the Greeks would be transferred in the Eastern Black Sea. Ottoman authorities made detailed preparations within a certain program before the shipment began. Accordingly, lists containing the names, ages, professions, addresses and reasons for referral of those to be referred were prepared, documents indicating their identities were given to those who were referred, and vehicles were allocated, if possible, for the journey. Trains, ferries and land vehicles were used for shipment, but in places where vehicles were not available, such as the coasts of Sinop, Kastamonu and Bolu, the Greeks reached Kastamonu, the center of the province, after an 8-day walk. Those who were transferred were allowed to take their families and whatever belongings they could carry, if they wished, and their immovable properties were recorded and stored by the civil authorities.

According to the decision taken on 9 March 1916, the first shipment in the Black Sea was made from Tirebolu on 16 November 1916. After 4,000 people were transferred first to Havza and then to Çorum, the transfer of those in Giresun coincided with the same date. This was followed by the transfer of the Greeks of Bafra, Çarşamba and Ünye, where 30,000 people lived, to Ankara. After the transfer of the Greeks in Sinop on July 6, 3,500 of the Greeks from Ordu were taken by the Russian Navy in August 1917. As a result of Trabzon Metropolitan Hrisantos' policy of "getting along with the Turkish authorities", the least shipment in the Black Sea Region was applied to the Greeks of Trabzon.

According to Yerasimos, no incidents of massacre were observed during the Greek deportation. According to some Greek writers, those who were deported were more than one-third of the total Greek population and two-thirds of those who were deported were missing. While the Patriarchate gives the total number of Greeks sent to the inner region in 1916-1917 as 490 thousand, Trabzon Deputy Yorgi Yuvanidis gives the figure as 150 thousand, US Ambassador to the Ottoman Empire Henry Morgenthau gives the figure between 200 thousand and 1 million, and Ottoman Grand Vizier Talat Pasha gives the figure as 93 thousand. As can be seen, the figures given are quite inconsistent. Because of the extraordinary war conditions, there is no exact figure on how many Greeks were deported from the

Eastern Black Sea Region to the inner regions. However, the Greeks who were sent to the interior began to return to their former regions as of October 1918.

SOURCES: Cengiz Mutlu, **Mütareke Döneminde Rum Nüfus Hareketleri (1918-1922)**, Ph.D. Dissertation, Marmara University, Istanbul 2011; Georgios Nakracas, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni 1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felaketi**, Tr.: İbrahim Onsunoğlu, Belge, Istanbul 2003; Mustafa Özdemir, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Volume: IV, Issue: 14, 2007 Spring, pp. 35-45; Stefanos Yerasimos "Pontus Meselesi (1912-23)", **Toplum ve Bilim**, 1988-89; Alexander Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, Tr.: Orhan Azizoğlu, Yapı Kredi, Istanbul 1995.

Tokat 1918

Kaynak: https://www.eskiturkiye.net, erişim tarihi 5/11/2023

SEVK VE İSKANI SONRASI TOKAT KAZASINDAKİ GENEL DURUM İNGİLİZ BELGELERİNE NASIL YANSIDI?

Ali SATAN*

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İngiltere Samsun'a 9 Mart 1919'da bölgedeki Hristiyanların güvenliğini sağlama gerekçesiyle askeri birlik çıkardı. Birkaç gün sonra 13 Mart 1919'da İngiliz temsilci Yüzbaşı Perring Samsun'a geldi. Perring'in ilk işlerinden biri Kavak, Havza, Merzifon, Amasya ve Hacıköy'ü ziyaret ederek gözlemlerini rapor olarak İstanbul'a İngiliz yetkililere göndermek oldu. Perring'in raporuna göre bölgede faaliyet gösteren eşkıyalar 3 gruba ayrılıyordu. Bunlar: 1. Hristiyan veya Türk fark etmeden herkesi soyan, öldüren ve devrimci fikirlerle hiçbir alakası olmayan Türk çeteleri 2. İntikam ruhuyla hareket eden ve sadece Müslümanlara saldıran Rum çeteleri 3. Düzensiz Türk birlikleri. Bu çeteler, subaylar tarafından politik amaçlarla ve ayrıca ülkenin herhangi bir İtilaf Devleti tarafından askeri işgaline karşı koymak gayesiyle oluşturulmuştur.

Raporda 1919 yılı itibariyle bölgenin mevcut nüfusu ile sevk ve iskana tabi nüfusun durumundan da bahsedilmiştir. Buna göre Terme'nin Türk nüfusu 23.748'dir ve 130 Türk köyü bulunmaktadır. 3 Rum köyünde 835 ve 3 Ermeni köyünde 75 nüfus vardır. Yüzbaşı Perring raporunda bölgede neredeyse hiç yol olmadığını ve kötü havalarda patikalardan sadece tekerlekli araçlarla geçilebileceğini belirtmektedir. Hem Ermenilerin hem de Rumların sevk ve iskanının gerçekleştirildiği Terme'de 1919 yılı itibariyle henüz gayrimüslim nüfus bölgeye geri dönüş sağlamamıştır ve mülkleri yıkılmış durumdadır. İngiliz yetkililer tarafından Terme'de bulunan az sayıda Rum'a sağlam durumdaki evler verilerek yetimlerin toplanması ve Samsun'a gönderilmesi çalışmaları başlatılmıştır.

* Profesör Doktor, Marmara Üniversitesi, Tarih Bölümü, ali.satan@marmara.edu.tr

Rapora göre 1919 yılı itibariyle Ünye ilçe merkezinde 5914 Türk, 1670 Rum ve 229 Ermeni nüfus bulunmaktadır. Bölgedeki toplam nüfus ise 52.329 Türk, 493 Rum ve 326 Ermeni nüfustan oluşmaktadır. Sevk ve iskandan sonra bölgeye geri dönen Hristiyan nüfusa yardım komitesi tarafından yemek verilmektedir. Bazı Rum mülteciler de Rusya'dan gelerek Ünye'ye yerleşmiştir. Raporda daha fazla Rum mültecinin bölgeye gelmesi durumunda açlık yaşanacağı belirtilmektedir. Tekkiraz'ın nüfusu 400, Karakuş'un nüfusu ise 300 civarındadır.

Niksar İlçe Merkezinde Türk 4.592, Rum 500 ve Ermeni 144 nüfus bulunmaktadır. Bölgede 84 Türk, 16 Rum ve 2 Ermeni köyünde toplam 18.170 Türk, 4.193 Rum ve 150 Ermeni nüfus vardır. Niksar'da güvenlik ve düzenin bir hayli iyi olduğunun belirtildiği raporda Hristiyanlara ait mülklerin onarılarak tüm yetimlerin toplanıp Samsun'a gönderildiği kayıtlıdır. Öte yandan Niksar Rumlarının sevk ve iskân uygulamasının dışında bırakıldığı belirtilmektedir. İlçede 317, köylerde 4659 Rum nüfus vardır ve hiçbiri mallarını kaybetmemiştir.

Erbaa'da Ermeni Kaymakam Karabet Makaryan yerel idarenin başındadır ve bölgede 51.780 Türk, 7.743 Rum nüfus bulunmaktadır. Türk nüfusun 5.000'inin göçmen olduğu tespit edilmiştir. 115 Türk, 41 Rum ve 4 Ermeni köyü bulunmaktadır. İlçede ve bölgede asayiş ve güvenlik çok kötü durumdadır ve bu vaziyetten hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar olumsuz etkilenmektedir. Bölgede çok sayıda çete ve eşkıya faaliyettedir. İtilaf birliklerinin bölgeye intikali halinde Hristiyan nüfus büyük kitleler halinde buradan ayrılmayı planlamaktadır ancak Yüzbaşı Perring yolların elverişsiz durumu nedeniyle Hristiyan göçünün mümkün olmadığı kanaatindedir.

Yüzbaşı Perring'in raporunda ortaya koyduğu duruma göre 1919 yılı itibarıyla;

1. İngiliz yetkililer Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunan gayrimüslim unsurlar ve onların oluşturduğu teşkilatlarla doğal müttefik gibi çalışmakta ve iş birliği yapmaktadır.

2. Yalnızca Tokat'ta değil diğer Karadeniz bölgesinin diğer yerlerinde de Rumlar, herhangi bir göçe-sürgüne uğramamış olanlar dahi 1919 yılında, henüz Millî Mücadele başlamamışken artık bulundukları yerlerde kalmak istememektedirler. Tokat Niksar, Erbaa mıntıkalarında çok güçlü Rum çetelerinin varlığına rağmen Rum halkının bir kısmı bu çetelerin varlığını

uzun süre koruyamayacakları kanısındadır. Dolayısıyla Pontusçu faaliyetler ve hedeflerin sıradan Rum halkının bir kısmınca gerçekleştirilebilir bir hayal olarak algılanmadığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR: İngiliz Yıllık Raporları'nda Türkiye (1920), Der.: Ali Satan, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010; "İngiliz Dışişleri Belgelerine Göre Tokat Kazalarının 1919 Yılında Durumu", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu**, 01-03 Kasım 2012, Tokat, Bildiriler, C 1, Tokat 2012, s. 251-260.

HOW WAS THE SITUATION IN THE PROVINCE OF TOKAT AFTER THE 1915 RELOCATION AND RESETTLEMENT ACCORDING TO BRITISH ARCHIVAL DOCUMENTS?

After the signing of the Armistice of Mudros, British troops embarked on Samsun on March 9, 1919, on the grounds of ensuring the security of Christians in the region. A few days later, on March 13, 1919, the British representative, Captain Perring, arrived in Samsun. One of Perring's first tasks was to visit Kavak, Havza, Merzifon, Amasya and Hacıköy and send a report of his observations to the British authorities in Istanbul. According to Perring's report, the bandits operating in the region were divided into three groups. These were: 1. Turkish gangs who robbed and killed anyone, whether Christian or Turkish and had nothing to do with revolutionary ideas; 2. *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] gangs who acted out of vengeance and attacked only Muslims; 3. Irregular Turkish troops. This final group was formed by the officers for political purposes and to resist any military occupation of the country by any Entente State.

The report also detailed the population of the region as of 1919 and the status of those subjected to relocation and resettlement. Accordingly, the Turkish population of Terme was 23,748, and there were 130 Turkish villages. A total of three *Rum* villages had 835 inhabitants and 75 individuals lived in three Armenian villages. In his report, Captain Perring states that there were almost no roads in the region and that in bad weather, only wheeled vehicles could cross the paths. In Terme, from where both Armenians and *Rum*s were relocated and resettled, the non-Muslim population had not yet returned to the region as of 1919, and their dwellings were destroyed. The British authorities gave intact houses to the few remaining *Rum*s in Terme and started to identify the orphans and send them to Samsun.

According to the report, as of 1919, there were 5914 Turks, 1670 *Rum*s and 229 Armenians in the district center of Ünye. The total population in the region was 52,329 Turks, 493 *Rum*s and 326 Armenians. The Christian population who

returned to the region after the relocation and resettlement were provided food by the relief committee. Some *Rum* refugees also came from Russia and settled in Ünye. The report states that the arrival of more *Rum* refugees in the region would trigger a famine. The population of Tekkiraz was around 400, and that of Karakuş was approximately 300.

The population of Niksar's district center was 4,592 Turks, 500 *Rum*s and 144 Armenians. There were 84 Turkish, 16 *Rum* and two Armenian villages in the region, with a total population of 18,170 Turks, 4,193 Rums and 150 Armenians. The report states that law and order were quite in force in Niksar, and it is recorded that the properties belonging to Christians were repaired, and all the orphans were identified and sent to Samsun. On the other hand, it is stated that Niksar *Rum*s were excluded from the relocation and resettlement practice. There were 317 *Rum*s in the town, and 4659 in the villages, and none of them lost their properties.

In Erbaa, District Governor Karabet Makaryan, an Armenian, was in charge of the local administration, and his district's population consisted of 51,780 Turks and 7,743 *Rum*s. Of the Turkish population, 5,000 were identified as immigrants. There were 115 Turkish, 41 *Rum* and four Armenian villages. Public order and security in the district and its surroundings were very poor, which affected both Muslims and Christians. Many gangs and bandits were active in the region. The Christian population planned to leave in large masses if the Allied troops arrived in the region. Still, Captain Perring believed that this Christian migration was not possible due to the unfavorable condition of the roads.

According to the situation presented by Captain Perring in his report, as of 1919,

1. The British authorities were working and cooperating with non-Muslim elements and their organizations in various parts of Anatolia as natural allies.

2. Not only in Tokat but also in other parts of the Black Sea region, *Rum*s, even those who had not been subjected to any migration or exile, did not want to stay in their places in 1919, even before the beginning of the Turkish War of Independence (1919-1923). Despite the presence of formidable *Rum* gangs in the Tokat, Niksar and Erbaa districts, some *Rum*s were of the opinion that these gangs would not be able to maintain their existence for a long time. Therefore, it

is understood that Pontic separatist activities and goals were not perceived as a realizable dream by some of the ordinary *Rum* people.

SOURCES: İngiliz Yıllık Raporları'nda Türkiye (1920), Der. Ali Satan, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2010; "İngiliz Dışişleri Belgelerine Göre Tokat Kazalarının 1919 Yılında Durumu", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu**, 01-03 Kasım 2012, Tokat, Bildiriler, C 1, Tokat 2012, s. 251-260.

Birinci Meclis binası

Kaynak: tbmm.gov.tr

TBMM HÜKÜMETİ PONTUSÇULARA KARŞI HANGİ TEDBİRLERİ ALDI?

Mesut ÇAPA*

1. Merkez Ordusu'nun Kurulması:

TBMM Hükümeti, Samsun ve yöresinde Pontusçu Rum çetelerine karşı mücadele etmek üzere 9 Aralık 1920 tarihinde Nurettin Paşa'nın komutasında Merkez Ordusunu kurdu. Karargâhı Amasya'da bulunan Merkez Ordusu kuvvetleri, geniş bir alana dağılmış bulunan Rum çetelerine karşı harekâta geçti. Merzifon Amerikan Kolejinde yapılan aramalarda Pontusçuların faaliyetleriyle ilgili birçok belge ele geçirildi. Merkez Ordusu 1922 Şubat ayına kadar faaliyette bulundu.

2. Karadeniz Kıyılarının Savaş Bölgesi İlan Edilmesi:

Yunanlılar, Mart 1921'den itibaren Karadeniz kıyılarını abluka altına alarak Pontus çetelerine moral ve destek vermek amacıyla Ankara'nın ikmal kaynaklarını kurutmak istedi. Merkez Ordusu'nun harekâtını sürdürdüğü tarihlerde Yunan donanması da Karadeniz kıyılarını abluka altına almaya çalışıyordu. Yunan gemileri Ereğli'den sonra 9 Haziran 1921 tarihinde, Anadolu'nun kapısı durumundaki İnebolu'yu bombaladı. TBMM Hükümeti, Yunanlıların karaya kuvvet çıkararak oradaki yerli Rumlarla iş birliği yapma ihtimalini göz önünde bulundurarak olağanüstü tedbirler aldı. 12 Haziran 1921 tarihinden itibaren Karadeniz kıyıları savaş bölgesi ilân edildi.

3. İsyan mıntıkasında Örfi İdare (Sıkıyönetim) İlanı

Merkez Ordusu isyan bölgesinde silahları toplamaya çalıştı. Yalnız Samsun ve çevresinde iki binden fazla ateşli silah ve bir buçuk milyon kadar mermi toplandı. TBMM Hükümeti, 5 Mart 1921 tarihinden itibaren Ordu, Samsun,

* Profesör Doktor, Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü, capa@ankara.edu.tr

Tokat, Amasya, Çorum livalarında silahların toplanması esnasında genel asayişin sağlanması için sıkıyönetim (idare-i örfiye) ilan etti. 22 Mart tarihinde Sivas vilayetinin tümü de buna dâhil edildi. Her iki karar 27 Kasım 1921 tarihine kadar yürürlükte kaldı.

4. Karadeniz'de Yunan Tehlikesine Karşı Sahildeki Rumların İç Kısımlara Sevki

Rum çeteleri, Karadeniz'i işgale hazırlanan Yunan ordusunun Batı cephesindeki yükünü hafifletmek amacıyla Türkleri arkadan vurmak için fırsat kolluyorlardı. Önce, yaşıtları askerde bulunan Rumlar silahaltına çağrıldı. Bunların çoğu çağrıya uymayarak silaha sarıldılar.

Karadeniz kıyılarının savaş alanı ilân edilmesinden sonra, Yunanlıların Samsun'a çıkarma yapma ihtimali karşısında eli silah tutan, 15- 50 yaş arasındaki Rumların kıyılarından iç kısımlara sevklerine karar verilerek 16 Haziran 1921'de yürürlüğe konuldu. Rumların iç kısımlara sevkleri sırasında yol üzerinde yaşayan Rumlar çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Merkez Ordusu Komutanlığı, Samsun, Balıkköy arkasındaki köylerle Bafra kazası ve Nebyan ve Kocadağ mıntıkasında, Samsun'un doğusunda, Amasya livasının Ladik ve Havza kazalarıyla Tavşan dağlarında ve Tokat sancağının Destek boğazında ve Yaylacık dağında ve Yozgat livasının Akdağmadeni'ndeki Rumların sevk edilmekte olan Rumlara yardım için eşkıyalığa kalkışarak nakil kollarına silahlı saldırıda bulunduklarını bildirdi. TBMM Hükümeti, 2 Temmuz 1921 tarihli kararıyla bu mevkilerde bulunan Rumların, askeri gerekçelerle yerlerinden uzaklaştırılarak nakledilmeleri için Merkez Ordusu komutanına yetki verdi.

5. Amasya İstiklal Mahkemesi'nin Kurulması

TBMM Hükümeti, Pontuscu Rumları yargılamak üzere Samsun İstiklal Mahkemesini kurdu. Mahkeme kuruluşundan itibaren sürekli Amasya'da toplandığı için resmî kayıtlarda Amasya İstiklal Mahkemesi olarak adlandırıldı. 1921 yılı ağustos ayında Amasya'da çalışmalarına başlayan İstiklal Mahkemesi Merzifon, Samsun, Trabzon, Giresun, Ünye, Ordu vd. yerlerdeki Pontuscularla ilgili davaları sonuçlandırdı. Amasya İstiklal Mahkemesinde isyancılar, "Osmanlı Devleti topraklarından bir parçayı Pontus adı altında ayırarak devlet (hükümet) kurmak maksadıyla" faaliyetlerde bulundukları gerekçesiyle yargılandılar. Mahkeme, 10 Ekim 1921'e kadar Pontus Meselesinden dolayı 3'ü Müslüman,

174'ü Rum olmak üzere 177 kişiye idam cezası verdi. 74 kişi gıyaben idama, 10 kişi kürek cezasına çarptırıldı; 34 kişi şüpheli görülerek Millî Mücadelenin sonuna kadar sürgün oldular.

6. Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in Samsun gezisi ve Pontuscu Rumları İkna Çalışmaları

Dâhiliye Vekili Fethi (Okyar) Bey, 1922 yılı baharında Pontusçulara karşı düzenlenecek harekâtı yakından takip etmek üzere, 28 Ocak-25 Mart 1922 tarihleri arasında Karadeniz gezisini gerçekleştirmiştir. Fethi Bey, Pontuscu isyancılara yönelik harekât öncesi Samsun'da yayınladığı bildiriyle, isyancı Rumları kan dökülmeden kanunlara uymaya ve teslim olmaya davet etti. Bu ikna girişimi karşılıksız kaldı.

7. TBMM Hükümeti Tarafından İsyancılara Karşı Merkez Ordusundan Sonra 10. Fırkayı (Tümen) Görevlendirilmesi

Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in Samsun'a gelişinden hemen sonra 8 Şubat 1922'de Merkez Ordusu lağvedilerek Pontusçularla mücadele görevi 10. Fırkaya verildi. Miralay Cemil Cahit Bey'in komutasındaki 10. Fırkanın harekâtı sonunda, 20 Mart-15 Mayıs 1922 tarihleri arasında Pontusçu isyancılardan 1150'si teslim olmuş, diğerleri sağ, yaralı ve ölü olmak üzere etkisiz hale getirilmişlerdir.

KAYNAKLAR: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); Mesut Çapa, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Karadeniz Bölgesine Yönelik Aldığı Tedbirler", **Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda**, (Editörler: İsmail Hakkı Demircioğlu- Rahmi Çiçek- Mehmet Okur), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2020, s. 199-214; **Pontus Meselesi**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338; Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", Toplum ve Bilim, 43/44 Güz 1988-Kış, 1989, s. 33-76.

WHAT MEASURES DID THE TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY GOVERNMENT TAKE AGAINST THE PONTUS SUPPORTERS?

1. Establishment of the Central Army:

The Turkish Grand National Assembly Government established the Central Army under the command of Nurettin Pasha on 9 December 1920 to fight against the Greek gangs in Samsun and its surroundings. The Central Army forces, whose headquarters were in Amasya, took action against the Greek gangs scattered over a wide area. During the searches carried out at the Merzifon American College, many documents related to the activities of the Pontus supporters were seized. The Central Army operated until February 1922.

2. Declaring the Black Sea Coast as a War Zone:

By blockading the Black Sea coast since March 1921, the Greeks wanted to dry up Ankara's supply sources in order to give morale and support to the Pontus gangs. As the Central Army continued its operations, the Greek navy tried to blockade the Black Sea coast in response. After Ereğli, Greek ships bombarded İnebolu, the naval gate of Anatolia, on June 9, 1921. The Turkish Grand National Assembly Government took extraordinary measures, considering the possibility of the Greeks landing forces and cooperating with the local Greeks there. As of June 12, 1921, the Black Sea coast was declared a war zone.

3. Declaration of Martial Law in the Rebellion Zone:

The Central Army attempted to collect weapons in the rebellion zone. More than two thousand firearms and one and a half million bullets were collected in Samsun and its surroundings alone. The Turkish Grand National Assembly Government declared martial law (idare-i örfiye – customary law) to ensure general public order during the collection of weapons in Ordu, Samsun, Tokat, Amasya and Çorum provinces as of March 5, 1921. On March 22, the province of Sivas was included in the jurisprudence of martial law. Both decisions remained in effect until 27 November 1921.

4. Dispatch of Greeks on the Coast to the Interior against the Greek Threat in the Black Sea:

Greek gangs were waiting for an opportunity to attack the Turks from behind in order to facilitate the marching of the Greek army on the Western front, which was preparing to invade the Black Sea. In response, firstly, men of Greek origin, whose Turkish peers had been in the military, were called to arms. Most of them did not comply with the call and took up arms.

After the Black Sea coasts were declared a war zone, it was decided to transfer the Greeks between the ages of 15 and 50 from the coasts to the inner parts of Anatolia. These men were willing to take arms in order to support a possible Greek landing in Samsun. This decision was put into effect on June 16, 1921. During the transfer of the Greeks to the interior, the Greeks living on the path made various interventions: The Central Army Command reported that they attacked the transport units with weapons in the villages behind Samsun, Balıkköy, in the Bafra town and Nebyan and Kocadağ regions, to the east of Samsun, in the Ladik and Havza towns of the Amasya district, in the Tavşan Mountains, in the Destek Pass and Yaylacık Mountain of the Tokat Sanjak, and in Akdağmadeni of the Yozgat liva. With its decision dated July 2, 1921, the Turkish Grand National Assembly authorized the commander of the Central Army to remove and transfer the Greeks in these positions for military reasons.

5. Establishment of Amasya Independence Court:

The Turkish Grand National Assembly Government established the Samsun Independence Court for the judicial processes of Pontus supporters. Since the court was always convened in Amasya since its establishment, it was called Amasya Independence Court in official records. The Independence Court, which started its work in Amasya in August 1921, served in Merzifon, Samsun, Trabzon, Giresun, Ünye, Ordu etc. The court concluded the cases regarding Pontus people in those places. At the Amasya Independence Court, the rebels were tried on the grounds that they were engaged in activities “with the aim of establishing a state (government) by separating a part of the Ottoman Empire’s territory under the name of Pontus”. Until October 10, 1921, the court sentenced 177 people to death, including 3 Muslims and 174 Greeks, due to the Pontus Issue. 74 people were sentenced to death in absentia and 10 people were sentenced to hard labor; 34 people were deemed suspicious and were exiled until the end of the War of Independence.

6. Deputy of Internal Affairs Fethi Bey's Trip to Samsun and His Efforts to Persuade the Pontus Supporters:

Deputy of Internal Affairs, Fethi (Okyar) Bey, made a trip to the Black Sea between 28 January and 25 March 1922, in order to closely follow the operation against the Pontus supporters in the spring of 1922. Fethi Bey, in the declaration he published in Samsun before the operation against the Pontus rebels, invited the rebel Greeks to obey the laws and surrender without bloodshed. This persuasion attempt remained unrequited.

7. Appointment of the 10th Division by the Turkish Grand National Assembly Government against the Rebels:

Immediately after the Deputy of Internal Affairs Fethi Bey arrived in Samsun, on February 8, 1922, the Central Army was abolished and the task of fighting against the Pontus supporters was given to the 10th Division. At the end of the operation of the 10th Division under the command of Colonel Cemil Cahit Bey, 1150 of the rebels surrendered between 20 March and 15 May 1922, and the others were captured alive, wounded or dead.

SOURCES: **Presidential Republican Archives (BCA)**; Mesut Çapa, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Karadeniz Bölgesine Yönelik Aldığı Tedbirler", **Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda**, (Editors: İsmail Hakkı Demircioğlu- Rahmi Çiçek- Mehmet Okur), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2020, pp. 199-214; **Pontus Meselesi**, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, Ankara 1338; Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, 43/44 Güz 1988-Kış 1989, pp. 33-76.

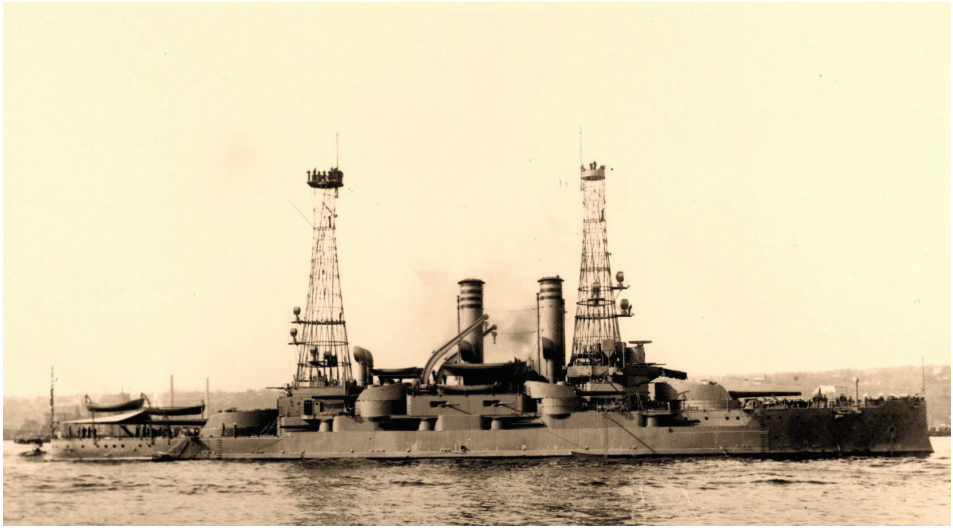

9 Haziran - 30 Temmuz 1921 tarihleri arasında İnebolu'yu bombalayan Yunan Kilkis zırhlısı

1921 YILINDA KARADENİZ RUMLARI NEDEN DAHİLE NAKLEDİLDİ?

Tuğba ERAY BİBER*

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum çeteleri ve cemiyetlerinin faaliyetleri belirgin bir şekilde arttı. Bu dönemde, bölgede Pontus Cumhuriyeti'nin kurulma hayalleri, Rum toplumuna yeni bir ivme kazandırdı. Bu kritik süreçte, Trabzon Metropoliti Hrisantos ve Samsun Metropoliti Germanos gibi ruhani liderler, Rumlara rehberlik ederek örgütlenme çabalarına önemli katkıda bulundular. Ayrıca, Batum'da Aralık 1919'da, "Pontus Cumhuriyeti" adı altında bir yönetim heyeti oluşturuldu. Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren Rum cemiyetleri, Pontus isyan ruhunu destekleyici çalışmalar yürütüyorlardı. Aynı zamanda, Karadeniz'deki Rum nüfusunu artırmak amacıyla Rusya'dan bölgeye Rum göçmenlerin yerleştirilmesi süreci hız kazanmıştı. Bu durum, Pontus Meselesi'ni sadece bir siyasi mesele olmaktan çıkarıp, geniş çaplı çetecilik faaliyetleriyle harmanlanmış büyük bir isyan hareketine dönüştürmüştü.

Aralık 1920'de, Ankara Hükûmeti, Karadeniz bölgesinde süregelen Pontus isyanına karşı mücadeleyi etkin bir şekilde yürütebilmek amacıyla Nurettin Paşa komutasında Merkez Ordusu adı altında yeni bir askerî yapı oluşturdu. Ancak, mevcut askerî sıkıntılar ve kaynak yetersizlikleri nedeniyle bu girişim beklenen etkiyi yaratamamış ve isyanla mücadelede yetersiz kalmıştır. Öte yandan Ankara Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında gelişen ilişkiler sayesinde Türkiye'nin silah ve cephane ihtiyacı karşılanıyordu. Rusya'dan gelen savaş malzemeleri, Trabzon, Samsun ve İnebolu limanlarına sevk edilmekteydi. Yunanistan, bu sevkiyatı engellemek amacıyla Mart 1921'de Karadeniz sahillerine resmî bir abluka başlattı ve İnebolu'yu takiben diğer Karadeniz sahillerindeki şehirleri bombaladı.

* Doçent Doktor, Mimar Üniversitesi, Tarih Bölümü, tugba.eray.biber@msgsu.edu.tr

Yunanistan'ın Karadeniz'e deniz yoluyla çıkarma yapma olasılığı ve yerel Rum nüfusuyla iş birliği yapma ihtimali büyük endişe yaratıyordu. Samsun'un Yunanistan tarafından bombalanmasının ardından, çetelere her türlü askerî ve mali kaynak sağlayan Rum ahalinin güvenli ve kontrol edilebilir mevkilere sevki mecburî hale geldi.

16 Haziran 1921 tarihinde, Yunan gemilerinin Karadeniz'de artan faaliyetleri ve Rum isyanının giderek tırmanması sonucunda, Ankara Hükümeti, dönemin zorlayıcı şartlarını yansıtan önemli bir kararname yayımladı. Buna göre, Karadeniz sahilinde yaşayan, 15 ile 50 yaş aralığındaki ve silah taşıyabilecek durumda olan Rum erkeklerin iç bölgelere sevk edilmelerine karar verildi. Sevke tabi olanların işlerini tasfiye etmeleri için süre tanındığı gibi sevk esnasında her türlü yardım ve kolaylığın sağlanması da kararlaştırıldı. Rumların mal, eşya ve nakil vasıtalarını temin etme konusunda tam özgürlük verildi. Yolculuk sırasında olası tehlikelere karşı muhafız birlikler eşlik etti ve hastalananlar için gerekli tedaviler sağlandı. Böylece, Ankara Hükümeti'nin 1921'de aldığı bu zorunlu kararla, bölgedeki çatışmaların en aza indirilmesinin yanı sıra, Rum ahali de çatışma bölgelerinden uzaklaştırılmış oldu.

KAYNAKLAR: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Editör: Veysel Usta, Serander Yayınevi, Ankara 2007; Mesut Çapa, **Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele**, Ankara 1993; Tuğba Eray Biber, **Karadeniz Rumları ve Yunanistan**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016; Hadiye Yılmaz, **Dünden Bugüne Pontus Macerası**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016; **Pontus Meselesi**, Yayına Hazırlayan: Yusuf Gedikli, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.

WHY WERE RUMS OF THE BLACK SEA REGION RELOCATED TO THE INTERIOR IN 1921?

Following the signing of the Truce of Mudros on the 30th of October, 1918, the activities of *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey**]** gangs and associations in the Black Sea region palpably intensified. During this time, dreams of establishing a Pontic Republic in the region lent new impetus to the activities of the local *Rum*s. In this crucial process, spiritual leaders such as Chrysanthos, the Metropolite of Trabzon, and Germanos, the Metropolite of Samsun, led the *Rum*s and made significant contributions to organisational efforts. In Batumi, a governing body called "Pontus Republic" was established in December 1919. *Rum* associations that were active in the Black Sea region sought to encourage a spirit of Pontic rebellion. Meanwhile, the planned arrival of *Rum* migrants from Russia to bolster the *Rum* population of the Black Sea region gained pace. This transformed the Pontic Question from a solely political issue to a significant rebellion accompanied by widespread gang activities.

The Ankara government tried to organise a new army, the *Merkez Ordusu* [Central Army], led by Nurettin Pasha in December 1920 to put down the rebellion. However, this attempt proved inadequate due to extant military problems and material insufficiencies. Meanwhile, the developing relations between Ankara and Soviet Russia helped meet Turkey's arms and munition needs. Armaments coming from Russia were transported to the ports of Trabzon, Samsun and Inebolu. To halt these shipments, Greece initiated an official blockade of the Black Sea coast in March 1921 and bombarded Inebolu and, shortly after, other coastal cities of the region. The possibility that Greece may embark troops via its navy in the Black Sea region and collaborate with the local *Rum*s gave rise to much anxiety. Following the bombardment of Samsun by Greece, it became obligatory to relocate the *Rum* population that abetted the gangs, in a military and financial sense, to safe and controllable areas of the country.

On the 16th of June, 1921, following increased activity by Greek ships in the Black Sea and the escalation of the *Rum* rebellion, the Ankara government passed a crucial degree that reflects the compelling circumstances of the era. Accordingly, it was decided to relocate *Rum* males fit for carrying weapons between the ages of 15 and 50 to interior areas of Anatolia. Those subject to relocation were given time to liquidate their businesses, while all necessary help and facilitation were to be provided during the process of relocation. The *Rum*s were given complete freedom to arrange their methods of dealing with their property, goods, and means of transportation. Guard units accompanied the convoys against potential dangers, and the sick individuals were treated. Thus, as a result of this compulsory decision of the Ankara government in 1921, the clashes in the region were minimised while the *Rum*s were sent away from zones of conflict.

SOURCES: Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Editör: Veysel Usta, Serander Yayınevi, Ankara 2007; Mesut Çapa, **Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun'da Millî Mücadele**, Ankara 1993; Tuğba Eray Biber, **Karadeniz Rumları ve Yunanistan**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2016; Hadiye Yılmaz, **Dünden Bugüne Pontus Macerası**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016; **Pontus Meselesi**, Prepared by: Yusuf Gedikli, İz Yayıncılık, İstanbul 2009.

Rum Mübadiller

Kaynak: Turkey-Greece population exchange still painful for those yearning for a lost past | Middle East Eye, erişim tarihi 01/01/2023

MÜBADELEDE DOĞU KARADENİZ'DEN KAÇ RUM YUNANİSTAN'A GİTTİ VE NERELERE YERLEŞTİRİLDİ?

Hikmet ÖKSÜZ*

1919-1922 yılları arasında verilen Millî Mücadele'nin askeri safhası bittikten sonra ülkede bulunan Rum nüfusun önemli bir kısmı İtilaf Devletleri'nden de destek alarak bölgeden çekilmiş ve Yunanistan'a gitmiştir. Zira Pontus isyanı ile gelişen süreç Anadolu coğrafyasında Türkler ile Rumların asırlardır oluşturmuş oldukları bir arada yaşama kültürünü de tahrip etmiştir. Bu yüzden Lozan Barış Konferansı'na gidilirken bu hususta radikal çözümlerin üretilmesi kaçınılmazdır. Nitekim bu doğrultuda 30 Ocak 1923'te Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Buna göre; istisna edilen yerler hariç Türk topraklarında ikamet eden Rum Ortodoks dinine mensup Türk uyrukları ile Yunan topraklarında ikamet eden Müslüman Yunan uyruklarının 1 Mayıs 1923'ten itibaren mübadelesine başlanacaktır ancak sözleşme gereği mübadeleye nezaret edecek karma komisyonun kuruluşunda yaşanan gecikmeler ve barış antlaşmasıyla birlikte buna bağlanan diplomatik belgelerin imza ve onanma süreçlerinin Temmuz- Ağustos aylarına sarkması, mübadelenin tatbikini Ekim ayına kadar sarkıtmıştır. Bu nedenlerden dolayı oluşturulan Karma Mübadele Komisyonu çalışmalarına ancak 7 Ekim 1923'te başlayabilmiştir. Mübadelenin Doğu Karadeniz'de tatbik edilmesinde üç önemli istasyon vardı. Bunlar Trabzon, Giresun ve Samsun limanlarıydı. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumların nakil işlemlerinde ilgili devletlerin, Karma Komisyon üyelerinin yansıra ABD kökenli Yakındoğu Yardım Cemiyeti de aktif rol almaktaydı. Bu cemiyetin Türkiye'deki üyeleri ile Yunanistan'dakiler arasında yapılan yazışmalar mübadelenin tatbik sürecinde yaşanılan zorluklar, ortaya konan tutumlar ve nakledilenlerin miktarıyla ilgili önemli veriler sunmaktadır.

* Profesör Doktor, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih Bölümü, h.oksuz@ktu.edu.tr

Mübadelenin tatbik edilmeye başlandığı 1923 sonundan itibaren nakil işlemlerinin tamamlandığı 1925 yılı ocak ayına kadar Türkiye'den Yunanistan'a toplamda 182.425 kişi gitmiştir. Bu kapsamda Doğu Karadeniz'in üç önemli merkezinden yapılan çıkışların illere göre dağılımı şöyledir: Samsun: 26.937, Giresun: 4.315, Trabzon: 4.857. ABD kaynaklarına yansıyan ve toplamda 36.109 kişiye tekabül eden bu rakam Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan Rum nüfusun toplam sayısını ifade etmemektedir çünkü Milli Mücadele'nin kazanılmasından sonra, yani 1922 yılı sonları itibarıyla özellikle şehirlerde yaşayanlar ve kırsalda da çetecilik faaliyetlerinde bulunanlar değişik yöntemler ve destek de alarak bölgeyi terk etmiş; ya İstanbul ve Doğu Trakya'ya ya da doğrudan Yunanistan'a göç etmiştir. Belgelere yansıyan miktarlar daha çok iç bölgelerde yaşayan ve Karma Komisyon marifetiyle nakil işlemi gerçekleştirilenlerdir.

30 Ocak 1923'te imzalanan Mübadele Sözleşmesi'nde İstanbul'da oturan Rumlar ile Batı Trakya'da oturan Müslümanlar etkilenmeyecektir. Lozan Antlaşması'yla birlikte Gökçeada ve Bozcaada'daki Rumlar da mübadeleden muaf tutulmuştur. Bunların dışında kalan ve mübadele kapsamına alınıp Yunanistan'a gitmiş olanların sayısı yaklaşık 1.200.000, Türkiye'ye gelen Müslümanların sayısı ise 360.000 civarındadır. Yunanistan'da 1928 yılında yapılan nüfus sayımında "Pontus" olarak nitelendirilen Doğu Karadeniz Bölgesi'nden Yunanistan'a 182.169 kişinin göç ettiği anlaşılmaktadır. Yunanistan'a giden Doğu Karadeniz Rumlarının büyük bölümü Selanik ve çevresine yerleştirilmiştir. Bir bölümü de Batı Trakya coğrafyasına iskân edilmiştir.

KAYNAKLAR: Nurettin Çakıcı, "Trabzon'da Nüfusun Gelişimi ve Dönüşümü", **Trabzon Tarihi**, C 2, ed. Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Kenan İnan, Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2022; NARA, Microcopy: 363, Roll: 6, 767.68115/44; Hikmet Öksüz, "Pontusçuluğun Sonu: Nüfus Mübadelesi", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed. Veysel Usta, Trabzon: Serander Yayınları, 2007, s. 431-433.

HOW MANY GREEKS FROM THE EASTERN BLACK SEA REGION WENT TO GREECE DURING THE POPULATION EXCHANGE AND WHERE WERE THEY SETTLED?

After the end of the military phase of the National Struggle between 1919 and 1922, a significant part of the Greek population in the country withdrew from the region with the support of the Entente States and migrated to Greece. Because the process that developed with the Pontic revolt also destroyed the culture of coexistence between Turks and Greeks in Anatolia, which had been established for centuries. Therefore, it was inevitable to produce radical solutions in the process leading to the Lausanne Peace Conference. Accordingly, the Convention Concerning the Exchange of Turkish and Greek Populations was signed on 30 January 1923. Accordingly, as of 1 May 1923, it was decided to start the exchange of Turkish nationals belonging to the Greek Orthodox religion residing in Turkish territory and Muslim Greek nationals residing in Greek territory, except for the exempted settlements. However, the delays in the establishment of the joint committee that would oversee the exchange in accordance with the agreement and the delay in the signature and ratification processes of the diplomatic documents attached to the peace treaty until July and August delayed the implementation of the exchange until October. For these reasons, the Joint Exchange Committee could only start its work on 7 October 1923. There were three important terminal stations for the implementation of the exchange in the Eastern Black Sea region. These were Trabzon, Giresun and Samsun harbours. In addition to the states involved and the members of the Mixed Commission, the US-based Near East Relief Society also played an active role in the relocation of the Greeks in the Eastern Black Sea Region. The correspondence between the members of this society in Türkiye and those in Greece provides important data on the difficulties encountered during the implementation of the exchange, the attitudes of the parties and the amount of people relocated.

From the end of 1923, when the exchange began to be implemented, until January 1925, when the transfer procedures were completed, a total of 182,425 people departed from Türkiye to Greece. In that respect, the distribution of the

number of departures from the three important centres of the Eastern Black Sea Region according to the provinces is as follows: Samsun: 26,937, Giresun: 4,315, Trabzon: 4,857. These figures as reported in the US sources, equates to 36,109 people in total. But that does not represent the total number of the Greek population living in the Eastern Black Sea Region. Because by the end of 1922, after the victory of the War of Independence, especially those who lived in the cities and those who were involved in gang activities in the countryside left the region with various methods and support. They migrated either to Istanbul and Eastern Thrace or directly to Greece. The amounts reflected in the documents are mostly those who lived in the interior and were transferred by the Joint Committee.

Signed on 30 January 1923, the exchange convention did not include the Greeks living in Istanbul and the Muslims living in Western Thrace. With the Treaty of Lausanne, the Greeks in Gökçeada and Bozcaada were also exempted from the population exchange. The number of people who were not exempted and who were included in the scope of the exchange and went to Greece was approximately 1.200.000, while the number of Muslims who came to Türkiye was around 360.000. According to the population census conducted in Greece in 1928, 182.169 people had been relocated to Greece from the Eastern Black Sea Region, labelled as 'Pontus'. Most of the Eastern Black Sea Greeks who travelled to Greece were settled in and around Thessaloniki. Some of them were also settled in Western Thrace.

SOURCES: Nurettin Çakıcı, "Trabzon'da Nüfusun Gelişimi ve Dönüşümü", **Trabzon Tarihi**, C 2, ed. Hikmet Öksüz, Veysel Usta ve Kenan İnan, Trabzon: Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2022; NARA, Microcopy: 363, Roll: 6, 767.68115/44; Hikmet Öksüz, "Pontusçuluğun Sonu: Nüfus Mübadelesi", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed. Veysel Usta, Trabzon: Serander Yayınları, 2007, s. 431-433.

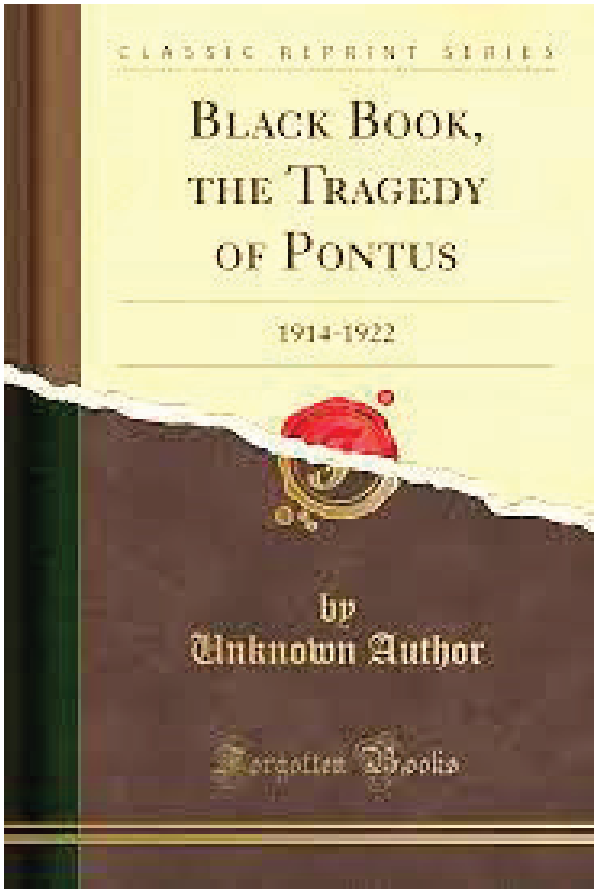

Pontusçuluğun ünlü propaganda kitaplarından biri

PONTUSCULAR HANGİ PROPAGANDA KİTAPLARINI YAYIMLADILAR?

Hayati AKTAŞ*

18. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen Fransız İhtilali ile doğan milliyetçilik akımı Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemiş, İmparatorluk bünyesinde yaşayan çeşitli etnik unsurlar ayaklanarak bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Osmanlı topraklarında yaşayan Rum vatandaşlar da ayrılıkçı hareketlere kapılmışlardır. Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulma süreci Osmanlı'nın Balkanlar'daki hakimiyetini kaybetmesiyle sonuçlanmış sıra Anadolu topraklarına gelmiştir. Anadolu'daki Ermeni ve Rum azınlık bağımsız devlet kurmak için birbiriyle yarışmış, bu mücadele her türlü siyasi, askeri, ekonomik, demografik alanlarda yürütülmüştür. Rumlar Megali İdea fikrinin hayata geçirilme fırsatının doğduğuna inanmış ve politikasını bu bağlamda hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu amacın içinde doğu Karadeniz Bölgesinde bir Pontus Devleti kurulması önemli bir yer tutmaktadır.

Pontus Propagandasına Yönelik Olarak Hangi Kitaplar Yayımlandı?

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ve özellikle Paris Barış Konferansı döneminde Yunanistan tüm birimleriyle yoğun propaganda faaliyetine girişerek Doğu Karadeniz bölgesinde bir Pontus Rum Cumhuriyeti kurma düşüncesini hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu girişimin en önemli unsurlarından biri olarak da İngiltere'nin Ermeni Meselesinde kullandığı etkili propaganda yöntemi olan basın ve yayın araçlarını seçmiştir. Yunan hükümeti bizzat desteklediği ve yönlendirdiği çeşitli örgüt ve cemiyetlere Siyak Kitap adlı kitaplar hazırlattırıp 1919-22 tarihleri arasında yayımlatmıştır.

* Profesör Doktor, Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü, aktas@ktu.edu.tr

1. Black Book: The Tragedy of Pontus (1914-22)

Yayına hazırlayan: Central Council of Pontus. 15 Paparigopoulo Street, Atina, 1922. 32 s.

Black Book adlı kitap; Yunanistan'ın başkenti Atina'da 14 Ocak 1922 tarihinde Pontus merkez konseyi tarafından hazırlanıp yayımlanmıştır. Kitap; önsöz ve istatistikler, 1921 yılına ait birkaç kısa not, Bafra Trajedisi, Ünye Trajedisi ve Yargılanan ve Mahkum adlı beş bölümden oluşmaktadır.

Bu kitapta eski çağlardan beri kaderleri ve misyonları bağımsızlık uğruna savaşmak olan, özgürlük ve medeniyet yolunda ıstırap çeken bu küçük ve asil millete Türklerin yapmış olduğu kötülüklerin gerçek fotoğrafının medeni dünyaya duyurulması olduğu yönünde ifadeler mevcuttur. 1914 yılından bu yana planlı ve kasıtlı olarak Anadolu'daki yerel yöneticiler kanalıyla milyonlarca Rum ve Ermeni'nin katledilmesine sebep olduğu iddia edilmektedir. İstatistikler bölümünde Rum nüfusu ile ilgili abartılı rakamlar yer almaktadır. İki, üç ve dördüncü bölümlerinde Karadeniz kıyılarının Bafra, Ünye v.b. bölgelerinde yapıldığı iddia edilen Atina mahreçli katliam ve mezalim raporları yer almaktadır.

2. The Black Book of The Sufferings of The Greek People in Turkey (From The armistice to The End of 1920)

Yayına Hazırlayan: Ecumenical Partiarchate. Patrikhane Basımevi, İstanbul 1920. 177 s.

Kitap önsöz ve ardından A, B ve C bölümlerinden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti ve Milli Mücadeleciler aleyhine kamuoyu oluşturmak üzere kaleme alınmış ifadelerle doludur. Milli mücadelenin başlamasıyla Pontusçuluk faaliyetlerinin baskı altına alınmasının Hristiyan Rumların özgürlük mücadelesine karşı yapılmış bir zulüm olarak nitelendirilmektedir. Kitapta Türk zulmü hiçbir geçerli kanıt olmaksızın ve akıllara değil vicdanlara yönelik abartılı ve acıklı ifadelere yer verilmektedir.

3. Hellenism in Pontus

Yayına Hazırlayan: D. Zervos. Hestia Basımevi, Atina 1920. 30 s.

Bu kitapta Pontus'un tarihi geçmişi anlatılarak Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayanları Helen ırkına bağlamakta, bölgedeki ekonomik hayatın Rumların girişimci ruhundan kaynaklandığını ileri sürmekte, Trabzon Komnenos Krallığı ile Yunan Helenliği arasında sıkı bağ kurmaya çalışmaktadır.

4. Martyrdom of the Pontus and International Public Opinion

Türkçe adı Pontus Şehitleri ve Uluslararası Kamuoyu olan kitap; Pontus devleti kurulması için verilen sözleri ve bu uğurda gerçekleştirilenleri ele almaktadır. Kitabın hazırlanış tarihi Milli Mücadelede Sakarya Zaferi'nin kazanıldığı zamana denk geldiğinden Pontusçular başarılı olma ihtimalini kaybettiklerinin farkında olarak Wilson Prensipleri üzerinden bağımsızlığı hedeflemişlerdir. Türk yönetimleri Rum eğitim kurumlarını ihmal etmekle suçlanmış, Pontusçuluğun yalnızca Batılı devletlerin desteği ile gerçekleşebileceği vurgulanmıştır.

Bu kitaplar Yunanistan Devleti başta olmak üzere Müttefik devletler, Fener Rum Patrikhanesi ve diğer ayrılıkçı Pontus çeteleri tarafından bağımsız devlet kurma girişimlerinin bir yandan siyasi altyapısının hazırlanması, öte yandan uygulamanın gerçekleştirilmesi için dört koldan yaptıkları propaganda faaliyetinin açık bir tezahürüdür.

KAYNAKLAR: Hayati Aktaş, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitaplar", içinde **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed: Usta, V. Serander Yayınları, Ankara 2007. ss. 275-297; **Black Book, The Tragedy of Pontus (1919-1922)**, Atina; D. Zervos, **Hellenism in Pontus, Caucasus and Southern Russia**, Athens Printing Office, 1920; **The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey from the Armistice to the End of 1920**, Constantinople, Press of the Patriarchate, 1920; **The Martydom of the Pontus and Internaational Public Opinion**, League of Nations Archieves, Geneva 1922.

WHICH PROPAGANDA BOOKS DID THE PONTIC SEPARATISTS PUBLISH?

The nationalism movement that emerged with the French Revolution towards the end of the 18th century also affected the Ottoman Empire, and various ethnic groups living within the Empire revolted and struggled for independence. *Rum* [a name deriving from the Turkish word for 'Roman', later used in reference to Greek speakers who inhabited the Ottoman Empire and Republican Turkey] citizens living in Ottoman lands were also caught up in separatist movements. The process of the establishment of Greece as an independent state resulted in the Ottoman Empire losing its sovereignty in the Balkans and later, it was Anatolia that became the battleground between different populations of the empire. The Armenian and *Rum* minorities in Anatolia strove hard to establish independent states, and this struggle had reflections in all political, military, economic and demographic spheres. *Rum*s believed that the opportunity to realize the ideal of Megali Idea had arisen and they sought to put this idea in practice in this context. The establishment of a Pontus State in the eastern Black Sea Region had a key place in this goal.

Books of Pontic Propaganda

After the First World War and especially during the Paris Peace Conference period, Greece mobilized its entire force and engaged in intensive propaganda in its attempt to realize the idea of establishing a Pontic *Rum* Republic in the Eastern Black Sea region. As one of the most important elements of this initiative, Greece chose the press and broadcasting media, which proved to be an effective propaganda method used by Britain in the Armenian Question. Various Pontic separatist organizations and societies were associated with and directly supported and controlled by the Greek government. The government had these groups prepare books called the Black Books and publish them between 1919-22.

1. Black Book: The Tragedy of Pontus (1914-22)

Prepared for publication by the Central Council of Pontus. 15 Paparigopoulo Street, Athens, 1922. 32 pp.

The Black Book was prepared and published by the Central Council of Pontus in Athens, Greece, on January 14, 1922. The book consists of five chapters: preface and statistics, a few brief notes from 1921, the Tragedy of Bafra, the Tragedy of Ünye, and a final chapter titled The Tried and Imprisoned.

This book states its purpose as exhibiting to the civilized world the real picture of the evils done by the Turks to this small and noble nation, whose destiny and mission since ancient times has been to fight for independence and to suffer on the path of freedom and civilization. The book claims that from 1914 onwards, millions of *Rum*s and Armenians were massacred by local administrators in Anatolia in a planned and deliberate manner. The statistics section contains exaggerated figures about the *Rum* population. Chapters two, three and four contain reports of massacres and atrocities allegedly committed in Bafra, Ünye and other places by the Black Sea coast, with all reports originating from Athens.

2. The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey (From the Armistice to the End of 1920)

Prepared for publication by the Ecumenical Partiarchate. Patriarchate Press House, Istanbul 1920. 177 pp.

The book consists of a preface followed by sections A, B and C. It is full of statements intended to rally public opinion against the Ottoman Empire and the National Struggle. The suppression of Pontic separatist activities after the beginning of the National Struggle is depicted as a persecution against the struggle for freedom of the Christian *Rum*s. The book includes exaggerated statements on Turkish persecution, presented in a tragic manner but without any valid evidence and aimed at the reader's conscience rather than the mind.

3. Hellenism in Pontus

Prepared for publication by D. Zervos. Hestia Press, Athens 1920. 30 pp.

This book narrates the history of Pontus, links the inhabitants of the Eastern Black Sea region to the Hellenic race, asserts that the economic life in the region was sustained thanks to the entrepreneurial spirit of the Greeks, and tries to establish a close connection between the Komnenos Kingdom of Trabzon and Greek Hellenism.

4. Martyrdom of the Pontus and International Public Opinion

The book, the Turkish title of which is "Pontus Şehitleri ve Uluslararası Kamuoyu", concerns the promises made for the establishment of a Pontus state and what was put into practice for this purpose. Since the date of the book's preparation coincided with the time of the Turkish victory in the Battle of the Sakarya against the Greek forces (August-September 1921), the Pontic separatists were aware that they had lost the possibility of success and aimed to obtain their independence through reference to Wilson's Principles. Turkish administrations were accused of neglecting Greek educational institutions, and it was emphasized that the Pontic ideal could only succeed with the support of Western states.

These books clearly illustrate the propaganda activities carried out by the Allied states, especially the Greek State, the Greek Patriarchate of Fener, and other Pontic separatist gangs, to prepare the political background for the attempts to establish an independent state. The books also constitute examples of the Pontic separatist attempts to put their plans into practice.

SOURCES: Hayati Aktaş, "Doğu Karadeniz Bölgesinde Pontus Devleti Kurma Çabaları ve Bu Amaçla Hazırlanan Propaganda Kitaplar", içinde **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, ed: Usta, V. Serander Yayınları, Ankara 2007. ss. 275-297; **Black Book, The Tragedy of Pontus (1919-1922)**, Atina; D. Zervos, **Hellenism in Pontus, Caucasus and Southern Russia**, Athens Printing Office, 1920; **The Black Book of the Sufferings of the Greek People in Turkey from the Armistice to the End of 1920**, Constantinople, Press of the Patriarchate, 1920; **The Martydom of the Pontus and Internaational Public Opinion**, League of Nations Archieves, Geneva 1922.

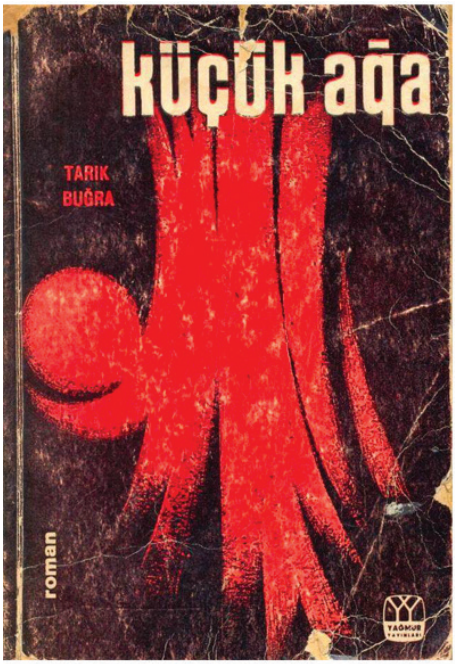
küçük ağa
TARIK BUĞRA
roman

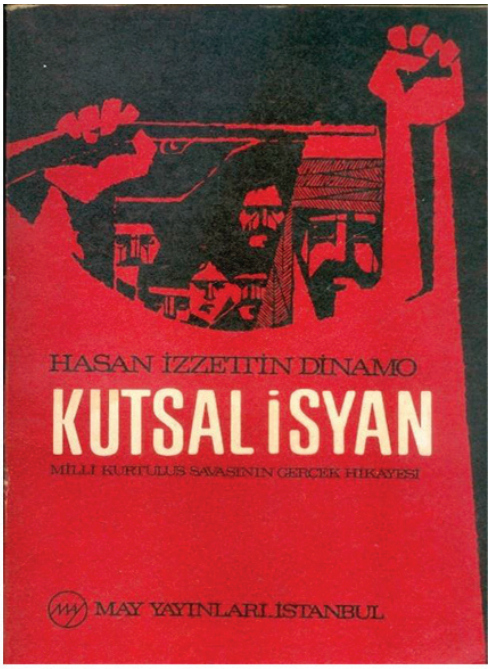
HASAN İZZETTİN DİNAMO
KUTSAL İSYAN
MİLLÎ KURTULUŞ SAVAŞININ GERÇEK HİKAYESİ
MAY YAYINLARI İSTANBUL

YORGUN SAVAŞÇI
Kemal Tahir

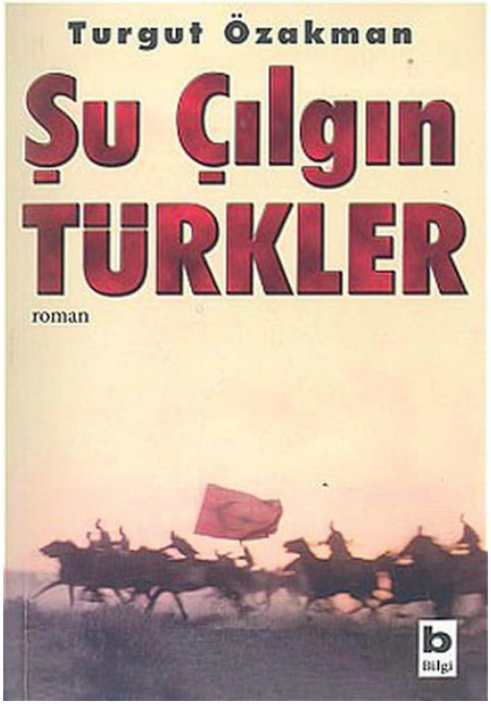
Turgut Özakman
Şu Çılgın TÜRKLER
roman
Bilgi

"KURTULUŞ" ROMANLARINDA "PONTUS HÜLYASINA" NASIL YAKLAŞILDI?

Eminalp MALKOÇ*

Yakın dönem -hatta en yakın dönem- Türkiye tarihi literatüründe tarih ve roman ilişkisi; tarihi roman, tarihi romanların nasıl yazılması ya da yazılmaması üzerine çeşitli tartışmaları izlemek mümkündür. Üstelik 20. yüzyılın ilk çeyreği itibariyle kendini gösteren Türkiye'deki dönüşümün (ideolojik görünen aynı zamanda sürecin isimlendirilmesine de yansıyan aslında içi doldurulamamış tartışmaların gözetilmemesi şartıyla) hikayesini konu alan roman-tarih düzleminin temel sorunlarından biri, tabandan tepeye uzanan Mustafa Kemal odaklı destansı varolma/yaşam mücadelesininin yani özetle "destansı"nın nasıl yazıya dökületeceği, işleneceği ve işlenmesi gerektiğidir. Öte yandan bu destansı tarihsel gelişmelerin, kalemi eline alan roman yazarını kısa sürede içine çekmesi ve dolayısıyla roman yazma kurallarıyla kurgunun adeta büyülü dokunuşla tarihe dönüşmesi, kuşkusuz tartışmaları roman kurgusu mu tarihsel gerçeklik mi çizgisine çekmektedir.

Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı romanlarında "Pontus" adı ve konusunun çok sınırlı geçtiği/işlendiği gözlemlenebilmektedir. Romanların genellikle "işgal İstanbul'unu" ve Batı Anadolu gelişmelerini konu almalarının böyle doğal bir sonuç doğurduğu düşünülebilir. Ancak romanlara referans olan ya da esinlenilen tarihsel gelişmeler açısından yaklaşıldığında, Mütareke dönemi ve hemen sonrasında ülkenin/Anadolu'nun bütünlüğü ön plana konulduğunda böyle bir sonuç ve bunun olağan karşılanıp karşılanamayacağı tartışmaya açılabilir. Bununla birlikte Kemal Tahir, Tarık Buğra, Turgut Özakman ve özellikle Hasan İzzettin Dinamo gibi bazı isimlerin eserlerinde bu tartışmanın açılmasına fırsat vermedikleri ya da vermemeyi başardıkları ileri sürülebilir.

* Doçent Doktor, İstanbul Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, malkocem@itu.edu.tr

Nitekim Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı* romanının kahramanı Cemil'in zihninde ülkenin parçalanmışlığı ile yüzleşmesini aktarırken bu parçalanmışlığın bir parçası olarak Pontus'u seslendirmiş ve ülke bütünlüğünün karşı karşıya kaldığı manzara içinde Pontus'u ihmal etmemişti. Tarık Buğra ise *Küçük Ağa*'da karakterlerin diyalogları üzerinden romanın bütününe yayılan istihbari çalışmalardan örgütlenme çabaları ve öngörülen coğrafyaya kadar (hatta Pontus karşıtı Rumları dahi içeren) kısa ve özlü bir Pontus rüyası örgüsü oluşturmuştu. Aynı yaklaşıma (kapağında roman olarak sunulan, yazarının ise Millî Mücadele'nin romanı şeklinde tanımladığı) Özakman'ın -romanımsı tarih anlatımı yönü ağır basan- Şu Çılgın Türkler'inde de karşılaşılmaktadır.

Mevcut tablo içinde köken olarak da Karadeniz sahil şeridine ait bir isim olan Hasan İzzettin Dinamo ister istemez farklı konum işgal etmektedir. Zira sekiz ciltlik yine romanımsı tarih anlatımı olarak tanımlanabilecek *Kutsal İsyan* eserinde konuyu Mustafa Kemal Paşa özelinden uluslararası boyut ve destekçilerine kadar bütün farklı boyutlarıyla işlemişti. Dinamo, Tarık Buğra'nın ifadeleriyle "Pontos mu Pontus mu, ne karın ağrısı ise"den büyük ölçüde Pontos'u tercih etmiş görünmektedir. Eserinin ilk dört cildinde yoğun olarak Pontos adıyla konuya yaklaşmıştır. Sadece sekizinci cildin "Yeryüzünde Cehennem Cezası" başlığı altında Pontus'u kullanmış, cildin kalanında yine Pontos adına başvurmuştu.

Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı romancılığında konu, örgünün yaşandığı coğrafya, karakterler ve tabii ki yazarın yaklaşım, vizyon ve bakış açısı ya da tercihleri doğrultusunda Pontus'un pek konu edilmediği izlenebilmektedir. Buna karşın az sayıda olduğu anlaşılan bazı yazarların ise bir şekilde konuya değindikleri görülmektedir. Kurtuluş romanları düzleminde -romanımsı tarih ve benzeri tartışmalara girilmeksizin yaklaşıldığında- bir diğer ifadeyle büyük resme bakıldığında her ne kadar sayıları az olsa da eserlerde/romanlarda Pontus konusuna her yönüyle üstelik kurguyu da aşar düzeyde ulaşılabildiği iddia edilebilir.

KAYNAKLAR: Kemal Tahir, **Yorgun Savaşçı,** Bilgi Yayınları, İstanbul 1973; Tarık Buğra, **Küçük Ağa**, İletişim Yayınları, İstanbul 2021; Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, Bilgi Yayınları, İstanbul 2005; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyan**, May Yayınları, İstanbul 1971.

HOW WAS THE "PONTUS DREAM" APPROACHED IN THE PERIOD'S NOVELS?

In recent Turkish historiography literature, it is possible to follow various discussions on the relationship between history and novel, and how historical novels should or should not be written. One of the main problems of the novel-history debate, which deals with the story of the transformation in Turkey that manifested itself as of the first quarter of the 20th century, is how to put into writing the epic struggle for existence focused on Mustafa Kemal while panning the narrator's voice from bottom to top. Besides, the fact that these epic historical discussions draw the novelist into himself immediately blurs the boundary between writing a novel and a historical nonfiction.

It can be observed that the name and topic of "Pontus" are mentioned/treated very limitedly in the novels of the National Struggle. It can be thought that this is a natural result of the fact that novels generally focus on "occupied Istanbul" and the events in Western Anatolia. However, when the novels are approached in terms of the historical developments that are referenced or inspired, and when the integrity of the country/Anatolia during the Armistice period and its immediate aftermath is brought to the fore, such a result and whether it can be considered normal can be open to discussion. On the other hand, some authors such as Kemal Tahir, Tarık Buğra, Turgut Özakman and especially Hasan İzzettin Dinamo address this issue in their works already explicitly.

As a matter of fact, while Kemal Tahir narrated the confrontation of Cemil, the hero of the novel *Yorgun Savaşçı*, with the fragmentation of the country, he gave Pontus as an example as a part of this fragmentation and did not neglect Pontus in the landscape that the integrity of the country faced. Tarık Buğra, on the other hand, created a short and concise Pontus dream pattern in his novel *Küçük Ağa*, through the dialogues of the characters, which included organizational efforts that spread throughout the novel, and even included anti-Pontus Greeks. The same approach is also encountered in Özakman's novel *Şu Çılgın Türkler*, which is presented as a novel on its cover and defined by its author as a novel of the National Struggle.

On the other hand, Hasan İzzettin Dinamo, a writer originally from the Black Sea coastline, inevitably occupies a different position. In his eight-volume work, *Kutsal İsyan*, which can be described as a novel-like historical narrative, he dealt with the subject in its different dimensions, from Mustafa Kemal Pasha to the international supporters of the subject. Dinamo seems to have preferred the word Pontos over Pontus. Tarık Buğra had put it: "Pontos or Pontus, whatever a stomachache it is." In the first four volumes of his work, Dinamo intensively approached the subject under the name Pontos. He used the wırd Pontus only in the eighth volume under the title of "Hell Punishment on Earth," and again used the name Pontos in the rest of the volume.

It can be observed that Pontus is not mentioned much in the novels on the National Struggle, depending on the subject, geography, characters of the novel, and approach or perspective of the author. On the other hand, it seems that a small number of authors have touched on the subject in some way. Although they are few in terms of novels of the period, it can be claimed that the Pontus issue is touched upon in every aspect in the works/novels.

SOURCES: Kemal Tahir, **Yorgun Savaşçı,** Bilgi Yayınları, İstanbul 1973; Tarık Buğra, **Küçük Ağa**, İletişim Yayınları, İstanbul 2021; Turgut Özakman, Şu Çılgın Türkler, Bilgi Yayınları, İstanbul 2005; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyan**, May Yayınları, İstanbul 1971.

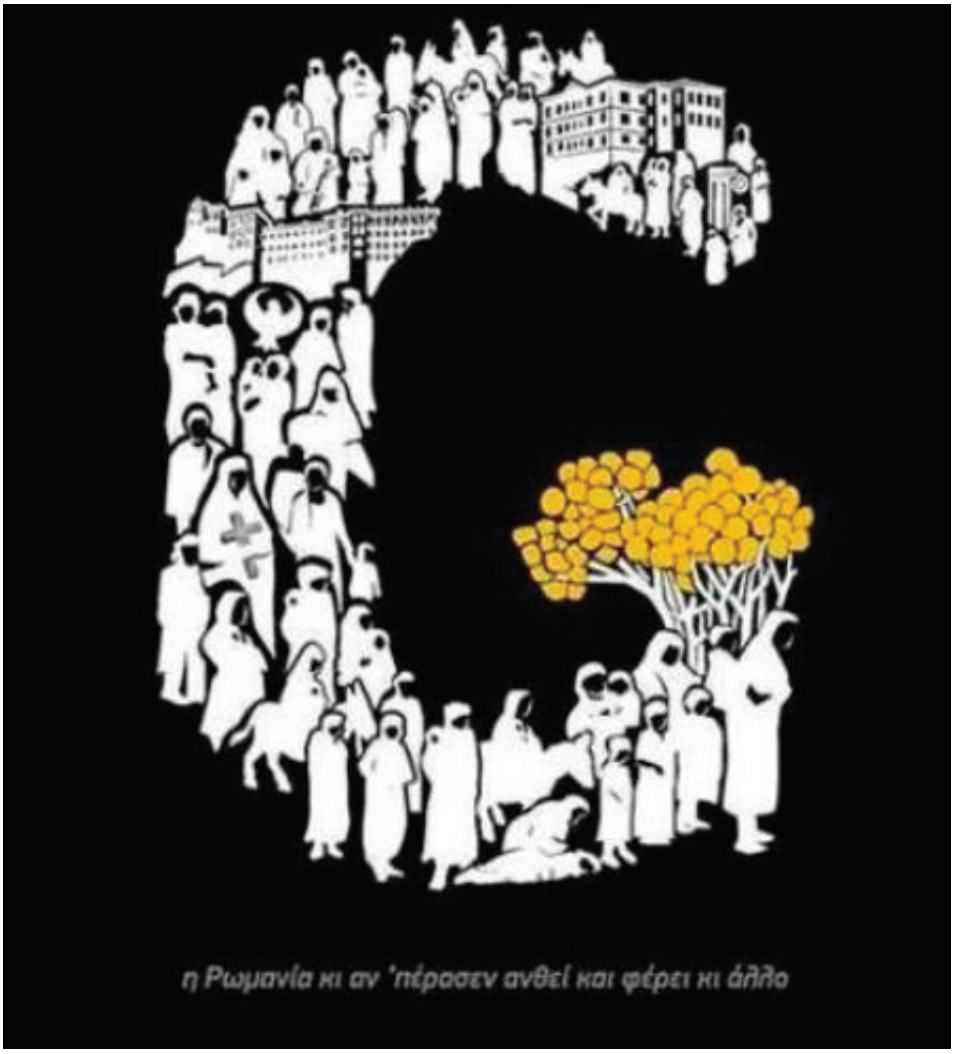

Yeni Pontusçuların asılsız Rum soykırımı sembollerinden biri
Kaynak: https://www.paokfc.gr/en/news/20200519-101-xronia-apo-ti-genoktonia-ton-pontion, erişim tarihi 10/12/2022)

YENİ PONTUSÇULUK NEDİR? ASILSIZ PONTUS SOYKIRIMINI HANGİ ÜLKELER TANIDI?

Hadiye YILMAZ ODABAŞI*

Yeni Pontusçuluk, bir anlamda 1840'lardan itibaren gelişen ve Millî Mücadele neticesinde sona eren tarihi Pontusçuluk'un diriltilmesidir. Ancak aradan geçen yüz yılda değişen dünya dengelerine paralel olarak Pontusçuların hedefleri de değişmiştir. Yeni Pontusçuluğun başlıca iddiası 353 bin Pontus Rum'unun soykırıma uğratılmış olduğudur. Böylece Türkiye uluslararası toplum karşısında itibarsızlaştırılmak ve Türk devletinden maddi tazminat alabilmek hedeflenmektedir. Ayrıca tıpkı Ermeni Meselesi gibi hayali bir Pontus Meselesi yaratılarak uluslararası politika açısından Türkiye'nin dış politik manevra yeteneği zaafa uğratılmak istenmektedir. Yunanistan'ın Yeni Pontusçuluğa dair ilk siyasî girişimi 1982 yılının 26 Eylül-3 Ekim tarihleri arasında Selanik'te "Anadolu Faciasının 60. Yıldönümü" başlığıyla bir konferans düzenlemek olmuştur. 1985 yılı Eylül'ünde ABD'de Anavatanları Özgürlüğe Kavuşturma Uluslararası Komitesi tarafından, Türkiye'nin Ankara ve çevresinden ibaret olduğu, Ege, İstanbul, Marmara ve Kıbrıs'ın Yunan toprağı; Hatay ve İskenderun'un Suriye toprağı; Trabzon ve Rize'nin ise Rum-Pontus Cumhuriyeti olarak gösterildiği bir harita yayımlanmıştır. 31 Temmuz-7 Ağustos 1988'de de yine Selanik'te Pontuslular II. Dünya Kongresi toplanmış, Yunanistan Pontus Dernekleri Birliği ve Kongre Organizasyon Komitesi Başkanı Tanimanidis, amaçlarının "Pontus kökenli kültür mirasını korumak ve Karadenizli gençliğe tarihi ve olayları öğretip Pontus Rumluğu ülküsünü canlı tutmak" olduğunu açıklamıştır. Yunanistan'ın iktidar partisi PASOK konuyla ilgili açıklama yaparak başlıca hedeflerinin Pontus soykırım davası için uluslararası bir mahkeme kurulmasını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Yunanistan, 1990'da Türklerin çoğunlukta olduğu yerlere

* Profesör Doktor, Üsküdar Üniversitesi, Tarih Bölümü, hadiye.yilmazodabasi@uskudar.edu.tr

Doğu Karadeniz'den gelen Rumları yerleştirmeye başlamış, aynı yıl Yunanistan Eğitim Bakanlığı 14 Eylül'ün Küçük Asya'da Kurtarılmış Vatanlar Günü olarak anılmasına yönelik tüm okullara bir genelge göndermiştir. 1990'da Pan Helenik Pontuslular Derneği tarafından Avrupa Parlamentosu'nun Strazburg'daki binasında Türkiye aleyhinde bir sergi açılırken, 1991'de de Almanya'da Alman Pontus Dernekleri Federasyonu tarafından "1916-1923 Yılları Arasında Katledilen Pontuslular" başlıklı bir fotoğraf sergisi açılmıştır. 14-24 Mayıs 1992'de Selanik'te tüm Pontus derneklerinin katıldığı III. Dünya Pontuslular Kongresi toplanarak Gümülcine'deki Türk Başkonsolosluğu'na bir yürüyüş düzenlenmiştir. Kongrenin açılışında konuşan Yunan Başbakan Papandreu'nun soykırım iddiası Yunan Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Kasım 1993'te Selanik'te "Pontus Helenizmi Tarihi Sempozyumu", 27- 29 Kasım 1993'te yine Selanik'te "Küçük Asya Helenizmi Kongresi" toplanmıştır. 1993 yılında Abdi İpekçi Türk-Yunan Dostluk Ödülü'nün Pontus'un Yitik Kızı Tamama adlı kitabıyla Yorgo Andreadis'e 229 verilmesi de dikkat çekicidir. Çünkü bu eser, Türk tezinin aksine Doğu Karadeniz Rumlarının Türklerin mezalimine uğradığı iddiasındadır. 1995 yılı Mayıs'ında Atina'da Abdi İpekçi Türk-Yunan Dostluk Ödülü ise köşe yazısı dalında Ömer Asan'a verilmiştir. Asan, 1996'da yayınlanan *Pontus Kültürü* adlı kitabıyla, Türkiye'de ilk defa "Pontus" konusunda Yunan iddia ve tezlerini besleyen bir çalışmaya imza atmıştır.

Yeni Pontusçuluk siyasetinin gelişimi açısından 1994 yılı bilhassa önemlidir. 24 Şubat 1994'te Yunan Parlamentosu oybirliğiyle "19 Mayıs Pontus Soykırımını Anma Günü" kanununu kabul etmiştir. Sözde Soykırım Anma Günü'nün Yunan Parlamentosunda kabulünden önce 16 Ocak 1994'te Sümela Pontuslular Derneği Selanik'te bir "Soykırım Paneli" yapmıştır. 23 Şubat 1994'te de New York Senatörü tarafından Amerikan Senatosu'na "Pontus Rumları İçin İnsanî Bir Yardım Çağrısı" başlıklı bir yasa tasarısı sunularak masum kurbanlar olarak nitelenen Rumlara yapılacak yardım için ABD'nin uluslararası alanı örgütlemesi çağrısında bulunulmuştur. Yunan Parlamentosunun Soykırım Anma Kararını takiben faaliyetler artmıştır. 1995'te Yunan Cumhurbaşkanı'nın kararnamesiyle diasporadaki Yunanların temsilcisi olma iddiasındaki Dünya Helenler Konseyi kurulmuştur. 15 Ağustos'unda Sümela'da Karadeniz Helen Toplulukları I. Kongresi toplanmış ve 1997 yılının Haziran'ında Yunan Meclis Başkanı Apostolos Kaklomanis tarafından, Türklerin yoğun olarak bulunduğu

İskeçe'de bir Pontus Anıtı'nın açılışı yapılmıştır. Üç ay sonra 20-28 Eylül 1997'de Trabzon'da "Din-Bilim ve Çevre Sempozyumu, Karadeniz'i Kurtarma Çevre Kirliliği Sempozyumu" adı altında II. Helen Kongresi toplanmıştır. 24 Şubat 1998'de bu kez BM'de özel statüye sahip olan "Halkların Hakları ve Kurtuluşu için Uluslararası Birlik" hazırladığı bir bildiriyi BM Genel Sekreteri'ne sunarak Yeni Pontusçuluğun BM'ye taşınmasını sağlamıştır.

2000'li yıllarda Yeni Pontusçuluğun hız ve ivme kazanmış bir biçimde geliştiği görülmektedir. 2005 yılının ağustos ayında Yunanistan hükümeti "Pontus Soykırımı ve Helenizmin Yönelimi" adlı bir dersi lise müfredatına koyarak Yeni Pontusçuluğun genç nesiller arasında yaygınlaşması amacıyla önemli bir adım daha atmıştır. 8 Mayıs 2006'da ise Selanik'te Atatürk Evi ve Türk Başkonsolosluğunun hemen yakınına bir Pontus Soykırım Anıtı dikilmiştir. 15 Ağustos 2010'da on yıllar sonra ilk kez Sümela Manastırı'nda bir günlük ayin yapılmış, ayindeki konuşmasında Patrik Bartholomeos "Pontus'ta hayatını kaybeden kardeşlerimiz" ifadesiyle Sözde Pontus Soykırımının yüzüncü yılı olan 2019'da Yunanistan ve dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan Yeni Pontusçu kurum ve kuruluşlar pek çok etkinlik düzenlemiştir. Yeni Pontusçuluğun amaçlarını gerçekleştirmek için de Yunanistan'da ve başka pek çok ülkede çok sayıda dernek kurulmuştur. Bugün bu derneklerin sayısı 400'e ulaşmıştır. Başta Yunanistan olmak üzere Pontusçu pek çok derneğin kurulduğu ülkeler arasında ABD, Kanada, Avustralya, Almanya, Rusya, Ermenistan, Ukrayna, Gürcistan, Kazakistan ve Kıbrıs bulunmaktadır.

Asılsız Pontus Soykırımını parlamentosunda tanıyan ilk ülke Yunanistan olmuştur. Yunan Parlamentosu 24 Şubat 1994'te oybirliğiyle 2193 sayılı kanunla Pontus Soykırımını "Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak 1916'da başlayan 1923'te biten Pontus Soykırımını daha da vahşice ve sistematik olarak devam ettirdi." Açıklamasıyla tanımıştır. Ermenistan parlamentosu 2015'te sözde Pontus Soykırımını tanıyarak Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden sonra üçüncü ülke olmuştur. 11 Mart 2010'da da İsveç Parlamentosu, 1914-1923 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında yaşayan Ermeni, Süryani/Keldani ve Pontus Rumlarının sözde soykırımını tanıyan yasa tasarısını 131'e 130 oyla kabul etmiştir. Ancak İsveç Parlamentosu 2015 yılında bu kararı geri çekmiştir. Bunların dışında eyaletler düzeyinde sözde soykırıma dair bazı kararlar alınmıştır. Bunlar Avustralya'nın iki eyaleti ve ABD'nin New York,

New Jersey, Pennsylvania, Florida ve Illinois eyaletleridir. Başkenti Sidney olan, Avustralya'nın en büyük eyaleti Güney Avustralya senatosu 2009'da ve Yeni Güney Galler senatosu ise 2013'te sözde Ermeni, Rum ve Süryani soykırımını tanımıştır.

KAYNAKLAR: Nuri Yazıcı, "Yunanistan'ın Yeni Pontusçuluk Politikaları" http://nuriyazici.blogspot.com. tr/2007/12/yunanistanin-yeni-pontusuluk.html; Mesut Çapa, "Türk ve Yunan Yayın Hayatında Pontus Meselesi", **Karadeniz'de İsyan,** Mübadele ve Propaganda, ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019; Hadiye Yılmaz Odabaşı, **Dünden Bugüne Pontusçuluk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2923; https://greekreporter.com/2017/02/17/greek-canadian-senator-housakos-wants-canadiangovernment-to-recognize-pontian-greek-genocide; https://www.aa.com.tr/en/americas/canada-rejects-to-recognize-so-called-pontus-genocide/132410; https://avim.org.tr/tr/Yorum/ISVEC-ERMENI-SURYANI-KELDANI-OLUMLERINI SOYKIRIM-OLARAK-TANIYAN-YASA-TASARISINI-GERI-CEKTI.

WHAT IS THE NEO-PONTICISM? WHICH COUNTRIES RECOGNIZED THE SO-CALLED PONTIC GENOCIDE?

In a sense, the new Ponticism is the resurrection of the historical Ponticism, which had emerged during the 1840s and ended as a result of the Turkish National Struggle. However, in parallel with the shifting international balances in the past hundred years, the objectives of the Pontists have also changed. The main claim of the Neo Ponticism is that 353 thousand Pontic Greeks were the victims of genocide. Thus, the aim is to discredit the Turkish state in the eyes of the international community and to obtain financial compensation from the Turkish state. Moreover, just like the Armenian Question, an imaginary Pontic Question is being fabricated in order to weaken Türkiye's foreign political maneuvering capability in terms of international politics. Greece's first political initiative regarding Neo- Ponticism was to organize a conference titled "60th Anniversary of the Anatolian Tragedy" in Thessaloniki between 26 September and 3 October 1982. In September 1985, a map was published in the USA by the International Committee for the Liberation of Homelands, showing Türkiye as consisting of Ankara and its surroundings, with the Aegean, Istanbul, Marmara and Cyprus as Greek territory, Hatay and Iskenderun as Syrian territory, and Trabzon and Rize as the Greek-Pontian Republic. On July 31-August 7, 1988, the Second World Congress of Pontians convened in Thessaloniki. Tanimanidis, President of the Union of Pontic Associations of Greece and the Congress Organizing Committee, stated that their aim was to "preserve the cultural heritage of Pontic origin and to keep the ideal of Pontic Greekness alive by teaching history and events to the Black Sea youth". Greece's ruling PASOK party made a statement on the issue, stating that their main goal is to establish an international tribunal for the Pontic genocide case. In 1990, Greece began to settle Greeks migrated from the Eastern Black Sea region in areas where Turks were the majority, and in the same year, the Greek Ministry of Education sent a circular to all schools to commemorate September 14 as the Day of the Liberated Homelands in Asia Minor. In 1990, the pan-Hellenic Pontian Association opened an exhibition against Türkiye at the European Parliament building in Strasbourg, and in 1991, the Federation

of German Pontian Organizations organized a photo exhibition titled "Pontians Massacred between 1916 and 1923" in Germany. On May 14-24, 1992, the Third World Pontian Congress convened in Thessaloniki with the participation of all Pontian organizations and organized a march to the Turkish Consulate General in Gümülcine (Komotini). Greek Prime Minister Papandreou's claim of genocide was accepted by the Greek Parliament. In November 1993, the "Symposium on the History of Pontic Hellenism" was held in Thessaloniki and on November 27-29, 1993, the "Congress of Asia Minor Hellenism" was held in Thessaloniki. The 1993 award of the Abdi İpekçi Turkish-Greek Peace and Friendship Prize to Giorgo Andreadis for his book "Tamama, the Lost Daughter of Pontus" is also noteworthy. Because, contrary to the Turkish thesis, this work claims that the Eastern Black Sea Greeks had been subjected to atrocities by the Turks. In May 1995, in Athens, the Abdi İpekçi Turkish-Greek Peace and Friendship Prize was awarded to Ömer Asan for his column article. With his book Pontus Culture, published in 1996, Asan has, for the first time in Türkiye, written a work that supports the Greek claims and theses on "Pontus".

The year 1994 is particularly important for the development of the neo-ponticist politics. On February 24, 1994, the Greek Parliament unanimously adopted the law "May 19 Pontic Genocide Remembrance Day". Prior to the adoption of the so-called Genocide Remembrance Day by the Greek Parliament, on January 16, 1994, the Sumela Pontian Association held a "Genocide Panel" in Thessaloniki. On February 23, 1994, a bill entitled "A Humanitarian Appeal for Assistance for the Pontic Greeks" was submitted to the US Senate by a New York Senator, calling for the US to organize the international community to help the Greeks, who were described as innocent victims. Following the Genocide Commemoration Resolution of the Greek Parliament, activities increased. In 1995, by decree of the Greek President, the World Council of Hellenes was established, claiming to represent Greeks in the diaspora. On August 15th, the First Congress of the Hellenic Communities of the Black Sea was convened in Sumela and in June 1997, the Greek Parliament Speaker Apostolos Kaklomanis inaugurated a Pontic Monument in İskeçe (Xanthi), a predominantly Turkish city. Three months later, on September 20-28, 1997, the Second Hellenic Congress convened in Trabzon under the name of "Religion-Science and Environment Symposium, Saving the Black Sea Environmental Pollution Symposium". On

February 24, 1998, the "International Union for the Rights and Liberation of Peoples", which has a special status at the UN, submitted a declaration to the UN Secretary-General and ensured that Neo-Ponticism was presented to the UN.

In the 2000s, Neo-Ponticism seems to have gained momentum. In August 2005, the Greek government took another important step to popularize Neo-Ponticism among the younger generations by introducing a course titled "The Pontic Genocide and the Direction of Hellenism" into the high school curriculum. On May 8, 2006, a Pontic Genocide Monument was erected in Thessaloniki, close to the Atatürk House and the Turkish Consulate General. On August 15, 2010, for the first time in decades, a one-day service was held at the Sumela Monastery, during which Patriarch Bartholomew said "our brothers who lost their lives in Pontus". With this statement, in 2019, the centenary of the so-called Pontic Genocide, Neo- Ponticist institutions and organizations in Greece and various parts of the world have organized many events. Numerous associations have been established in Greece and in many other countries to realize the aims of the neo-Ponticism. Today, the number of these associations has reached 400. Among the countries where many Pontusist associations have been established are Greece, the USA, Canada, Australia, Australia, Germany, Germany, Russia, Armenia, Ukraine, Georgia, Georgia, Kazakhstan and Cyprus.

Greece was the first country to recognize the so-called Pontian Genocide in its parliament. On February 24, 1994, the Greek Parliament unanimously recognized the Pontic Genocide with Law No. 2193, stating that "Mustafa Kemal, by sailing to Samsun on May 19, 1919, continued the Pontic Genocide, which began in 1916 and ended in 1923, even more brutally and systematically." In 2015, the Armenian parliament recognized the so-called Pontic Genocide, becoming the third country after Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. On March 11, 2010, the Swedish Parliament adopted a draft law recognizing the so-called genocide of the Armenians, Assyrians/Chaldeans and Pontic Greeks who lived under the Ottoman Empire between 1914 and 1923 by a vote of 131 to 130. However, the Swedish Parliament retracted this resolution in 2015. Apart from these, some decisions on the so-called genocide have been taken at the provincial governments level. These are the two states of Australia and the US states of New York, New Jersey, Pennsylvania, Florida and Illinois. The Senate of South Australia, Australia's largest state with its capital in Sydney,

recognized the so-called Armenian, Greek and Assyrian genocide in 2009 and the Senate of New South Wales in 2013.

SOURCES: Nuri Yazıcı, "Yunanistan'ın Yeni Pontusçuluk Politikaları" http://nuriyazici.blogspot.com. tr/2007/12/yunanistanin-yeni-pontusuluk.html; Mesut Çapa, "Türk ve Yunan Yayın Hayatında Pontus Meselesi", **Karadeniz'de İsyan,** Mübadele ve Propaganda, ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019; Hadiye Yılmaz Odabaşı, **Dünden Bugüne Pontusçuluk**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2923; https://greekreporter.com/2017/02/17/greek-canadian-senator-housakos-wants-canadiangovernment-to-recognize-pontian-greek-genocide; https://www.aa.com.tr/en/americas/canada-rejects-to-recognize-so-called-pontus-genocide/132410; https://avim.org.tr/tr/Yorum/ISVEC-ERMENI-SURYANI-KELDANI-OLUMLERINI SOYKIRIM-OLARAK-TANIYAN-YASA-TASARISINI-GERI-CEKTI.

PONTUSÇULUK HAKKINDA YAPILMIŞ YAYINLARDAN SEÇMELER*

Kitaplar

I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya, Ed. Mehmet Okur, Bahadır Güneş, Ülkü Köksal, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2017.

Aghatabay, Cahide Zengin, **Mübadelenin Mazlum Misafirleri Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930**, Bengi Yayınları, İstanbul 2007.

Akbal, İsmail, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet**, Serander Yayınları, Trabzon 2008.

Aksu, Fuat, **Türk-Yunan İlişkileri, İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Ankara 2001.

Alan, Gülbadi, **Amerikan Board'ın Merzifon'daki Faaliyetleri ve Anadolu Koleji**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

Albayrak, Haşim, **Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus**, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2003.

Allen, William E.D. – Paul Muratoff, **Kafkas Harekâtı, 1828- 1921, Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

Anderson, John George Clark, **A Journey of Exploration in Pontus**, Lamertin, Libraire-Éditeur, Brussels 1903.

Anderson, Matthew Smith, **The Eastern Question, 1774-1923**, St. Martin's Press, New York 1966.

Andreadis, Yorgo, **Tamama-Pontus'un Yitik Kızı**, Çev. Ragıp Zarakolu), Belge Yayınları, İstanbul 1997.

---

* Bu seçki Dr. Yüksel Küçüker tarafından hazırlanan ve "Pontus Meselesi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi" başlığıyla 2014 yılında yayımlanan çalışmanın Doç. Dr. Hadiye Yılmaz Odabaşı tarafından güncellenmesiyle oluşturulmuştur.

Andreadis, Yorgo, **Temel Garip Todoron (Anadolu'nun Gizli Tarihinden Sayfalar)**, Çev. Sema Sandalcı), Belge Yayınları, İstanbul 1998.

Andreadis, Yorgo, **Pontus'taki Evim**, Çev. Üner Eyüboğlu), Belge Yayınları, İstanbul 2007.

Arı, Kemal, **Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç 1923-1925**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

Arıcı, Sebahattin, **Pontos Mektubu: Mapabra'dan Opheus'a Sevgilerle**, Çizge Tanıtım ve Matbaacılık, İstanbul 2003.

Armenian Pontus: The Trebi- Zond-Black Sea Communities, Ed. Richard G. Hovannisian, Mazda Publishers, Costa Mesa 2009.

Arşiv Belgeleriyle Rum Faaliyetleri 1918-1922, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlarda ve Anadolu'da Yunan Mezalimi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995.

Asan, Ömer, **Pontos Kültürü**, Belge Yayınları, İstanbul 1996.

Atabey, Figen, **Karadeniz'de Türk Donanması: Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Atalay, Bülent, **Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908- 1923)**, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

Augustinos, Gerasimos, **Küçük Asya Rumları, Ondokuzuncu Yüzyılda İnanç, Cemaat ve Etnisite**, Çev.: Devrim Evci, Ayraç Yayınları, Ankara 1997.

Aybars, Ergün, **Trabzon Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Bal, Mehmet Akif, **Hatıralarda Trabzon'un Yakın Tarihi (1860- 1950)**, ABP Yayınevi, Trabzon 2004.

Balcı, Sezai, **Giresun Rumları ve Gayrimüslim Bir Belediye Başkanı: Kaptan Yorgi Konstantinidi Paşa**, Libra Kitap, İstanbul 2013.

Balcıoğlu, Mustafa, **İki İsyan (Koçgiri, Pontus), Bir Paşa (Nurettin Paşa)**, Ebabil Yayınları, Ankara 2003.

Baltazzı, E. George, **Les Atrocités Turques En Asie Mineure Et Dans Le Pont**, Athènes 1922.

Barton, James L., **The Story of Near East Relief**, Macmillan Company, New York 1930.

Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu, Ed. Veysel Usta, Serander Yayınları, Trabzon 2007.

Bayar, Beliz, **Ermenistan, Kürdistan ve Pontus (İngiliz Belgeleri ve Amerikan Kayıtlarına Göre)**, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2021.

Bayzan Ali Rıza, **Misyonerin Soykırım Oyunu Ermeni-Rum ve Süryani Nasturi Gailesi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Berkes, Niyazi, **Patrikhane ve Ekümeniklik**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002.

Beyoğlu, Süleyman, **Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa**, Bengi Yayınları, İstanbul 2009.

Bıjışkyan, Per Minas, **Pontos Tarihi: Tarihin Horona Durduğu Yer Karadeniz**, *Çev.* Hrand Der Andreasyan), Chivi Yazıları Yayınevi, İstanbul 1998.

Bilge, Suat, **Türk Yunan Siyasî İlişkileri Büyük Düş**, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.

Bilgiç, Bestami S., **Doğu Karadeniz Rumları: İsyan ve Göç (1919- 1923)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Bilgin, Mehmet, **Doğu Karadeniz: Tarih, Kültür, İnsan**, Serander Yayınları, Trabzon 2000.

Bilgin, Mehmet, **Karadeniz'de Post Modern Pontusculuk**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2007.

Brewer, David, **The Greek War of Independence: The Struggle for Freedom from Ottoman Oppression and the Birth of the Modern Greek Nation**, Overlook Press, New York 2003.

Bryer, Anthony, Winfield, David, **The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos**, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington 1995.

Bryer, Anthony, **The Empire of Trebizond and the Pontos**, Variorum Reprints. London, 1980.

Bryer, Anthony, **Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus 800-1900**, Ashgate Publishing, London 1988.

Bryer, Anthony vd., **The Post-Byzantine Monuments of the Pontos**, Ashgate Publishing Company, Burlington 2002.

Clark, Bruce, **Twice a Stranger, How Mass Expulsion Forged Modern Greece and Turkey**, Granta Books, London 2006.

Clogg, Richard, **The Movement for Greek Independence 1770- 1821**, Macmillan Press, London 1976.

Clogg, Richard, **A Concise History of Greece**, Cambridge University Press, Cambridge 1999.

Coşar, Ömer Sami, **Mustafa Kemal'in Muhafızı Osman Ağa "Topal Osman"**, Harman Yayınları, İstanbul 1971.

Cöhce, Salim, **Günümüzde Pontusçuluk Faaliyetleri**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2018.

Çapa, Mesut, Usta, Veysel, **Milli Mücadelede Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar**, Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon 1995.

Çapa, Mesut, Usta, Veysel, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon Vilayetiyle Yazışmalar**, Derya Kitabevi Yayınları, Trabzon 1997.

Çapa,Mesut,**Pontus Meselesi, Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

Çapa, Mesut, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1998.

Çapa, Mesut, **Pontus Meselesi**, Serander Yayınları, Trabzon 2002.

Çapa, Mesut, Okur, Mehmet, Çiçek, Rahmi, Demircioğlu, İsmail Hakkı, **Sorularla Pontus**, Berikan Yayınları, Ankara 2023.

Dieterıch Karl vd., **Hellenism in Asia Minor**, Oxford University Press, New York 1918.

Diomidis, N. Petsalis, **Greece at the Paris Peace Conference 1919**, Institute For Balkan Studies, Thessaloniki 1978.

Doğanay, Rahmi, **Millî Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2001.

Dossin, George, **Archive Royal De Mari**, Paris 1950.

Duman, Önder, **Emperyal Bir Araç Olarak Rum-Pontus Sorunu (1908-1918)**, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

Duru, Orhan, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Economides, Demosthenes, **The Pontus (And the Right Claims of its Greek Population): Topographical, Ethnographical, and Historical Study with Two Maps and Various Statistics**, Leandre Mourkides Matbaası, Constantinople 1920.

Efiloğlu, Ahmet, **Osmanlı Rumları Göç ve Tehcir 1912- 1918**, Bayrak Yayınları, İstanbul 2011.

Eksertzoglou, Haris, **Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati, Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2004.

Erdal, İbrahim, **Mübadele Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan (1923-1925)**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.

Esengil, Kenan, **Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı**, Ulusal Basımevi, Ankara 1969.

Esengil, Kenan, **Milli Mücadele'de İç Ayaklanmalar**, Ağrı Yayınları, İstanbul 1975.

Evans, Laurence, **United States Policy and the Partition of Turkey**, **1914-1924**, Johns Hopkins Press, Baltimore 1965.

Fener Patrikhanesinin İç Yüzü, Haz.: Ali Karakurt, Ekicigil Matbaası, İstanbul 1955.

Fotiatis, Konstantinos, **Pontos Rumlarına Yönelik Soykırım**, Çev. Attila Tuygan, Belge Yayınları, İstanbul 2018.

Gâye-i Milliye, Haz. Çiğdem Aslan, Mustafa Toker, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2012.

Gedikli, Yusuf, **Pontus Meselesi**, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2002.

Goloğlu, Mahmut, **Anadolu'nun Milli Devleti Pontos**, Goloğlu Yayınları, Ankara 1973.

Goloğlu, Mahmut, **Trabzon Tarihi: Fetihten Kurtuluşa Kadar**, Goloğlu Yayınları, Ankara 1975.

Grabıll Joseph L., **Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy, 1810-1927**, University of Minnesota Press, Minneapolis 1971.

Great Britain, **Foreign Office (1958-1962-1963-1970), Documents on British Foreign Policy 1919-1939**, First Series, (VII-XII-XIII-XVII), H.M. Stationery Office, London.

Güler, Ali, **İşgal Yıllarında Yunan Gizli Teşkilatları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

Güler, Ali, **Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri**, Rizeliler Kültür ve Dayanışma Derneği, Ankara 1995.

Güler, Ali, **Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar**, Turan Yayıncılık. İstanbul 1997.

Güler, Ali, **Rakamlarla Türkiye'de Azınlıklar**, Berikan Yayınevi, Ankara 2001.

Güler, Ali, **Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar**, Türkar Yayınları, Ankara 2003.

Güler, Ali, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Azınlıklar**, Berikan Yayınevi, Ankara 2009.

Gürel, Şükrü Sina, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)**, Ümit Yayıncılık, Ankara 1993.

Güzel, Ahmet, **Dünden Bugüne Yunanistan'ın Pontus Hedefi**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara 2006.

Halo, Thea, **Not Even My Name**, Picador, New York 2000.

Hamilton Williams John, **Researches in Asia Minor Pontus and Armenia,** John Murray, London 1842.

Hatipoğlu, M. Murat, **Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

Hatipoğlu, M. Murat, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1997.

Helmreich Paul C., **Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitapları, İstanbul 1996.

Heraclides, Alexis, **Yunanistan ve "Doğu'dan Gelen Tehlike" Türkiye: Türk-Yunan İlişkilerinde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları**, Çev.: Mihalis Vasilyadis-Herkül Millas, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Howard, Harry N. **The Partition of Turkey, a Diplomatic History 1913-1923**, University of Oklahoma Press, Oklahoma 1931.

İkiz, Mehmet Lütfi, **Türk Tarihi İçinde Ermeniler, Rumlar, Yahudiler**, Tuğra Yayınları, Konya 1987.

İpek, Nedim, **Mübadele ve Samsun**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

İpek, Nedim, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Serander Yayınları, Trabzon 2006.

İstiklal Mahkemeleri (Kanun, Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları), C 1, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015.

Karaarslan, Vedat, **Karadeniz Neden Pontus Değildir?**, Hitabevi, İstanbul 2021.

Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2019.

Karadeniz'de Pontus Rüyası, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1997.

Kayaoğlu, İzzet Gündağ vd., **Bir Tutkudur Trabzon**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

King, Charles, **The Black Sea: A History**, Oxford University Press, New York 2004.

King, William H., **Turkish Atrocities in Asia Minor and in the Pontos**, United States Government Printing Office, Washington 1992.

Kitsikis, Dimitri, **Yunan Propagandası**, Meydan Neşriyat, İstanbul 1963.

Kocabaş, Uygur, **Tarihte ve Günümüzde Türk Yunan Mücadelesi**, Vatan Yayınları, İstanbul 1988.

Koliopoulos, John S., Thanos M. Veremis, **Greece, the Modern Sequel: From 1831 to the Present**, New York University Press, New York 2002.

Kolutek, Mikail, **Megalo İdea'dan Pontus Hayaline**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.

Koromila Marianna, **Pontos-Anatolia**, Lucy Braggiotti Publications, Athens 1989.

Kul, Ömer, **Şu Pontus Dedikleri**, Togan Yayıncılık, İstanbul 2008.

Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler (Açıksöz Gazetesi) İsmail Habib Sevük, Haz. Mustafa Eski, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Kutay, Cemal, **Mütareke'de Pontus Suikastı**, İstanbul 1956.

Llewellyn-Smıth, Michael, **Yunan Düşü**, Çev. Halim İnal, Ayraç Yayınevi, Ankara 2002.

Les Grecs Pontiques: Diaspora, Identité, Territoires, Ed. Michel Bruneau, Cnrs Éditions, Paris 1998.

Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekâsı, **Cemiyet-i Akvam ve Türkiye'de Ermeni ve Rumlar**, Dahiliye Nezareti Muhacirin Müdiriyyet-i Umumiyyesi Neşriyatı, İstanbul 1337.

Mccarthy, Justin, **Muslims and Minorities, the Population of Ottoman Anatolia and the End of the Empire**, New York University Press, New York & London 1983.

Mccarthy Justin, **Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims, 1821-1922**, Darwin Press, Princeton 1995.

Meyer, Eduard, **Geschichte Des Königreichs Pontos**, W. Engelmann, Leipzig 1879.

Millas, Herkül, **Geçmişten Bugüne Yunanlılar: Dil, Din ve Kimlikleri**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Misyonerlik ve Pontusçuluk, Türk Ocakları Samsun Şubesi Yayınları, Samsun 2002.

Mümtaz, Hüseyin, **Karadeniz'in Kitabı Pontus Masalı**, Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, İstanbul 2000.

Nakracas, Georgios, **Anadolu ve Rum Göçmenlerinin Kökeni**, Çev.: İbram Onsunoğlu, Belge Yayınları, İstanbul 2003.

Odabaşıoğlu, Cumhur, **Trabzon: Belgelerle Milli Mücadele Yılları 1919-1923**, Topkar Matbaacılık, Akçaabat 1990.

Okur, Mehmet, **Milli Mücadelede Karadeniz Bölgesine Yönelik İngiliz Faaliyetleri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2006.

Özcan, Murat, **Tarihin Işığında Yunan Mezalimi**, IQ Kültür Sanat Yayınları. İstanbul 2005.

Özel, Sabahattin, **Milli Mücadelede Trabzon**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Özgören, Aydın, **Osmanlı'nın Son Döneminde Pontus Rumları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

Öztürk, Özhan, **Pontus Antikçağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi**, Genesis Kitap, Ankara 2012.

Öztürk, Özhan, **Karadeniz Ansiklopedik Sözlük**, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005.

Pallis Alexander Anatasius, **Greece's Anatolian Venture and after, a Survey of the Diplomatic and Political Aspects of the Greek Expedition to Asia Minor, 1915-1922**, Methuen and Company, London 1937.

Papadopoulos, Archimandrite Alexander, **Persecutions of the Greeks in Turkey before the European War**, Oxford Universıty Press, New York 1919.

Papadopoulus Alexander, **Pontus Trajedisi 1914-1922, Kara Kitap**, Pencere Yayınları, İstanbul 2013.

Photiades, Kostanbtinos, **The Annihilation of the Greeks in Pontus by the Turks**, 1934.

Polybius, **Greece before the Conference**, Methuen & Co Ltd, Great Britain 1919.

Pontus Meselesi, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdiriyeti, Ankara 1922.

Pontus Meselesi, Haz.: Yılmaz Kurt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 1995.

Pontus Meselesi Olaylar Algılar ve Gerçekler, Ed. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Yüksel Küçüker, KATÜ Yayınları, Trabzon 2019.

Pontus Meselesi ve Türkiye, Samsun Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırmaları Derneği Kültür Yayınları, Samsun 2018.

Problèmes De La Colonisation Grecque De La Région Pontique Du Nord Et De L'est, Ed. Lordkıpanıdze Otar, Tbilisi.

Rawlinson, Alfred, Adventures in the Near East 1918-1922, Andrew Melrose. London & New York 1923.

Remy, Bernard, **Pontica I-Recherches Sur L'histoire Du Pont Dans L'antiquité**, Institut Français D'études Anatolienne, Paris 1991.

Salışık, Selahattin, **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eterya**, Kitaş Yayınları, İstanbul 1968.

Sarınay Yusuf vd., **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

Sevinç, Necdet, **Pontus'ta Hesaplaşma**, Bilgi Yayınevi, Ankara 2007.

Siharulidze, Yuri vd., **Doğu Karadeniz Halklarının Tarih ve Kültürleri**, Çev. Hayri Hayrioğlu), Sorun Yayınları, İstanbul 1998.

Smith, Michael Llewellyn, **Ionian Vision: Greece in Asia Minor, 1919-1922**, The University of Michigan Press, Ann Arbor 1998.

Sonyel, Salahi Ramadan, **Minorities and the Destruction of the Ottoman Empire**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Sonyel, Salahi, **The Turco-Greek Imbroglio: Pan-Hellenism and the Destruction of Anatolia**, SAM Papers, Ankara 1999.

Soteriadis, George, **An Ethnological Map Illustrating Hellenism in the Balkan Peninsula and Asia Minor**, Edward Stanford, London 1918.

Statistical Yearbook of Greece, 1930.

Şahin, M. Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996.

Tarihte Ermeniler ve Pontus Hareketi, Ed. İdris Akdin, Dinçer Ateş, Samsun Milli Eğitim Müdürlüğü Platform Dergisi Yayını, Samsun 2006.

The Delegation of the Pan-Pontic Congress (1919), the Turkish Atrocities in the Black Sea Territories, Norbury, Natzio & Co. Manchester.

Topallı, Osman Fikret, **Müdafaa-i Hukuk ve İstiklal Harbi Tarihinde Giresun**, Serander Yayınevi, Trabzon 2011.

Trabzon'u Anlamak, Ed. Güven Bakırezer ve Yücel Demirer, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Tsirkinidis, Harry, **At Last We Uprooted Them... The Genocide of Greeks of Pontos, Thrace and Asia Minor, through the French Archives**, Kyriakidis Brothers, Thessaloniki 1993.

Tuplin, Christopher, **Pontus and the Outside World: Studies in Black Sea History, Historiography, and Archaeology**, Leiden-Brill, Boston 2004.

Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Türk İstiklal Harbi İç Ayaklanmalar (1919-1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964.

Ülmen, Cevat, **Kurtuluş Savaşında Karadeniz**, Deniz Matbaası, İstanbul 1943.

Vadala, Ramire Pie Maxime, **Samsoun; Passé, Présent, Avenir**, Geuthne, Paris 1934.

White, George E., **Bir Amerikan Misyonerinin Merzifon Amerikan Koleji Hatıraları**, Çev.: Cem Târık Yüksel), Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.

Yazıcı, Mustafa, **Pontusçuluk Yalanı ve Akıbeti**, Söğütlü Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1999.

Yazıcı, Mustafa, **Pontusçuluk Hortlağı Belgeseli**, Karadeniz Gazetesi Matbaası, Trabzon 2004.

Yazıcı, Nuri, **Millî Mücadele'de Canik Sancağı'nda Pontosçu Faaliyetler (1918-1922)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989.

Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar, Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Yılmaz, Hadiye, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

Yılmaz, Hadiye, **Dünden Bugüne Pontus Macerası**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2016.

Yılmaz Odabaşı, Hadiye, **Dünden Bugüne Pontusçuluk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2024.

Yolalıcı M. Emin, **XIX. Yüzyılda Canik Sancağının Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Zengin, Cahide, **Mübadelenin Mazlum Misafirleri: Mübadele ve Kamuoyu 1923-1930**, Bengi Yayınları, İstanbul 2007.

Makale ve Bildiriler

Acun, Fatma, "Tarih Boyunca Pontus", **Milli Mücadele'de Giresun Sempozyumu, (6-7 Mart 1999)**, Giresun 1999, s. 143-149.

Adıyeke, A. Nükhet, "Mübadeleye Dair Gizli Kalmış Bir Arşiv"**, Toplumsal Tarih**, S 76, 2000, s. 17-20.

Agtzıdıs, Vlasis, "The Persecution of Pontic Greeks in the Soviet Union", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 372-381.

Aktar, Ayhan, Damla Demirözü, "Yunan Tarihyazımında Mübadele ve Göç", **Kebikeç,** S 22, 2006, s. 85-98.

Alan, Gülbadi, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 10, 2011, s. 183-204.

Alan, Gülbadi, "Amerikan Board (American Board of Commis- Sioners for Foreign Missions)'in Karadeniz ve Çevresindeki Teşkilatlanması", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 2, 2007, s. 67-92.

Alan Gülbadi, "Amerikan Board Misyonerlerinin Trabzon ve Çevresinde Yürüttükleri Faaliyetler Çerçevesinde Eğitim Alanındaki Çalışmalar", **Ciepo, 17. Sempozyum Bildirileri**, 2011, s. 671-692.

Albayrak, Hüseyin, "19. Yüzyılda Trabzon'da Azınlık ve Yabancı Okullar", **II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildiriler**, T.C. On Dokuz Mayıs Üniversitesi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Samsun 1990.

Albayrak, Hüseyin, "Trabzon'da Amerikan Azınlık Okulları", **Trabzon**, S 6, 1992, s. 40-45.

Allen, W. Sidney, "The Name of the Black Sea in Greek", **The Classical Quarterly**, S 41, 1947, s. 86-88.

Anderson, John George Clark, "Pontica", **The Journal of Hellenic Studies**, S 20, 1990, s. 151-158.

Argoud, Gilbert vd., "Les Sites Côtiers Du Pont-Euxin, De Thé- Miskyra À Trapézous, Dans L'antiquité", **Anatolia Antiqua**, 1988, s. 69-82.

Arslan, Murat, "Pontos'tan Karadeniz'e: Bir Adlandırmanın Ardındaki Önyargılar, Varsayımlar, Gerçekler", **Olba Dergisi**, S XIV, 2006, s. 75-91.

Atalay, Bülent, "Trabzon Metropoliti Hrisanthos'un Pontus Meselesine Dair Türkiye Dışında Yaptığı Bazı Faaliyetler", **Trabzon ve *Çevresi* Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)**, s. 599-610.

Atalay, Bülent, "Türk Ortodoksların/Karamanlıların Türk Millî Mücadelesine Destekleri ve Maruz Kaldıkları Mübadelenin Türk Kamuoyuna Yansımaları", **History Studies**, S 6, 2014, s.19-44.

Atnur, İbrahim Ethem, "Tehcirden Dönen Rum ve Ermenilerin İskânı", **Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1996)**, s. 1097-1110.

Atnur, İbrahim Ethem (2001). "Trabzon'da Tehcir ve Sonrası Azınlıklara Dair Çeşitli Problemler", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih- Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)**, s. 521-526.

Aydın, Bilgin, İshak Keskin, "Pontus Meselesinin Tarihsel Kökenleri: XIX. Yüzyılda Trabzon Rumları Üzerine", **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, S 31, 2001, s. 197-228.

Bees, Nikos A., "Sur Quelques Evêchés Suffragants De La Métro- Pole De Trébizonde", **Byzantion**, S 1, 1924, s. 119-137.

Benlisoy, Foti, "Patrikhanenin Faaliyetleri ve 1918-1920 Arasında Tehcir Edilmiş Rum Ahalinin İadesi", **Tarih ve Toplum**, S 234, 2003, s.21-30.

Benlisoy, Foti,"1919-1922 Savaşında Yunan Ordusunda Anadolulu Rumlar: 'Eski Yunanistan'dan Sizi Kurtarmaya Geldik Aşağılık Köpekler!", **Toplumsal Tarih**, S 198, 2010.

Beyoğlu, Süleyman, "Giresunlu Topal Osman Ağa", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S 32, 1996, s. 32-36.

Beyoğlu, Süleyman, "Millî Mücadele'de Giresun'un Yeri ve Önemi", **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)**, s. 209-229.

Beyoğlu, Süleyman, "Osman Ağa'nın Gedikkaya Gazetesi ve Mustafa Kemal Paşa", **Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)**, s. 39- 43.

Beyoğlu, Süleyman, "Belgelerle Osman Ağa", **Millî Mücadele'de Giresun Sempozyumu Bildiriler**, Giresun Belediyesi, Giresun 1999.

Bilgiç, Bestami S., "Greek Foreign Policy towards Turkey, 1923-1928: A Reassessment", **Turkish Review of Balkan Studies**, S 10, 2005, s. 77-95.

Bilgiç, Bestami S., "Greek Foreign Policy towards Turkey, 1928-1930: From Animosity to Amity", **Turkish Review of Balkan Studies**, S17, 2006, s. 27-44.

Bilgiç, Bestami S., "A Failed Project: The Ponto-Armenian Federation, 1919-1920", **Belleten**, S 273, 2011, s. 545-570.

Bilgin, Mehmet, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 126, 2000, s. 89-150.

Bilgin, Mehmet, "Postmodern Pontusçuluk", **Müdafaa-i Hukuk**, S 50, 2002, s. 50-59.

Bjørnlund, Matthias, "The 1914 Cleansing of Aegean Greeks as a Case of Violent Turkification", **Journal of Genocide Research**, S 10, 2008, s. 41-57.

Blanchard, Raoul, "Exchange of Populations between Greece and Turkey", **Geographical Review**, S 15, 1925, s. 449-456.

Bostan, M. Hanefi, "Nereye Gitti Bu Pontuslular?", **Tarih ve Düşünce Dergisi**, S 26, 2002.

Bruneau, M. Michel, "Espaces Et Territoires De Diasporas", **Espace Géographique**, S 23, 1994, s. 5-18.

Bruneau, M. Michel, "Territoires De La Diaspora Grecque Pontique", **Espace Géographique**, S 23, 1994, s. 203-216.

Bruneau, M. Michel, "Lieux De Mémoire, Hauts Lieux Et Dias- Pora: Sanda Et Soumela Dans La Diaspora Grecque Pontique", **Espace Géo- Graphique**, S 24, 1995, s. 124-134.

Bruneau, M. Michel, "Une Immigration Dans Le Longue Durée: La Diaspora Grecque En France", **Espace, Populations, Sociétés**, S 2, 1996, s. 485- 495.

Bruneau, M. Michel, "Politiques de L'état-Nation Grec Vis-À-Vis De La Diaspora", **Revue Européenne Des Migrations Internationales**, S 17, 2001, s. 9- 22.

Bruneau, Michel, "Les Mots De La Diaspora Grecque Indica- Teurs du Phénomène Diasporique", **Les Diasporas 2000 Ans d'histoire**, 2005, s. 79-89.

Bryer, Anthony, "Greeks and Turkmens: The Pontic Exception", **Dumbarton Oaks Papers**, S 29, 1975, s. 115-148.

Bryer, Anthony, "The Crypto-Christians of the Pontos and Consul William Gifford Palgrave of Trebizond", **Deltio Kentrou Mikrasiation Spoudon**, S 4, 1983, s. 13-67.

Bryer, Anthony, "The Pontic Greeks before the Diaspora", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 315-334.

Cicioğlu, Hasan, "Pontus Masalı", **Türk Kültürü**, S 362, 993, s. 369-376.

Çapa, Mesut, "Giresun Mutasarrıfının Pontus Meselesiyle İlgili Bir Raporu", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 29, 1987, s. 54-58.

Çapa, Mesut, "Pontus Meselesinde Rum Cemiyetlerinin Rolü", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 35, 1988, s. 68-70.

Çapa, Mesut, "İstikbal Gazetesine Göre Trabzon'da Mübadele ve İskân", **Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, S 8, 1991, s. 631-642.

Çapa, Mesut, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Rum-Pontus Meselesi", **Türk Kültürü**, S 356, 1992, s. 729-739.

Çapa, Mesut, "Karadeniz'de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu", **19 Mayıs Ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu 1999**, s. 53-66.

Çapa, Mesut, "Trabzon'da Yayınlanan İstikbal Gazetesi'nde Pon- Tus Meselesi", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 57, 2001, s. 66-73.

Çapa, Mesut, "Milli Mücadele'de Doğu Karadeniz", **Türkler**, S 15, 2002, s. 661-678.

Çapa, Mesut, "Pontus Meselesi", **Cumhuriyetin 80. Yılı Anma Kitabı**, 2004, s. 105-118.

Çelebi, Ercan, "Rumların Anadolu'dan Ayrılışı ve Firari Rumlar Meselesi", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 5, 2007, s. 53-72.

Çelik, Recep, "Pontus Meselesi ve TBMM'nin Buna Karşı Aldığı Tedbirler", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 11, 2011, s. 51-71.

Çiçek, Rahmi, "Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)**, s. 67-78.

Dayı, Esin, "Erzurum Kongresinde "Pontus Meselesi", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999)**, s. 79-115.

Demir, Ahmet, "Pontus Meselesi 'Yunanlıların Doğu Karadeniz'de Devlet Kurma Hayali" **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 62, 2002, s. 86-91.

Demir, Cenk, "Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yıllarında Sinop Rumları: Tehcir Ve Mübadele", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S 2, 2019, s. 443-474.

Doğanay, Rahmi, "Milli Mücadele Döneminde İtilaf Devletleri'nin Pontusçu Faaliyetlere Yaklaşımı", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, S 3, 2007, s. 59-74.

Doğu Araştırma Merkezi (Haz), "Milli Mücadele Döneminde Yunanistan'ın Türkiye Üzerinde Faaliyetleri (Pontus)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 17, 1986, s. 53-60.

Eray Biber, Tuğba, "Milli Mücadele Döneminde "Pontus Cumhuriyeti" Kurma Çabaları", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 245, 2020, s. 421-434.

Erkan, Süleyman, "Milli Mücadele Basını'nda Pontus Sorunu", **Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan**, 1993, s. 61-71.

Ertuğrul, Halit, "Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancılarla İlgili Yapılan Hukukî Düzenlemeler", **Askerî Tarih Bülteni**, S 47, 1999, s. 29-31.

Fann, Patricia, "The Pontic Myth of Homeland: Cultural Expres- Sions of Nationalism and Ethnicisim in Pontos and Greece, 1870-1990", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 340-356.

Georgelin, Hervé, "Perception of the Other's Fate: What Greek Orthodox Refugees from the Ottoman Empire Reported about the Destruction of Ottoman Armenians", **Journal of Genocide Research**, S 10, 2008, s. 59-76.

Gökçen, Salim, "Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus'u Canlandırma Hayali", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)**, s. 819-846.

Graham A. J., "The Date of the Greek Penetration of the Black Sea", **Bulletin of the Institute of Classical Studies**, S 5, 1958, s. 25-42.

Güler, Ali, "Yakın Tarihimizde Yunan Gizli Teşkilatları", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 25, 1987, s. 64-68.

Günay, Necla, "Filik-i Eterya Cemiyeti", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, S 1, 2005, s. 263-287.

Gürbüz, Hasan, "Pontus Konusunda Yeni Bir Proje: Pontus Enstitüleri", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008**, s. 23-29.

Güventürk, Faruk, "Türklere Karşı Yunan Milli Hedefleri, Genel Politikaları ve Stratejileri Nelerdir?", **Stratejik Etütler Bülteni**, S 7, 1968, s.1-13.

Hasluck, Frederick William, "The Crypto-Christians of Trebizond", **Journal of Hellenic Studies**, S 41, 1921, s. 199-202.

Hassiotis, J. K., "Shared Illusions: Greek Armenian Cooperation in Asia Minor and the Caucasus (1917-1922)" in **Greece and Great Britain during World War I**, 1985, s. 142-144.

Hassiotis, J. K., "The Armenian Genocide and the Greeks: Response and Records (1915–1923)," in **The Armenian Genocide: History, Politics, Ethics**, Ed. Richard G. Hovanissian, Macmillan London 1992.

Hatipoğlu, M. Murat, "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter", **Üçüncü Askerî Tarih Semineri, 1986**, s. 463-466.

Hind J. G. F., "Greek and Barbarian Peoples on the Shores of the Black Sea", **Archaeological Reports**, S 30, 1984, s. 71-97.

Ioannıs, K. Hassiotis, "The Armenian Genocide and the Greeks: Response and Records (1915-23)", **The Armenian Genocide: History, Politics, Ethics**, 129-151.

İlgazi, Abdullah, "Millî Mücadele Yıllarında Giresun ve Çevresinde Pontus Rum Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler", **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)**, s 249-257.

Karacagil, Kürşad, "Bir Yunan Gizli Cemiyeti: Kordos", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S 207, 2013, s. 451-464

Keser, Ulvi, "Milli Mücadele Döneminde Ayrılıkçı Faaliyetlerde Kilisenin

Rolü ve Hrisostomos-Hrisantos Girişimlerine Kesitsel Bir Bakış", **Turkish Studies**, S 5, s. 1632-1676.

Kılıç, Fahri, "Milli Mücadele Döneminde Trabzon ve Çevresinde Ortaya Çıkan Pontus Rum Sorununun Gerilemesinde Atatürk'ün Rolü", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)**, s. 610-618.

Kılıç, Pelin İskender, "Samsun ve Çevresinde Pontus Çetelerinin Faaliyetleri ve Hükümetin Uygulamaları", **Turkish Studies**, S 6, s. 485- 502.

Kitromilides, Paschalis, "Greek Irredentism in Asia Minor and Cyprus", **Middie Eastern Studies**, S 26, 1990, s. 3-12.

Kocaoğlu, A. Mehmet, "Misyonerlik Faaliyetlerinden Pontus Rum Devleti'ne Uzanan Süreç", **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)**, s. 231-248.

Kokkinos, Dimitris, "The Greek State's Overview of the Pontian Issue", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 312-314.

Kokkinos, Dimitris, "The Receptions of Pontians from the Soviet Union in Greece", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 395-399.

Köksal, Osman, "Mütareke Dönemi Ermeni ve Rum Pontus İşbirliği", **Askeri Tarih Bülteni**, S 13, 1998, s. 61-70.

Kul, Ömer, "Dış Destekli Pontus Faaliyetlerinin Türkiye'deki Amaç ve Hedefleri", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008**, s. 30-41.

Kuran, Ercüment, "Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, 1988, s. 77-81.

Loızos, Peter, "Ottoman Half-Lives: Long-Term Perspectives on Particular Forced Migrations", **Journal of Refugee Studies**, S 12, 1999, s. 237-263.

Mackridge, Peter, "The Pontic Dialect: A Corrupt Version of Ancient Greek", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 335-339.

Meeker, Michael E., "The Black Sea Turks: Some Aspect of Their Ethnic and Cultural Background", **International Journal of Middle East Studies**, S 2, 1971, s. 318-345.

Meeker, Michael E., "Tarihsel Süreç İçinde Doğu Karadeniz'de Toplumsal Değişim (Çev. Kudret Emiroğlu)", **Kıyı: Kültür ve Sanat Dergisi**, S 22, 1988, s. 12-14.

Meeker, Michael E., "Greeks who are Muslims, Counter- Nationalism in the Nineteenth Century Trabzon", **Rahmen Des Teilprojektes A6**, 2004, s. 299-324.

Moorhouse A. C., "The Name of the Euxine Pontus", **The Classical Quarterly**, S 34, 1940, s. 123-128.

Moorhouse, A. C., "The Name of the Euxine Pontus Again", **The Classical Quarterly**, S 42, 1948, s. 59-60.

Nurettin Paşa, "Nurettin Paşa Pontusçuları Anlatıyor", **Yakın Tarihimiz**, S 2, 1962, s. 225-226.

Okur, Mehmet, "Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurulmasına Yönelik Girişimleri", **Atatürk Yolu Dergisi**, S 29-30, 2002, s. 101-117.

Okur, Mehmet, "Pontusçu Rumların Avrupa'daki Faaliyetleri ve Paris Barış Konferansı'ndaki Girişimleri", **Ata Dergisi**, S 12, 2004, s. 93-104.

Okur, Mehmet, "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesinde Pontusçu Faaliyetler", **Karadeniz Araştırmaları**, S 14, 2007, s. 1-28.

Okur, Mehmet, "İngiliz Kontrol Subayı Heathcots-Smith'in Doğu Karadeniz'in Sosyo-Ekonomik, Demografik ve Asayiş Durumu ile İlgili Bir Raporu", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008**, s. 68-75.

Okur, Mehmet, "İngiltere ve ABD Kontrol Subaylarının Raporlarına Göre Karadeniz Bölgesi'nde Rum-Ermeni Sorunu", **Karadeniz - Black Sea - Чёрное Mope**, S 10, 2011, s. 50-78.

Okur, Mehmet, "Venizelos'un 'Pontus Komplosu': Yunanistan'ın Ermenilerle İttifak Arayışı", **Karadeniz - Black Sea - Чёрное Mope**, S 12, 2011, s. 10-27.

Öksüz, Hikmet, "Türk-Rum Nüfus Mübadelesinin Sebep ve Bazı İstisnaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 48, 2000, s. 753-768.

Ökte, Ertuğrul Zekai, "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilal Cemiyeti (Kordus)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 40, 1971, s. 20-23.

Özdemir, Mustafa, "I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti Tarafından Gerçekleştirilen Rum Tehciri", **Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 14, 2007, s. 27-40.

Özüçetin, Yaşar, Özcan, Murat, "Milli Mücadele İçerisinde Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Rolü", **Karadeniz Araştırmaları**, S 16, 2008, s. 49-64.

Palabıyık, Mustafa Serdar, Yıldız Deveci Bozkuş, "The Pontus Question: An Overview", **Uluslararası Suçlar ve Tarih**, S 7-8, 2009, s. 23-92.

Pehlivanlı, Hamit, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 29, 1994, s. 357-377.

Peker, Nurettin, "Son Pontusçuları Nasıl Ortadan Kaldırmıştı", **Tarih Konuşuyor**, S 18, 1965.

Polat, Murat, "Anıtlar ve Anma Mekanlarının Dönüşümü Üzerine Değerlendirmeler", **Megaron**, S 14, 2019, s. 51-62.

Sakarya, İhsan, "İstiklal Mücadelemiz Sırasında Karadeniz Kıyılarında Rum ve Ermeni Faaliyetleri", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, S 310, 1987, s. 23-32.

Sakin, Serdar, "TBMM'nin Pontus Meselesi'ne Bakışı ve Çözüm Arayışları (1922)", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, S 11, 2008, s. 109-120.

Sakin, Serdar, "Missionary Schools and Activities in Turkey during the Turkish National Struggle", **Karadeniz Araştırmaları**, S 27, 2010, s. 59-75.

Sarınay, Yusuf, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 31, 1995, s. 107-145.

Satan, Ali "İngiliz Dışişleri Belgelerine Göre Tokat Kazalarının 1919 Yılında Durumu", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu 01-03 Kasım 2012 Tokat Bildiriler**, C 1, Tokat 2012, s. 251-260.

Saydam, Abdullah, "Kurtuluş Savaşı'nda Trabzon'a Yönelik Ermeni-Rum Tehdidi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 17, 1990, s. 421-434.

Saydam, Abdullah, "The Armenian-Greek Threat to Trabzon in the War of Independence", in **The Pontus Issue and Policy of Greece**, 2000, s. 87-104.

Sertoğlu, Mithat, "Trabzon Bölgesi'nde Rum-Pontus Cum- Huriyeti Kurulması Faaliyetleri", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 11, 1968, s. 56-60.

Sertoğlu, Mithat, "Anadolumuz Hakkında Yunanlıların Düşünce ve Emelleri", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 19, 1969, s. 14-22.

Sertoğlu, Mithat, "Pontus Meselesine Ait Bazı Vesikalar", **Türk Kültürü**, S 231, 1982, s. 22-26.

Shukurov, Rustam Muhammedoviç, "The Byzantine Turks of the Pontos", **Mésogeios**, S 6, 1989, s. 7-47.

Shukurov, Rustam Muhammedoviç, "The Crypto-Muslims of Anatolia, Archaeology, Anthropology and Heritage in the Balkans and Anatolia", **The Life and Times of F. W. Hasluck, 1878-1920**, S 2, 2004, s. 135-157.

Smith Llewellyn, Michael, "Venizelos' Diplomacy, 1910-1923", in **Elefherios Venizelos: The Trials of Statesmanships**, Ed. Paschalis M. Kitromilidis, Institute for Neohellenic Research National Hellenic Research Foundation, Edinburg University Press, England 2008.

Sofuoğlu, Adnan, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesinin Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 28, 1994, s. 211-256.

Sonyel Salahi R., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi ve Türkiye'yi Bölme Çabaları", **Belleten**, S 231, 1997, s. 387-428.

Sönmezoğlu, Faruk, Gülden Ayman, "The Roots of Conflict and the Dynamics of Change in Turkish-Greek Relations", **Greece and Turkey in the 21st Century: Conflict or Cooperation, a Political Economy Perspective**, 2003, s. 37-48.

Sükan, Bilge Yavuz, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Kurulması Düşünülen Rum-Ermeni Konfederasyonu", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 55, 2003, s. 17-40.

Sürmeli, Serpil,"Merkez Ordusu Kumandanı Nureddin Paşa'nın Pontus İhaneti Hakkındaki Açıklamaları", **Atatürk Dergisi**, S 1, 2004, s. 17-28.

Svolopoulos, Konstantinos, "Türk-Yunan Nüfus Mübadelesine Giden Siyasal Süreç", **Kebikeç**, S 22, 2006, s. 99-119.

Şahin, M. Süreyya, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C 12, İstanbul 1995, s. 342-348.

Taş, Fahri N., "Milli Mücadele Döneminde Rum Ayaklanması", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, S 34, 1996, s. 87-101.

Taş Fahri N.,"Amerikan Kolejinde Pontus Kulübü", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S 44, 1997, s. 31-33.

Tellioğlu, İbrahim, "Doğu Karadeniz Bölgesindeki Rum Varlığına Dair Görüşler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** S 60, 2004, s. 785-797.

Tellioğlu, İbrahim, "Tarih Boyunca Karadeniz Bölgesinde Grekçe Konuşan Topluluklar", **Türk Kültürü**, S 493-494, 2004, s. 594-598.

Tellioğlu, İbrahim, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Bugünkü Etnik Yapısına Tesir Eden Göçler", **Karadeniz Araştırmaları**, S 5, 2005, s. 1-10.

Tellioğlu, İbrahim, "XX. Yüzyıl Başlarında Pontusçu Yayınlar", **Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan**, 2008, s. 897-908.

Tellioğlu, İbrahim, "Pontus Meselesini Çözümsüzlüğe İten İddia ve Talepler", **Turkish Studies**, S 6, 2011, s. 539-554.

Terek, Ahmet Bekir, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S 29, 1970, s. 16-31.

Tulun, Teoman Ertuğrul, "The Fabricated Pontus Narrative and Hate Speech", **Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi**, S 17, 2016, s. 165-188.

Türkdogan, Orhan, "Tarihi Bir Dava: Ponto(u)s", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S 120, 996, s. 9-26.

Türkdoğan, Orhan,"Tarihsel Bir Yaklaşım: Ponto(u)s Kültürü-I", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S 241, 2007, s. 16-22.

Türkdoğan, Orhan,"Tarihsel Bir Yaklaşım: Ponto(u)s Kültürü-II", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S 242, 2007, s. 24-33.

Türkdoğan, Orhan, "Pontus Hayalleri ve Rumluk İddiaları-1", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S 44, 1997, s. 22-30.

Türkdoğan, Orhan, "Pontus Hayalleri ve Rumluk İddiaları-2", **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, S 45, 1997, s. 32-39.

Türkmen, Zekeriya, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında Cephe Gerisine Gönderilen Gayrimüslim Vatandaşların Aileleriyle Haberleşmeleri", **Askeri Tarih Belgeleri Dergisi**, S 49, 2000, s. 211-230.

Ural, Selçuk, "Mütareke Dönemi'nde Pontus Devleti Kurmaya Yönelik Çalışmalar ve Alınan Karşı Önlemler", **Atatürk Yolu Dergisi**, S 27-28, 2001, s. 335-351.

Ural, Selçuk, "Doğu Vilayetlerinde Asayiş Sorunu", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 9, 2009, s. 41-76.

Usta, Veysel, "Trabzon Metropoliti Hrisantos'un Paris Konferansı'na Sunduğu Muhtıranın Tenkidi", **Turkish Studies**, S 6, 2001, s. 973-984.

Ünalp F. Rezzan, "Mondros Mütarekesi Döneminde (1918- 1919) Trabzon ve Yöresinde Yaşanan Ayrılıkçı Rum Faaliyetleri ve Türk Halkının Karşı Mücadelesi", **Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi**, S 13, 2009, s. 87-118.

Verged, Maria, "Pontic Greeks from Asia Minor and the Soviet Union: Problems of Integration in Modern Greece", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 382-394.

Voutira, Effie, "Pontic Greeks Today: Migrants or Refugees", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 400-420.

Voutira, Eftihia, "Post-Soviet Diaspora Politics: The Case of the Soviet Greeks", **Journal of Modern Greek Studies**, S 24, 2006, s. 379-414.

Xanthopoulou-Kyrıakou Artemis, "The Diaspora of the Greeks of the Pontos: Historical Background", **Journal of Refugee Studies**, S 4, 1991, s. 357-363.

Yaşar, Hakan, "Balkan Savaşları'ndan Mondros Mütarekesi'ne Batı Anadolu'da Rum Çetelerinin Eşkıyalık Faaliyetleri ve Alınan Önlemler", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S 44, 2016, s. 590-600.

Yazıcı, R. Nuri, "Canik'te Pontusçu Faaliyetlerinin Ortaya Çıkışı", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, 1988, s. 435-453.

Yazıcı, R. Nuri, "Pontosçu Faaliyetlerin Ünlü Simaları", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008**, s. 3-22.

Yazıcı, Nuri, "Millî Mücadele'den Günümüze Pontusçuluk Faaliyetleri", **Pontus Meselesi ve Türkiye Sempozyumu Bildiriler**, Samsun 2018, s. 57-100.

Yel, Selma, "1914-1919 Seneleri Sonrasında Trabzon'un Genel Durumu ve Rum/Ermeni İddiaları", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih- Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)**, s. 559-566.

Yerasimos, Stefanos, "Pontus Meselesi, 1912-1923", **Toplum Bilim**, S 43-44, 1989, s. 33-76.

Yerasimos, Stéphane, "La Communauté Grecque De Trabzon Au Xıxe Siècle", **Ciepo**, S 7, 1994, s. 241-267.

Yüksel, Ayhan, "Doğu Karadeniz'de Rum Yerleşmesinin Niteliği", **Osmanlı Araştırmaları**, C XXIV, 2004, s. 366-375.

Yılmaz, Hadiye, "Nutuk'ta Kullanılan Bir Pontus Raporu", **Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu 09-11 Ekim 2008**, s. 42-53.

Zamir, Meir, "Population Statistics of the Ottoman Empire in 1914 and 1919", **Middle Eastern Studies**, S 17, 1981, s. 85-106.

Akademik Tezler

Biber Eray, Tuğba, **Milli Mücadele Dönemi'nde Doğu Karadeniz**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

Cerit, Arzu, **Canik Sancağı'nda Rumlar ve Pontus Meselesi (1912-1923)**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004.

Çapa, Mesut, **Trabzon ve Giresun'da Rum Faaliyetleri (1919- 1922)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986.

Efiloğlu, Ahmet, **İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politikası**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2007.

Erbaş, Umut, **Milli Mücadele Döneminde Pontus-Rum Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Güzel, Ahmet, **Yunanistan'ın Pontus Hedefi ve Türkiye'nin Üniter Devlet Yapısı Açısından Stratejik Yaklaşımları**, Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009.

Kafesoğlu, F. Gülnur, **Milli Mücadele Döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi Faaliyetleri**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.

Kılıç, Fahri, **Milli Mücadelede Pontus Rum Sorunu (1918-1923)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993.

Kara, Osman, **Milli Mücadelede Trabzon**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1987.

Kolutek, Mikail, **Tarihsel Perspektifiyle Pontus Meselesi**, Mustafa Kemal Üniversitesi Doktora Tezi, Hatay, 2017.

Konak, Figen, **Milli Mücadele ve Trabzon**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Küçüker, Yüksel, **Tarihî Arka Planıyla Pontus Meselesi ve Bir Algı Yöntemi Olarak Yabancı Basına Yansıması**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Doktora Tezi, Trabzon 2015.

Okur, Mehmet, **Mondros Mütarekesi'nin Doğu Karadeniz'de Uygulanışının İngilizler Tarafından Kontrolü**, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999.

Okur, Mehmet, **Mondros Mütarekesi'nin İngilizler Tarafından Karadeniz Bölgesi'nde Uygulanışı ve Kontrolü**, Atatürk Üniversitesi Doktora Tezi, Erzurum 2003.

Özgören, Aydın, **Milli Mücadele Döneminde Trabzon Rum Metropolitliğinin Faaliyetleri**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Özgören, Aydın, **La Question de la République Grecque Du Pont-Euxin (1914-1922)**, Université De Strasbourg, Doktora Tezi, Strasbourg 2011.

Özgür, Pınar Selçuk, **Yunanistan Başbakanı Venizelos'un Pontus Politikası (1914-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2022.

Psomiades, Harry, **Greek-Turkish Relations, 1923-1930: A Study in the Politics of Rapprochement**, Columbia University Doktora Tezi, New York 1968.

Yılmaz, Hadiye, **Arşiv Belgeleri Işığında Pontus Meselesi**, Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

İnternet Siteleri

http://ethnoculturalmonuments.ca/portfolio-items/2000-monument-to-the greek-genocide1914-1923/ (Erişim Tarihi: 20/02/2023).

http://giresun.gov.tr/osman-aga (Erişim Tarihi: 12/10/2022).

http://greekmilitary.net/konstantinoupoli/pontos/pontos.html (Erişim Tarihi: 15/10/2022).

http://isamveri.org/pdfsbv/d00180/1943_12/1943_12_unatfr.pdf (Erişim Tarihi: 05/11/2022).

http://pontiangreeks.org (Erişim Tarihi: 17/11/2022). http://riowang. blogspot.com/2008/11/waiting-for-clouds.html (Erişim Tarihi: 15/10/2022).

http://www.arkeolojidunyasi.com/antik_bolgeler.html (Erişim Tarihi: 08/2/2023).

http://www.efxinospontos.org/panpontian.html (erişim tarihi 23/01/2023) http://www.genocide-museum.am/eng/greek-genocide-eng.php (Erişim Tarihi: 15/02/2023).

http://www.hurriyet.com.tr/planet/19531396.asp/23 aralık 2011 (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

http://www.kikotis.gr/portfolio_page/2006-eleftherio-kordelio-thessaloniki-memorial-to-thepontic-genocide/ (Erişim Tarihi: 18/02/2023) https:// armenpress.am/eng/news/1083626.html (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://avim.org.tr/tr/yorum/ısvec-ermenı-suryanı-keldanı-olumlerınısoykırım-olarak-tanıyan-yasa-tasarısını-gerı-cektı (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://bianet.org/english/human-rights/244292-102nd-anniversary-of-greek-pontic-genocide 19 mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 23/01/2023). https:// en.wikipedia.org/wiki/republic_of_pontus (Erişim Tarihi: 15/2/2023).

https://encyclopedia.1914-1918-online.net (Erişim Tarihi: 12/01/2023).

https://greekcitytimes.com/2021/05/19/facts-greek-genocide-in-pontus/ (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://greekherald.com.au/culture/history/100-years-since-the-catastrophe-of-smyrna-traumaand-memory-in-contemporary-australia/ (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://greekreporter.com/2013/05/13/aussie-parliament-notes-pontian-genocide/ (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://greekreporter.com/2017/02/17/greek-canadian-senator-housakos-wants-canadiangovernment-to-recognize-pontian-greek-genocide/ (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://greekreporter.com/2019/05/19/ceremonies-for-the-100th-anniversary-of-the-ponticgenocide-culminate-at-the-turkish-consulate/ (Erişim Tarihi: 21/01/2023).

https://greekreporter.com/2021/03/04/greek-armenian-genocide-recognized-by-thenetherlands/ (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://greekreporter.com/2021/12/01/australian-parliament-greek-genocide/ (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://greekreporter.com/2022/05/19/greek-genocide-pontus-asia-minor/ (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://keghart.org/swedish-parliament-recognizes-the-genocide/ (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://news.am/eng/news/513487.html (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://orthodoxhistory.org (Erişim Tarihi: 23/02/2023).

https://orthodoxtimes.com/co-liturgy-for-the-100th-anniversary-of-the-pontian-greekgenocide/ (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://orthodoxtimes.com/greek-president-we-must-fight-for-international-recognition-ofpontian-genocide/ (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://thessaloniki.travel/exploring-the-city/art-culture/sculptures-monuments/pontiangreeks-genocide-memorial/ (Erişim Tarihi: 18/02/2023).

https://tr.123rf.com/photo_22267472_monument-in-memory-of-the-fighters-of-the-pontusconstructed.park-of-the-alexandroupolis-ci.html (Erişim Tarihi: 18/02/2023).

https://turkish.armeniangenocide.org/affirmation.826/current_category.221/affirmation_detail.html (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://twitter.com/zindekultur/status/1080867510642188288 (Erişim Tarihi: 11/10/2023).

https://virtual-genocide-memorial.de/ (Erişim Tarihi: 20/02/2023).

https://www.aa.com.tr/en/americas/canada-rejects-to-recognize-so-called-pontusgenocide/1324108 (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://www.agos.com.tr/tr/yazi/7235/belgeler-ve-tanikliklarla-1914-1923-pontus-rum-tehciri (Erişim Tarihi: 11/07/2022).

https://www.deviantart.com/tudoysudoy/art/empire-of-greece-781546241 (Erişim Tarihi: 12/01/2023).

https://www.dreamstime.com/stock-photography-memorial-to-pontic-greeks-image38170232 (Erişim Tarihi: 18/02/2023).

https://www.ekathimerini.com/news/1184759/greek-president-calls-for-recognition-of-ponticgenocide-on-103rd-anniversary/ (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/e-9-2022-001844_en.html (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://www.greekgenocide100.org/en#/lıvemedıa (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://www.hellenicaworld.com/greece/history/en/greekwarofindependence.html (Erişim Tarihi: 11/11/2022).

https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/misc/5gke3d.htm (Erişim Tarihi: 01/01/2023).

https://www.middleeasteye.net/news/turkey-greece-population-exchange-painful-yearninglost-past (Erişim Tarihi: 01/01/2023).

https://www.mfa.gr/australia/en/consulate-general-melbourne/news/commemoration-of-the100th-anniversary-of-the-genocide-of-the-pontic-greeks.html (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/the-greekminority-and-its-foundations-in-istanbul-gokceada-imvros-and-bozcaadatenedos.html?page=5 (Erişim Tarihi: 15/02/2023).

https://www.paokfc.gr/en/news/20200519-101-xronia-apo-ti-genoktonia-ton-pontion/ (erişim tarihi 10/12/2022) https://www.pontos.org.au/about (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://www.pontosworld.com/index.php/photos/pontus/237-freedom-fighter (Erişim Tarihi: 15/11/2022).

https://www.pontosworld.com/index.php/photos/pontus/598-anatolia-college-merzifon (Erişim Tarihi: 17/01/2023).

https://www.pontosworld.com/index.php/photos/pontus/600-kerasunta-giresun (Erişim Tarihi: 09/02/2023)

https://www.rastko.rs/istorija/srbi-balkan/sradovanovic-demography.html (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://www.reddit.com/r/imaginarymaps/comments/m0fgb6/the_republic_of_pontus_capture s_sebasteia_poster (Erişim Tarihi: 10/1/2023).

https://www.researchgate.net/publication/333667150_an_ıntroduction_to_pontic_greek_history (Erişim Tarihi: 23/01/2023).

https://www.sbs.com.au/language/greek/en/article/greek-community-exerts-pressure-onaustralian-government-for-genocide-recognition/nugyvrqyj (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://www.sbs.com.au/language/greek/en/podcast-episode/greek-ındependence-day-2019- in-melbourne-dedicated-to-pontian-genocide-100th-anniversary/qqhvs6246 (Erişim Tarihi: 20/01/2023).

https://www.tireboluhaber.net/biyografi/huseyin-avni-alparslan (Erişim Tarihi: 12/10/2022).

https://www.tornosnews.gr/en/greek-news/politics/43587-dutch-parliament-recognizesarmenian-syriac-and-pontic-greek-genocides-of-1915-by-turkey.html (Erişim Tarihi: 11/02/2023).

https://www.turkishnews.com/tr/content/2015/11/07/soykirimi-yok-diyen-yunan-bakanatepki/ (Erişim Tarihi: 17/02/2023).

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/gzc/d01/cılt02/gcz01002101.pdf (Erişim Tarihi: 11/02/2003).

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/tutanak/tbmm/d01/c015/tbmm01015136.pdf (Erişim Tarihi: 11/02/2003).

https://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane3/kartpostal/krt_026110.pdf (Erişim Tarihi: 12/01/2023).

ISBN: 978-975-17-6408-9

E-yayınlar

www.atam.gov.tr